

11.2. Percepció social dels riscos dels pesticides

En aquest apartat s'intentarà veure quins riscos associen els pagesos i els experts entrevistats als pesticides, és a dir, quina identificació fan dels factors de risc i quina interpretació. Ja coneixem els riscos descrits a la bibliografia especialitzada en toxicologia dels pesticides, i ara és el moment de comprovar quins d'aquells factors de risc coneixen els pagesos i els tècnics experts, així com observar si hi ha altres factors de risc percebuts per aquests però no contemplats en la bibliografia. Els possibles riscos els hem dividit entre els que afecten la salut humana i els que afecten el medi ambient en general.

11.2.1. Percepció social dels riscos dels pesticides per a la salut

Arran l'anàlisi de les entrevistes, en cap cas es pot dir que els pagesos no siguin conscients de l'existència d'uns riscos que els poden afectar la salut. Ho saben i els temen, però el que ja no fan és estimar-los d'una manera concreta, és a dir, saben que estan exposats a uns riscos però no es fan una representació gaire clara de la seva possible magnitud. Davant aquesta incertesa opten per actuar d'acord amb unes rutines molt preestablertes, que els donen una certa sensació de seguretat, i que, tal i com es veurà més endavant en parlar de noves estratègies de reducció del risc (com l'agricultura ecològica o la producció integrada) resulten molt difícils de canviar, en especial en la gent que fa molts anys que s'hi dedica. D'altra banda, resulta evident que les intoxicacions agudes i alguns trastorns crònics com les al·lèrgies són els danys més visibles, que tothom coneix directa o indirectament. Altres trastorns més lleus, com cefalees o rinitis, semblen ser molt més habituals i fins i tot arriben a ser considerats com a símptomes associats de manera "natural" a la manipulació de pesticides.

Davant aquest panorama, molts pagesos es justifiquen a si mateixos dient que a ells no els ha passat "mai res", i que això és perquè sempre hi ha persones que són més resistents que altres a l'hora de patir efectes adversos per l'ús de pesticides. De totes maneres, la sensació d'intranquil·litat és prou palpable, però en tractar-se d'una cosa de la qual no se'n poden desprendre, intenten subvalorar el risc, relativitzar-lo, per tal de continuar fent la seva feina. Des de la seva òptica sembla que no són possibles altres alternatives, o al

menys, no se'n plantejen d'altres. De totes maneres, més endavant caldrà matitzar aquesta afirmació.

Pel que fa a les manifestacions dels experts, es pot dir que, a diferència de la resta d'actors socials, els fabricants mantenen la conversa en el terreny d'allò ideal de tal manera que es refereixen sempre a un context en el qual és virtualment impossible l'aparició de danys a la salut, sempre i quan se'n faci un ús adequat ("professional"). D'acord amb aquest raonament, diuen, els possibles danys només es produïran per equivocacions o actes intencionals, i, tot i això, seran mínims.

Els altres tipus d'experts entrevistats (venedors locals, tècnics de les cooperatives i experts d'institucions públiques), en canvi, fan comentaris vinculats més a les seves experiències pràctiques. Així, els venedors es mostren reticents a parlar sobre quins danys es poden produir i mostren un cert desconeixement respecte les formes de contaminació, però diuen conèixer pagesos intoxicats, i no ho troben estrany perquè saben que les condicions de treball dels pagesos no són les més adequades per a poder fer un ús idoni dels pesticides. Els tècnics de les cooperatives tampoc tenen una idea gaire clara de quins són els possibles danys a la salut, i subestimen els símptomes d'exposició a pesticides, encara que també veuen que les condicions de treball són dolentes però afegeixen que els pagesos ho tenen difícil per a canviar-les. Pel que fa als experts d'institucions públiques, hi ha una diferència entre els vinculats a l'agricultura, que subestimen el risc i minimitzen les possibles conseqüències, i els vinculats a la salut laboral, que coneixen el risc i han comprovat l'existència de danys seriosos a la salut, al temps que observen que la condició de danys diferits en el temps fa que els pagesos tinguin dificultats per a identificar-los. Aquests experts consideren que els pagesos són una població poc informada, i difícil d'informar i de formar des de les institucions públiques.

a) Els pagesos

L'anàlisi de les entrevistes constata que els pagesos, en general, no tenen un coneixement sistemàtic sobre els riscos dels pesticides, però saben perfectament el seu potencial de dany. Els coneixements que en tenen provenen bàsicament d'experiències directes de danys o d'experiències adverses que han patit altres pagesos. Es constata la poca informació formal que disposen sobre aquest tema, una informació que no a penes els ha

estat proporcionada ni per part dels fabricants ni de les administracions públiques. En els casos de pagesos que en els darrers temps han assistit a cursos d'aplicadors o xerrades sobre salut laboral sembla que hi ha una preocupació major, però molt relativa.

- *Danys experimentats directament:*

Resulta curiós el fet que hi ha pagesos que afirmen no haver patit cap efecte advers per causa dels pesticides, si bé es detecta una certa divergència sobre el què es pot considerar dany a la salut. Així, per exemple, Otto diu que:

“No, no, no he notat mai res (...) No, no, i mira que n’he tirat de líquids, perquè porto des dels 20 anys sulfatant. I antes, quan tiràvem amb la maquineta de motor ja tiràvem dotze o tretze-mil litres i, escolta, sulfataves tres dies seguits amb la pistola. Que ara, per exemple, amb el tractor, encara que no portis cabina i això, pues, ja el sulfat va detràs ja... no, això. No he tingut mai cap problema” (Otto-A10:VB),

Però a continuació afirma que:

“Bons no ho deuen de ser cap, suposo jo. Però no ho sé jo què... Jo l’únic és que segons quins productes el que et produeixen és que et fan anar el nas, mucositats i tot això. Com a irritació al nas i tot això, però clar, això perquè ho respires i ...” (Otto-A10:VB).

És a dir, per una banda diu que no li ha passat mai res, però per una altra banda reconeix que amb freqüència ha notat certs símptomes de trastorns de salut.

Aquesta situació es repeteix molt sovint per al cas de símptomes inespecífics o de trastorns de salut de durada breu. Així, per exemple, César diu que:

“Conec gent que ha tingut problemes d’intoxicacions sí... Però a jo no m’ha passat mai res. Conec gent que... des d’equivocacions en crios de tindre els sulfats allí on no els havien de tindre i pensar que eren una altra cosa i ingerir-los, a no anar ben protegits a l’hora de sulfatar i trobar-se malament, i tindre que anar al metge per mareixos o vòmits. I al·lèrgies, hi ha productes que són més irritants, i llavors hi ha gent que hi ha productes que... inclús a jo. O sigui, a jo hi ha productes que hi tinc més problemes que amb uns altres... hi tinc més sensibilitat. Sí” (César-A5:JA).

Però més endavant aquesta mateixa persona afegeix que:

“Sí, alguna vegada de tocar-me algun producte per error, de tocar-me algun producte la pell i ser irritable i tindre picors i això, sí” (César-A5:JA).

O tal i com diu en Rossend:

“Jo crec que no m’afecta. Em penso que no. Penso. L’únic que m’afecta una mica, diguéssim, és el Ziram i coses d’aquestes, a la vista. Me cou, me cou. El moment de fer-lo, quan ho faig. En el moment, però en pic que han passat un parell de dies, res. (...) Una vegada me van vindre marejos... En vaig tindre una vegada un... però és que vaig olorar directament a la botella” (Rossend-C27:VB)

Aquests símptomes inespecífics, malgrat que es detecten per part de tots els pagesos entrevistats, no generen gaire alarma i inclús es podria dir que ho consideren “normal”, com una característica més associada inevitablement a la feina d’aplicació de pesticides.

“Home, alguna vegada sí que haig notat alguna mica de mal de cap, i sobretot quan sulfates una mica amb Paration. Parlo més d’anys atrás, perquè anaves sense careta, anaves una mica més al descobert ¿no? Amb segons quins productes sí que a vegades te notes una miqueta...” (Anton-A14:VA)

“A tothom ens ha passat alguna cosa. Jo, per exemple, si sulfato amb algun producte, per exemple, amb la piretrina que tirava avui, que no és gens de tòxica que es desfà en dos dies, si la tiro a pel, sense cap tipus de protecció... de forma espontània em baixa el moc. Em baixa, eh!... em baixa o esternudo, per exemple. Després, si sulfato i no tinc cap tipus de precaució amb Paration, em fot un mal de cap del copon, i em provoca, de vegades, saliberes” (Pol-C30:VA)

Cal afegir que aquesta subestimació del risc, o aquesta manca d’identificació dels símptomes i trastorns passatgers com a danys a la salut, es dona entre individus de totes les categories de la mostra, i inclús entre gent que ha assistit a cursets d’aplicador de pesticides.

També es diu que malgrat que fins fa poc la consciència d’estar exposats a un risc ha estat escassa, en els darrers anys sembla que hi ha una major preocupació entre els pagesos. Però no només entre els pagesos, sinó també entre els altres personatges que formen part

del sistema agroindustrial i que treballen amb pesticides (venedors, tècnics, etc.). Les accions formatives i de promoció d'ús de fitosanitaris en els darrers temps incorporen amb un major èmfasi els aspectes de protecció i de danys a la salut i al medi ambient, i els pagesos sembla que perceben una preocupació major entre els tècnics i venedors.

“Que ara se li dóna més importància al sulfat, que antes no se li’n donava tanta. Antes sulfatar era com prendre’s un vaso de vi. (...) Perquè antes, no ho sé, anaves a buscar sulfat i era com si anéssis a buscar una garrafa d’aigua, perquè no li donaves la importància que teniva. Però ara, pues, s’ha sentit algun cas d’intoxicació i amb el temps has dit, ojo, pues, a veure si també... I pareix que ha tingut una mica més d’importància sulfatar que antes. Antes deies, no res, si no mata un bitxet de no res, què t’ha de fer a tú? (...) Perquè els que mos proporcionaven los productes li donen més importància potser ara als productes tòxics que antes. Perquè si antes quan no li’n donava jo és perquè el que me’l proporcionava tampoc no li’n donava massa. I si ell no li’n donava, pues, jo tampoc no tenia perquè tindre-li por” (Sisco-A11:VB)

“Home, hem fet cursets i ens han explicat el què pot passar. I això i allò i que si el semen dels homes, per exemple, que el dels que tiren pesticides no és tant bo com el de la resta. Això ha sortit a la premsa publicat aquí a Lleida. Hi ha una doctora a Mataró que volta tota Catalunya estudiant això dels pesticides, dels residus a les persones, als aplicadors de pesticides. Pues bueno, aquesta gent ha fet xerrades i han fet investigació, i ho han explicat i, clar, si et diuen que et pot agafar això, pues, òstia, algo et creuràs, ¿no? (...) Abans dels cursets no hi havia tanta sensibilització, no. I un l’hi diu a l’altre, funciona el boca-orella...” (Pol-C30:VA)

Cal dir, però, que els casos de danys a la salut reconeguts i identificats com a tals també abunden entre els pagesos entrevistats, sense distinció tampoc d’edat, ni de territori ni de cap de les altres categories que poden estructurar la mostra. Es tracta bàsicament d’efectes aguts, d’intoxicacions amb danys immediats, encara que també hi apareixen alguns efectes crònics com el desenvolupament d’al·lèrgies als pesticides. Així, per exemple, alguns pagesos descriuen aquests efectes de la següent manera:

“Sí, una vegada me vaig intoxicar. Amb lindane, tirant-lo al panís. Lindano, que era fortíssim, tiraves a la papelina del panís, sí. I vaig arribar a la nit i ... una febre, una febre, diarrea i febre, febre i diarrea molt forta, sí. Me vaig intoxicar. ... Me va durar tota la nit. A l'endemà estava més bé, però vaig vomitar, vaig tindre diarrees i vaig tindre una febrada tremenda. Una febrada de 40 de febre, eh! Ja fa anys d'això (...) Ara recentment... no. Vaja, mal de cap alguna vegada, sí. Alguna vegada mal de cap perquè sobretot el TMTD te pot provocar mal de cap i irritació a la pell. Irritacions de la pell, mal de cap, però... més greu no” (Ramon-A3:JB)

“Si em preocupa? Molt em preocupa. A veure, em preocupa fins al punt que ja m'haig fet al·lèrgic als productes. Vull dir, ara jo sóc al·lèrgic als productes. (...) Cada vegada que he d'obrir un sac... estic acollonit (...) Els pagesos d'antes podien passar tota la vida i no els passava res. I el pagès d'avui es pot trobar que amb set o vuit anys la pell et reacciona d'una manera que et tornes al·lèrgic als productes. Jo, quan acabo de sulfatar... ara amb el tractor ja no tant, però l'altre dia ho vaig fer amb el casc i... jo arribo a casa amb coisor a la cara, als braços,...Arribo fet pols. I el metge ja em va dir 't'has tornat al·lèrgic, amb tanta sobresaturació de producte la teva pell ha reaccionat en contra'. I ara... amb una mica de producte ja...” (Roc-C17:JB)

“Porto una careta de dos boquilles... perquè una vegada, quan anava així arromangat i d'això, vaig sulfatar i pels porus me van entrar i em vaig intoxicar. (...) Tenia vòmits i saliberes. I el metge me va fer anar cap a l'hospital i això. Llavors em van tractar amb Atropina (...) Ja fa vint anys o així. Llavors pels porus de la pell em va sortir perquè a l'habitació al matí següent fotia una pudor d'insecticida que no es podia aguantar. Van tindre que marxar els de l'habitació, tornar-la a ventilar, i llavors ens hi van tornar a posar. (...) Jo anava arromangat així, i llavors, em tocava als braços i a la cara, perquè tampoc portava careta, i al respirar i entre una cosa i l'altra, pues , és dolent. (...) Era un producte fort, de categoria C. (...) I vaig trigar a recuperar-me, sí. Després em van venir les febres tifoïdes aquestes, perquè al quedar-me dèbil, me vaig debilitar molt, me vaig quedar molt prim i molt malalt. Vaig estar un any i mig recuperant-me (...) I vaig

quedar molt debilitat, la veritat, i mira, sempre he vigilat... i tinc por, i me fa... no ho sé... me fa molt respecte tot això...” (Ferran-C25:VB)

Cal fer notar que a pesar d'aquestes experiències negatives, els pagesos afectats d'aquesta manera no han deixat de fer tractaments amb pesticides. Tenen clar que és una feina que no els agrada i que no els senta gens de bé, que els ocasiona danys, però malgrat tot continuen realitzant-la.

- Danys coneguts indirectament:

Els pagesos entrevistats tenen coneixement dels possibles efectes dels pesticides sobre la salut també a través d'històries que els han contat sobre experiències negatives d'altres pagesos. L'acumulació d'aquestes històries al llarg del temps sembla incidir d'alguna manera en la percepció que els pagesos tenen del risc, així com en la major preocupació que actualment diuen tenir al respecte. En certa manera, es podria dir que els pagesos són conscients que l'ús de pesticides els està afectant la salut, però al mateix temps intenten no capficar-s'hi gaire ja que no tenen altre remei que seguir utilitzant-los. En aquest sentit, malgrat conèixer l'existència d'efectes adversos, intenten subestimar-los en la mesura del possible.

“Bueno, no ha passat massa vegades, me pareix. Bueno, hi ha gent que hi ha productes que no els poden tirar perquè són al·lèrgics o algo. Hi ha productes que no els poden tirar. Persones que comenten per allí pel bar, que hi ha productes que no els poden tirar perquè els produeixen efectes” (Otto-A10:VB)

“Coneixia un home que treballava a una finca.... que li anàvem a podar, i me van dir que l'havien trobat mort allí a una caseta que hi tenia sulfats, i deien que havia sigut intoxicat. No ho sé, jo no ho sé (...) En lo temps van dir que a aquell home l'havien trobat mort a una caseta i deien que si havia estat intoxicat amb sulfats. ... Però jo no sé si és veritat o va tindre un paro cardíac o alguna cosa. Què em sé jo!” (Sisco-A11:VB)

“D'aquí del poble... el que passa és que sempre són casos mínims. Que hagin hagut d'anar a l'hospital, per exemple, potser algú haurà tingut una intoxicació i se li haurà passat a casa. Potser haurà arribat el doctor i li haurà dit, pues fote't 40 litres de llet, a veure si se't passa” (Anton-A14:VA)

“Una vegada un iaio, un iaio que anàvem a podar allà baix a ... i em deia: ‘yo me intoxicué una vez, que me tuvieron que bajar a Lérida, claro, como lo revolvía con la mano!’ , ‘¿y también lo probaba?’ li deia jo ‘No, eso no, nooo’ deia ell” (Ramon-A3:JB)

“Hi ha hagut gent que feia la barreja a una galleda, aquella galleda ja la tenia per a fer la barreja, i un dia sortia de casa, que havia d’anar al cotxe i pedregava, i no se li va ocórrer res més que agafar aquella galleda i ficar-se-la al cap. I quan va fer quatre passos va caure llarg” (Roc-C17:JB)

“Per exemple, el meu pare quan sulfatava arribava molts dies marejat com una copa. Però ell... ni màscara ni res, i arribava marejat com una sopa. Però ara, res de greu. .. Em sembla que surten després les coses greus...” (Jaume-C18:JB)

“No gaire... Va haver-hi un senyor que va tirar piretrina amb molta concentració per a les mosques a casa, i el van tenir que treure un dia a Lleida, però no... vull dir no... Gent que s’hagi mort i així no, però, vull dir, que intoxicacions sí que n’hi ha hagut. Molèsties temporals” (Pol-C30:VA)

Malgrat aquesta tendència a treure importància als efectes adversos sobre la salut, les converses dels pagesos deixen molt clar que identifiquen perfectament els pesticides com a factors de risc, encara que la interpretació o valoració que en fan sigui una mica difusa. Sembla que saben perfectament que constitueixen un perill per a la seva salut, però no s’atreveixen a fer-ne una estimació gaire acurada. En aquest sentit, es podria dir que es tracta d’un risc que té una certa opacitat, sobretot perquè els seus efectes no sempre són immediats, i això no els permet fer-se una idea clara del risc. De totes maneres, es detecta l’existència d’una certa por i angoixa entre els pagesos pel que fa a la manipulació de pesticides.

“Jo, anar a sulfatar per a un altre, no hi aniria. ... Penso que per a perdre la salut només es pot perdre per un mateix, no per un altre. I me penso que els sulfats en si no són bons. No pot passar res, però pot passar qualsevol cosa. És un risc” (Sisco-A11:VB)

“Afectar tenen que afectar. A la llarga, per a mi un producte mal tractat té que afectar, com a totes les coses, pues el tabac t’afecta, l’alcohol t’afecta... no t’eixirà avui, potser uns tindrem la consistència més dura i potser aguantarem deu anys més, o vint o trenta. Hi ha gent que potser els afectarà més. Però jo penso

que això és veneno tot. I com que és veneno tot, pues, un dia o altre en algo t'ha d'afectar” (Anton-A14:VA)

“Danys a la salut... estos productes no, vaja, no ho sé perquè mai mos ho han dit... (...) Home, sí, segons quin tipus de producte t'intoxica, sí. Pues et pot provocar vòmits, diarrees, mal de cap, tota la sèrie de símptomes, inclús te poden provocar la mort. Intoxicacions greus, clar que sí” (Ramon-A3:JB)

“Clar, no és bo perquè en la utilització de productes, pues, vulgues que no, hi ha un .. algo es queda dins del cos per la pell. Algun contacte hi ha sempre. Vull dir, això és... i després, a la llarga, pot haver-hi problemes per acumulació de tòxics. No ho sé, productes que la dosi letal és 50 per a tants quilos, i peses menys, pues los productes que pugues tindre acumulats... podries tindre problemes de salut. Lo tema de sulfatar, si pugués no fer-ho, no ho faria. (...) Ho faig perquè és el meu medi de vida. Si no no puc produir, no puc produir préssecs i nectarines” (César-A5:JA)

“Pots optar entre llevar una superprotecció com, per exemple, un casc, o pots encendre't un cigarro, com feien molts, i barrejar els productes amb les mans sense cap tipus de guants. Això ho he vist fer moltes voltes a molts pagesos. (...) I no els ha passat res, però suposo que aquestes coses s'acumulen al llarg dels anys. (...) Els efectes immediats... pues, home, per regla general marejos, vòmits,...” (Tonyo-A6:JA)

“Pues ara potser... et consciencies més del perill. Veus més coses, veus gent que agafa rotllos rars. No ens diuen ben bé els efectes dels sulfats. Jo em penso que són més dolents que tot el que diuen, eh! (...) I vas tinguent més precaució... sí, progressiu. Vas veient, no ho sé, sents coses, gent que no ha fumat mai i tenen càncers de faringe, i els ronyons fets pols, i fetges fets pols, i... bueno, si un tio no ha begut i no ha fumat, de què li ve això... I és lògic, una cosa que mata bitxos no pot anar-te bé a tu de cap manera. Potser pelar-te no et pelarà, però se va acumulant. Els sulfats són residuals. Si sulfates un dia no et fa res, però es va acumulant, es va acumulant i un dia te ve una hòstia que no saps per on et ve. I a

lo millor fa quinze dies que no sulfates, però ho tens a dins... (...) Però si no sulfatem... malament rai ¿no? ” (Jaume-C18:JB)

“Mira, abans eren productes forts, però és que a més a més de ser-ho, ho aparentaven. Me’n recordo d’alguns productes que els obries i et tombava l’olor. Avui en dia, clar, tot són envasos més bonics, cada vegada més ben presentat, i si tu vols ja no hi ha cap que faci tan mala olor, però continuen sent les mateixes matèries actives. Sí que cada vegada hi ha més específics i que només fan lo que és el control d’aquella plaga concreta, i allò també suposa que no són tan contundents en general. Però, no ho sé... Jo reconec que potser amb tants anys... li he perdut el respecte... Però és allò que si tens un fill, o tens algú que li has d’ensenyar, li dius que és molt perillós, que s’ha de vigilar, que es necessiten guants, mascarilla, ... Això un ho ha de conèixer” (Marià-C23:JA)

b) Els experts

- Fabricants:

Els fabricants entrevistats suggereixen que els danys que poden produir els pesticides són mínims, i que aquests només poden aparèixer en cas que se’n faci un ús poc apropiat. En general, tots els fabricants entrevistats afirmen que si el pagès és “prou professional”, si segueix les “bones pràctiques” establertes per ells en les etiquetes, no li pot passar res.

“Actualment poca cosa pot passar, algun mareig. Si es fum el producte per sobre o... De totes formes, a l’etiqueta hi apareix que en cas que hi hagi contaminació a nivell d’això, que es renti amb aigua, etc. En principi, no té per què... si se segueix l’etiqueta no té per què ser cap problema. (...) I ara l’agricultor o el pagès és molt professional” (Empresa fabricant B)

“Danys a la salut...nosaltres no ens hi hem trobat. Però hi ha hagut casos de gent que han agafat un herbicida i se l’han begut o han fet bestieses, i aleshores se’ls ha de provocar vòmits i tal. Això passa alguna vegada. Els productes estan degudament registrats, i tenen la seva classificació toxicològica, però de tant en tant, i puntualment, sempre hi ha alguna persona que fa bestieses, o que es vol suïcidar, o per equivocació... uns amics nostres es van confondre amb una ampolla transparent i es pensaven que era vi blanc i resulta que era insecticida, no

s'ho va acabar d'empassar perquè ho va notar, però... Són coses que passen de tant en tant, sempre coses que es confonen, o un nano que va per allà i ho remena... puntualment, no masses vegades, no” (Empresa fabricant C)

Resulta curiós que cap dels entrevistats com a responsables d'empreses fabricants esmenten cap tipus de dany a la salut, i fins i tot, els casos que diuen conèixer són o bé equivocacions amb l'envàs o bé danys del·liberats (intents de suïcidi).

“Jo conec algun cas d'intoxicació, però ha sigut voluntàriament, amb la intenció de llevar-se la vida o una cosa d'aquestes. Jo en vint-i-sis anys no he tingut mai cap reclamació per intoxicació. A vegades he sentit algú que ha dit ‘ahir em feia mal la panxa, i vaig vomitar i tal’. Però això pot ser d'un sopar dolent o per abusar, o d'un peix o una carn... escolta, o de menjar-se la fruita en acabar de sulfatar.” (Empresa fabricant A)

En definitiva, es podria dir que els fabricants eviten parlar sobre els danys a la salut, i minimitzen la seva importància tot basant-se en l'existència d'un pagès ideal “professional” que segueix les *bones pràctiques* que ells han establert, i que per això no li hauria de passar res, a no ser en casos estranys en què es vulgui danyar premeditadament.

- Els venedors i distribuïdors:

Els venedors i distribuïdors locals manifesten un discurs una mica diferent, bàsicament perquè aquests sí que afirmen conèixer casos de danys a la salut, i abandonen la posició teòrico-ideal on es situen els fabricants en parlar d'aquest tema, per a comentar més la seva experiència pràctica. Una experiència normalment plena de coneixements sobre casos de gent amb problemes de salut per aquests motius, on hi identifiquen diversos dels símptomes d'intoxicació habituals entre els seus clients.

“Danys a la salut... no ho sé. Perquè no s'ha sentit dir mai que fulano s'ha mort per sulfatar, o... ¿m'entens? S'ha mort per qualsevol altra cosa, a lo millor tenia Parkinson, però no ho han relacionat amb els sulfats. I després resulta que els greixos de les persones ja en tenen tots, de productes fitosanitaris, hasta les foques del pol nord diu que en tenen (...) Home, jo conec casos de ... marejos sí. Marejar-

se sí que es marejen alguna vegada. Però és perquè no van preparats. No... Sé de casos de gent que ha tingut que córrer a ficar el cap a la sèquia, per a refrescar-se... Mals de cap, també, també,... Hi ha gent que et ve i et diu 'aquest sulfat que em vas vendre no val per a res, que no em marejava'. Sí, i amb el tabac també. Normalment no fumen quan sulfaten perquè se marejen més, encara. Però si aguanten amb el cigarro molt rato ja comencen a pensar 'igual no el pelem este cuc'. Això la gent gran ho fa, alguns" (Venedor-1:Aragó)

Resulta si més no xocant que aquests experts, els venedors, no sàpiguen dir quins són els possibles danys que provoca una exposició continuada a pesticides. Sospiten alguna cosa però no l'acaben de dir. Conèixen les condicions en què treballen els pagesos i sospiten que alguna cosa els pot passar, però no ho acaben de concretar, amb l'excepció d'algun dany amb particular imatge pública.

"Alguns inclús havien arribat a fer la mescla barrejant amb la mà, que això també és dolent perquè per la pell també pot penetrar algun producte... Pues aquest senyor, el doctor Cortada, que està a Lleida... va arribar a la conclusió que havia baixat moltíssim la qualitat de l'esperma d'aquells pagesos. O sigui, que baixava la capacitat reproductiva d'aquella persona, la capacitat de tenir fills, per culpa d'estar molts anys sense protegir-se" (Venedor-2: Catalunya)

De totes maneres, es pot observar que alguns d'aquests experts desconeixen coses bàsiques com la importància de les vies d'entrada dels productes a l'organisme, ja que erròniament prioritzen la via respiratòria a la via dèrmica.

" Jo, a nivell personal, els adverteixo alguna vegada, si veus que algú va a tractar... i li dius, home, ja que no et fiques un mono ni guants, al menys ficat una màscara. O sigui, pot penetrar algo per la pell, però el pitjor és si s'inhala, el que s'inhala ja és terrible." (Venedor-2: Catalunya)

Als venedors, malgrat que reconeixen els símptomes de trastorns, els costa parlar de manera concreta dels danys. Cal tenir en compte que tampoc no els interessa generar alarma al respecte, entre altres coses perquè viuen de la venda d'aquests productes. Resulta significatiu que, a més a més, els venedors locals consideren que les condicions de treball dels pagesos rarament són les ideals, per la qual cosa no troben estrany la gent s'intoxiqui amb assiduïtat.

- Tècnics assessors de les cooperatives:

Una de les majors sorpreses ha estat descobrir que els tècnics contractats pels pagesos per a que els assessorin sobre el control de plagues, al menys els que han estat entrevistats en aquesta recerca, tenen un coneixement molt vague i poc formalitzat sobre la majoria dels efectes dels pesticides sobre la salut. A més a més, subestimen els símptomes d'exposició excessiva com les cefalees o els marejos, tot considerant-los dins la normalitat de la feina. Alguns tècnics inclús diuen haver patit ells mateixos aquests símptomes d'intoxicació, però curiosament no els relacionen gaire amb processos d'intoxicació o de possibles danys posteriors a la salut.

“No conozco a nadie intoxicado... Yo sí que he notado dolor de cabeza y esto... sí. Dolor de cabeza y tal. O sea, que los productos no son buenos. Algo hacen (...) Es una cosa que, bueno, si es categoría C es peligroso y ahí te quedas. Es muy peligroso. ¿Y qué? ¿Qué pasa luego? Esto, bueno, yo lo desconozco, y mucha gente también. ¿Qué puede pasar aquí? Si un señor aplica todo el año con este producto ¿qué efectos sobre la salud puede tener? Esto es importante... pero... el cómo afecta a la salud los técnicos ya no lo sabemos... es una cosa de médicos. Igual te puede producir un cáncer de hígado, no lo sé. Es posible. Yo pienso que sí, porque son productos... Yo creo que este ya es un tema ya más médico para saber cómo afecta esto ¿no?” (Carlos:Tècnic ATRIA)

“Home, exactament no ho sé el que pot passar. Problemes en vies respiratòries... i no sé si molt a la llarga el fetge, ... no ho sé exactament. (...) L'any passat va sortir un cas a la premsa d'un venedor de fitosanitaris que va anar un diumenge a veure una finca, i hi havia un albercoquer i.. no se sap quants en va menjar però al cap d'una estona es va trobar fatal i va estar un mes a la UVI. I es van analitzar aquells fruits i hi havia un producte de categoria C, però amb unes concentracions altíssimes, com si ni l'haguessin dissolt. I era per a evitar els moixons, les garces... que a vegades aquí també ens en demana algú. Però clar, això... així tant, tant, és una cosa molt rara. Però bueno, el dia a dia, d'anar tractant... si ara tenen quaranta anys no vol dir que als seixanta o quan es jubilin comencin a tenir

problemes de salut... No ho sé, no ho sé, la veritat. Tampoc... No ho sé.” (Cèlia: Tècnic ADV)

“No conec ningú que s’hagi intoxicat... D’algú que s’hagi marejat sí. .. I efectes sobre la salut... a veure, que jo hagi vist, res. Ara, que diguin que hi hagi efectes secundaris com per exemple algun càncer, o que perden... va sortir als diaris... la qualitat del semen... Però els pagesos tampoc no prenen cap mesura per això” (Tècnic UP)

Malgrat que els tècnics no semblen atribuir gaire importància als riscos dels pesticides, sí que expressen la seva preocupació per les condicions en què treballen generalment els pagesos. És a dir, de les seves manifestacions al respecte es pot deduir que sospiten que els pesticides constitueixen un risc per a la salut, però no li donen el mateix valor que els autors de la bibliografia especialitzada o els experts de les institucions mèdiques. En certa manera es podria dir que subestimen el risc, però perceben que una exposició excessiva i prolongada pot ser perjudicial.

I per les seves experiències i relacions quotidianes amb els pagesos observen que aquests estan en una situació d’elevada exposició al risc, i que ells ho saben. Però una sèrie de dificultats, com la crisi del sector o la necessitat dels pagesos d’assegurar al màxim un nivell de collita, fan que es mantinguin en situació de risc.

“Són més conscients del problema que hi ha, el que passa és que molta gent encara diu ‘no passa res’. O sigui, són conscients del problema, però s’arrisquen molt... (...) El pagès para més compte a l’hora de seguir un plazo de seguretat que no pas a l’hora de posar-se un casc o una mascareta, i de tapar-se a l’hora de fer una aplicació. El problema greu és aquest, que veus que tracta la gent i tracten en samarreta, i sense careta i sense casc, i tot... (...) Sempre s’hauria de fer més del que es fa, però això és molt difícil. És una qüestió econòmica també. Això mateix de la gent que fa tractaments amb banyador... h iha campanyes publicitàries, però s’ha de conscienciar un mateix. El que aplica ja ho sap segur que es fa mal a ell mateix. La gent jove es mentalitza més. La gent gran diu ‘ah, si no m’ha passat mai res, tota la vida hem fet igual...’ El problema és que el sector no té diners, si el sector anés a més ell mateix es preocuparia de tindre més... més

coses. Però com que està passant un moment de crisi no es preocupa de tindre més suport tècnic, més... ” (Diana: Tècnic ATRIA)

“Jo suposo que sí... també... Treure una bona collita és important, d’això depen la seva vida, perquè és el seu sou. I els mitjans per a fer-ho, els més segurs, amb els que arrisca menys, són els productes químics. Llavors, clar, n’has d’estar molt convençut i sapigues fins a on arrisques per a provar altres alternatives” (Tècnic UP)

Aquests tècnics perceben que els pagesos es veuen obligats a treballar en condicions perilloses, però també veuen que des del seu punt de vista també pot considerar-se un risc l’intent de canviar aquelles condicions.

- Experts d’administracions públiques:

Els experts d’administracions vinculades a l’agricultura, curiosament, tampoc semblen tenir una percepció del risc gaire elevada, de tal manera que, des del punt de vista dels autors de la bibliografia sobre el tema es podria dir que subestimen enormement el risc. Així, per exemple, un dels experts s’intoxicà un cop però a penes li donà importància, al menys segons el seu testimoni a posteriori:

“Esto es lo que más se estudia, la peligrosidad para el hombre. Entonces claro, hay productos que... ya sabes que hay categorías de toxicidad, antes era A, B, C y D, y ahora es el irritante, nocivo, tóxico y muy tóxico. (...) Casi todos son alteradores de la transmisión nerviosa, de tal manera que si lo ingieres pues te notas adormecimiento de los músculos, las puntas de los dedos, de la cara... Yo una vez tragué, y lo noté. Te mareas un poco, tienes una dificultad de respirar... porque claro, tus músculos dejan de conectarse y no se pueden mover bien, falta coordinación, etc. ... Nada, poca cosa. Era un producto de categoría B, lo que pasa es que estaba muy concentrado. (...) Cansancio, dolores de cabeza no, no, yo creo que la mayoría de las veces eso es cuestión psicológica que otra cosa. Dolor de cabeza no. Te duele la cabeza si estás fatigado, si te ha dado el sol mucho rato, s... Si eso mismo lo hicieran con una sembradora, que estuvieran todo el día a 40 grados por el campo, pues también les dolería la cabeza. Hombre, yo tengo

bastante contacto con estos productos, y a mí me hacen controles todos los años en el hospital. Y no hay problema. Y a ellos supongo que también. En algunas cooperativas tienen personal para tratamientos, que lo único que hacen durante todo el año es aplicar fitosanitarios. Y nada, no pasa nada.” (CPV-Aragó)

Com es veu, el discurs tendeix a minimitzar les possibles conseqüències derivades de l'ús de pesticides. Un altre dels experts també diu haver patit danys a la salut per culpa dels pesticides, encara que en aquest cas l'argumentació mostra una major preocupació i conscienciació:

“Efectes sobre la salut... pues mira, pot passar gairebé de tot. Però, en fi, des del punt de vista clàssic, d'efectes molt coneguts i de sempre, doncs, jo et diria que els inhibidors són els que tenen uns efectes crònics a llarg termini més acusats. (...) A part, entre parèntesi, jo tinc un derrame cerebral i no queda descartat que no fos causat per tractaments amb aquests productes, el que passa és que, clar, estem parlant de quan jo treballava a una empresa fent productes experimentals, fa més de trenta anys, i jo no sabia ni quins productes eren ni res. És a dir, que les conseqüències d'aquells productes fa trenta anys no se sabien. En això s'ha avançat bastant.” (SPV-Catalunya)

En canvi, els experts d'institucions vinculades a la salut laboral expressen discursos sensiblement diferents als anteriors, ja que han comprovat l'existència dels diversos danys a la salut que es citen a la bibliografia sobre el tema.

“Quan tu fas vigilància de la salut no veus malalties. Els que venen aquí fotuts ja són una negació de la prevenció, això és una altra cosa. Nosaltres ens moguem en un àmbit preventiu, jo no sóc un metge d'ambulatori, eh. Aquí fem vigilància de la salut i veiem els mecanismes que han fallat. La gent que vé aquí explica històries anteriors, coses que els han passat, i el que expliquen està descrit, eh, no s'inventen res. O sigui, la bibliografia sobre toxicologia dels pesticides ho recull perfectament” (Tècnic CSCST-Catalunya)

“Al metge del Maresme li vam definir uns símptomes comuns, mal de cap, opressió toràcica, etc., fins a deu símptomes associats a efectes dels pesticides, i va detectar que la gent que està exposada laboralment a pesticides el visitaven quatre vegades més que la població no exposada (...) La història és que en el poble hi ha més

demanda sanitària per part de la gent exposada a pesticides. Això és la prova de la prevalença de determinades patologies” (CSCST-Catalunya)

Fin i tot, hi ha experts d'aquest àmbit que han reflexionat sobre els motius que fan que els pagesos tinguin una percepció del risc més aviat baixa. La raó principal seria que els danys greus apareixen diferits en el temps, la qual cosa impedeix formar-se una consciència de risc adequada entre una població desinformada.

“Home, els riscos, hi ha de dos tipus, els riscos relacionats amb les intoxicacions agudes, que això és prou conegut, i un altre tipus de risc, els que es poden derivar de l'exposició repetida a plaguicides durant molts anys. En el camp de les aplicacions agrícoles, les condicions són molt poc controlables, i el risc és molt poc percebut per part de la persona, perquè hi ha una falsa creença que mentre no em passi res de gros això no em fa cap mal, la qual cosa és mentida. Aquest és un dels aspectes més importants i negatius, que fan que les mesures de prevenció no tinguin èxit, no s'utilitzen. La gent creu que mentre no hi ha una intoxicació aguda no passa res. Evidentment que una intoxicació aguda pot ser molt greu, inclús mortal. Ara, el problema que pot ser més greu quantitativament parlant és el de les exposicions perllongades i relativament poc intenses. Si bé són molt repetitives, ho són en un grau suficientment baix com per no donar lloc a quadres aguts d'intoxicació. A veure, avui dia la gent ja comença a canviar un mica aquest punt de vista, però aquest ha sigut el punt de vista dominant” (CNCT)

No obstant, també es constata que entre els experts que tenen els fabricants com a principal font d'informació sobre danys i prevenció, es pensa que els pagesos no estan intel·lectualment preparats per a entendre aquestes informacions. Aquests experts atribueixen a un dèficit cognitiu el fet que els pagesos no facin gaire cas dels seus consells i indicacions a l'hora de prendre mesures preventives. En aquest sentit, consideren que només els “molt professionals” són capaços d'entendre-ho.

“Yo creo que los vendedores de productos, tanto los fabricantes como los comerciantes, son los que más información tienen sobre la toxicidad de los productos, que a su vez la transmiten a los agricultores. Pero claro, el nivel formativo de los agricultores hace prácticamente imposible que adquieran un conocimiento científico, porque no lo entienden. (...) Esto sólo se podría

solucionar con los cursillos que nosotros estamos impartiendo, con la información y la formación de los trabajadores. Es la única arma que podemos aportar (...) Nosotros obtenemos la información, primero, de las casas comerciales, segundo, de la bibliografía, que nosotros disponemos de una biblioteca con datos de todos los productos fitosanitarios, y bueno, otras bibliografías que recopilamos de revistas y tal. Pero la información de las casas comerciales es muy completa, y es suficiente para un nivel bastante elevado de agricultor. O sea, un agricultor, por ejemplo, un titulado medio o superior, se le pueden dar estos conocimientos perfectamente, y los puede entender también” (GSH-Aragó)

11.2.2. Percepció social dels riscos dels pesticides per al medi ambient

A mena de síntesi, es pot afirmar que cap dels diversos entrevistats i entrevistades expressa una idea gaire clara sobre quins són els riscos mediambientals derivats dels pesticides. En general, el concepte de medi ambient queda sovint reduït a la fauna auxiliar en la lluita contra les plagues, de manera que quan s’afirma que els productes respecten més el medi ambient el que s’està dient és que respecten més els depredadors de les plagues. Rarament els entrevistats i entrevistades, tant pagesos com experts, fan referència a altres elements dels ecosistemes naturals. Pel que fa als experts, cal assenyalar que els fabricants intenten oferir una imatge mediambientalment respectuosa dels pesticides. Els venedors comparteixen la idea, però assenyalen les grans dificultats dels pagesos per a fer-ne un ús adequat i respectuós amb el medi ambient. D’altra banda, els tècnics de les cooperatives participen en part d’aquella imatge promoguda pels fabricants, però tenen les seves sospites sobre la veracitat dels seus arguments. Finalment, els experts d’administracions públiques centren el debat dels riscos ambientals en la major o menor eficàcia dels mecanismes de vigilància estatals. Cal afegir que els pagesos, a través dels seus representants en organitzacions agràries, no fan una connexió directa entre el modus de producció que desenvolupen i l’evolució dels danys ambientals, i la seva exigència

principal al respecte consisteix a demanar algun tipus d'indemnització per al cas que se'ls limités la forma de produir actualment vigent.

a) Els pagesos

En general, els efectes adversos dels pesticides sobre el medi ambient no són gaire contemplats pels pagesos entrevistats. Malgrat que identifiquen l'existència d'uns danys a determinades espècies animals i vegetals, així com a l'aire, aigua o sòls, no sembla que els considerin una prioritat. No obstant sí que són conscients de l'existència d'aquests danys al medi ambient, i es nota una certa malenconia.

“Als animals també els pot afectar, igual que als homes. Vull dir, hi ha productes que ja t'hi posa allí: ‘Peligrosos para la fauna acuícola y para la fauna terrestre’. T'ho posa, et ve indicat a l'etiqueta. Els pot afectar, clar... Si estan a exposició molt directa del producte i molt concentrat, sí, se podrien arribar a contaminar, clar. I la terra i les aigües que passen per allí...” (Ramon-A3:JB)

“Els efectes sobre la fauna i flora, bueno, en estos moments no t'ho sabria dir, però a l'etiqueta hi posa això, la perillositat per a la fauna aquàtica, terrestre i humana. (...) Però vaja, és un veneno que ha de sortir a un lloc o a un altre, i s'ha d'anar acumulant a un lloc o a l'altre, i si va a l'aigua anirà a parar al mar, i si té una altra causa el tindrà la terra allí acumulat. Hasta que es desintegre, però de moment té que ser tòxic per a qui pillà” (Sisco-A11:VB)

“Els herbicides... si els tires damunt de la terra se'n va a la cadena alimentària vegetal, i després va cap a les aigües residuals. Això és un problema. Tot és perillós, però els herbicides al tirar-los directament a terra és... i és una cosa que crema. És dolent pel terra perquè això va als residus de les aigües i això és dolentíssim. Vull dir, no se'n pot tirar tants d'herbicides” (Ferran-C25:VB)

En general, però, el que els importa veritablement és la seva collita, i els efectes secundaris que hi puguin haver per causa de l'aplicació que fan de pesticides queden realment en un segon pla. Però en reflexionar-hi una mica pràcticament tothom identifica alguns símptomes de danys al medi ambient i recorda la desaparició d'algun insecte o

animal. No passa el mateix, però amb les espècies vegetals, ni molt menys amb els ecosistemes en general.

“A nivell general sí que... jo què sé... potser hi ha menys el que és el tema de les serps i això, se'n veu menys. De crio en veia moltes més. Són molt sensibles als herbicides, segurament se n'estan aplicant molts i aquests bitxos... per la pell n'absorveixen molta quantitat, llavors, jo penso que n'hi ha menys. Després també hi ha alguns moixons que estan desapareixent, no sé si és per aquests productes o perquè canvia l'ecosistema de la zona, però el tema dels abellerols, o picots... pues cada dia en veus menys. Jo no sé si pels sulfats...” (César-A5:JA)

“El que sí que hi ha és menys mosques. Si tractes, per exemple, els préssecs contra la mosca mediterrània, controles bastant també la mosca comú. (...) Per regla general, els caragols també afecten... però tampoc... no desapareixen perquè no utilitzes productes forts” (Tonyo-A6:JA)

“Jo el que sí que haig notat, i ho han notat tots, és que no hi ha les abelles que hi havia antes” (Anton-A14:VA)

En les expressions de certs pagesos es nota que no se senten gaire responsables d'aquests danys ambientals. Possiblement perquè l'ambient forma part del seu context vital i constitueix un factor sobre el que ells treballen i que ells transformen contínuament, i els canvis són vistos com a normals.

“Home, els caragols, des que fem herbicides a l'horta no hi ha cap caragol. Sí, sí. És més, tenim una finca allà a Almenar que reguem per goteig, vaig fer l'herbicida i aquella nit va ploure i van sortir els caragols, van córrer i es van menjar l'herba aquella, i l'endemà al matí feia por, eh! Tot ple de caragols que la van palmar, eh! (...) Però penso que els bitxos aquells ho haurien d'haver notat que estava sulfatat allò, no menjar-s'ho ¿no? Dic jo. (...) Als moixons no els afecta, no, perquè moltes vegades hi ha nius per allí pels arbres, i passes sulfatant i els moixons es fan grans igual. I no sé si en acabat es moren d'alguna cosa...” (Jaume-C18:JB)

“Jo no he notat res. No, no ho he observat... però veus, els caragols... hi ha molts contraris, hi ha el sulfat aquest, hi ha un herbicida... hi ha l'abono que també els pela” (Rossend-C27:VB)

“Home, jo he observat, per exemple, que determinats bitxos que abans n’hi havia molts, ara no n’hi ha tants. Per exemple, les cigarres, les cigarres antes n’hi havia una bestiada, ara, pràcticament no n’hi ha. Puputs també n’hi havia moltes, i ara no n’hi ha tantes. M’entens? En canvi, altres bitxos, per exemple, la garça que cada vegada n’hi ha més” (Pol-C30:VA)

No obstant, d’acord amb la lògica de la percepció que tenen de l’evolució dels pesticides, molts pagesos sostenen que actualment aquests productes ja no afecten tant el medi ambient, que això és més una cosa del passat.

“Efectes al medi ambient no, això no. Que un producte faci una neteja així... aquests productes ja no existeixen. Que tractis i que caiguin els moixons que passin per dalt, això no és un producte, és una bomba. Sí, home, hasta tu veus que és una passada això. No, normalment són productes fluixos, també, potser, per això es tracta tant, però també ho han de ser. I bueno, pues has de fer tractaments continuats amb productes fluixos” (Roc-C17:JB)

Inclús hi ha qui pensa que les prohibicions recents d’alguns dels pesticides més utilitzats responen als efectes nocius sobre el medi ambient, més que no pas en la perillositat per a la persona.

“El tractament d’olis, que pràcticament ja està prohibit, això. L’any que ve ja no es podrà fer l’oli groc, ja.... Perquè són productes que saquen del mercat, perquè són molt residuals, són molt... no és perquè perjudique les persones o els arbres, això és tot pel medi ambient” (Anton-A14:VA)

Amb tot, també hi ha qui opina que els pesticides tenen uns efectes mínims sobre el medi ambient.

“Jo crec que no. És que hi ha tot de bitxos, hi ha... quan sulfates veus que les mosques queden mortes segons el sulfat que uses. Però al rato ja en torna a haver-hi igual” (Otto-A10:VB)

Cal observar que quan es refereixen a danys en el medi ambient, normalment només parlen d’alguns insectes, de cargols, i poca cosa més. És a dir, rarament fan referència a espècies vegetals o a la contaminació del sòl o l’aigua. Gairebé ni tan sols esmenten el cas de la fauna aquàtica que, segons la bibliografia, és la més sensible als danys dels pesticides. En general, parlen d’un concepte molt restringit de medi ambient.

D'altra banda, el representant d'una organització agrària manifesta que els pagesos són els primers interessats en la protecció del medi ambient, ja que ells hi treballen i hi viuen. Es tracta d'un discurs que intenta separar la forma de producció agrària actualment vigent, de les alteracions dels ecosistemes. Sembla que amb aquesta idea el que pretenen les organitzacions agràries és aconseguir algun tipus d'indemnització en cas que se'ls obligués a canviar el sistema productiu vigent.

“El sindicat està bastant sensibilitzat amb els temes mediambientals. I els pagesos també. Al fin i al cabo el sindicat no està deslligat dels pagesos, i els primers interessats en mantindre el medi ambient són els pagesos. De fet, penso que nos poden acusar de vegades de que destruïm, però si algú conserva el medi ambient a este país som els pagesos. I la teoria aquesta de que qui destrueix que pagui me pareix molt bé, però qui conserva que cobri” (Responsable UAGA)

a) Els experts

- Els Fabricants:

Els responsables de les empreses fabricants entrevistats posen un especial èmfasi en argumentar que un dels seus principals objectius és l'“ecologia”, i tots ells sostenen que els pesticides tendeixen a ser cada cop més respectuosos amb el medi ambient. Però en les seves manifestacions es detecta una certa ambigüïtat quan parlen de problemes “a nivell ambiental”, ja que sembla que es refereixen tant a desequilibris o degradació ambientals com a problemes comercials per causa de la generació de residus tòxics. Aquesta visió comercial dels problemes ambientals es deixa sentir bastant, ja que, per exemple, atenent a les seves expressions es pot deduir que la noció de medi ambient en què estan pensant es redueix bàsicament al conjunt dels depredadors de les plagues.

“El tema del medi ambient... nosaltres ja per norma ja no treiem... pensa que per cada producte que surt al mercat hi ha deu mil que es queden pel camí. O sigui, si veiem nosaltres que un producte pot tenir problemes a nivell ambiental i tal, ja no el treiem. Tant a nivell ambiental com a nivell tòxic. Vull dir que...” (Empresa fabricant B)

“Avui en dia tots els productes que surten nous, ja surten respectant el medi ambient, respectant els insectes beneficiosos. ¿Que encara pot haver-hi algun producte que mata algun insecte? Pues indiscutiblement, però s’intenta molt i molt que cada dia siguin menys i cada cop més ecològics. A més, l’empresa, jo crec que totes, però sobre tot la nostra, l’objectiu és l’ecologia” (Empresa fabricant A)

No obstant aquesta imatge “ecològica” que intenten emetre els fabricants de pesticides, també reconeixen que, avui per avui, el respecte mediambiental encara no s’aconsegueix gaire. És a dir, es tracta encara més d’un desitg o un ideal que no pas d’una realitat empírica. I també sembla que en l’adhesió a aquesta direcció mediambientalment més correcta (si és que ho pot ser) hi juga un pes fonamental l’acció reguladora de les administracions públiques, especialment arran la posada en pràctica de les directives europees a l’efecte.

“Hi ha companyies que per tal de vendre primen més la part econòmica que el respectar el medi ambient. I algunes d’elles no viuen dels agroquímics, sinó més bé de la farmàcia, i els agroquímics els tenen per lluir, per tenir un nom, i aleshores no filen prim... Cada vegada això ha d’emprendre un camí més respectuós amb el medi ambient, perquè fins ara no ha estat així. Jo quan vaig entrar hi havia el DDT que ho matava tot i es fixava en els greixos i tal... Aquests productes que ocasionen tants residus cada vegada van fora, cada vegada es treballa més amb feromones, seguim aquesta línia més biològica, més respectuosa amb el medi ambient, amb els predators. En això hi ha una consciència important, tant de les companyies com del Ministeri. No sempre s’aconsegueix, no sempre és així, però es porta aquest camí” (Empresa fabricant C)

- Distribuïdors i venedors:

Els distribuïdors i comerciants de pesticides, en canvi, no parlen tant de situacions ideals i es refereixen més a les seves experiències pràctiques amb els pagesos. En conseqüència, coneixen l’ús poc respectuós amb el medi ambient que aquests fan dels pesticides, així com les poques opcions que tenen per a fer una altra cosa.

“Et trobes que manipules productes molt tòxics... Ara de poc... la gent omplia la cuba al barranc, o a qualsevol curs d’aigua, i ara ja no es fa tant perquè han anat posant llocs on carregar-la. O al menys ja no es fa tant. Jo en conec un que va omplir la cuba al depòsit d’ell, que hi havia bastants peixos, i hi va haver un petit retorn i se’ls va carregar tots, tots a cascar-la (...) Però és que quan ve un problema l’has de solucionar. Si t’has de jugar la collita per ser ecològic... pues... què menjaràs? ecologia o què?. Naltros no ho hem tocat, però ara per astí per Huesca s’està fent molt arròs, i s’hi ha ficat una plaga que no hi ha manera d’eliminar... i hi estan tirant piretrines. I les piretrines només fan que tocar l’aigua que ja es carreguen el peix, eh!. Però és que clar... què faràs?... què menjaràs?... Això és una roda i si ets pagès estàs a dintre” (Venedor-1: Aragó)

Aquestes afirmacions revelen que la pretesa dimensió ecològica dels pesticides, promoguda pels fabricants, en la pràctica no té tantes possibilitats de convertir-se en realitat. Al menys des de l’òptica dels venedors.

- Tècnics assessors de les cooperatives:

En general, els tècnics assessors de les cooperatives no identifiquen gaires danys al medi ambient, encara que presuposen que n’hi deuen d’haver. Curiosament les referències que fan al medi ambient sovint són per a equiparar aquest concepte amb els depredadors de les plagues. És a dir, és el mateix que es detecta en els discursos dels fabricants.

“Sobre el medio ambiente, supongo que sí que hará mal. Hombre, sí a los depredadores de las plagas... Muchas veces echas un producto y mata depredadores, o sea, insectos que comen otros insectos ¿no?” (Carlos:Tècnic ATRIA)

La dependència que aquests tècnics tenen dels fabricants a l’hora de conèixer aquestes coses és prou rellevant. Aquesta dependència apareix també implícita en els discursos que expressen sobre l’actual tendència dels fabricants a vendre una imatge més “ecològica” dels nous pesticides. Amb tot, alguns tècnics s’ho prenen amb una certa desconfiança.

“I després això, els productes que van sortint són més específics, més... per a una plaga concreta. I sobretot el que et venen molt és que són més respectuosos amb el

medi ambient. No ho sé, ... no tinc mitjans per a comprovar-ho, m'ho he de creure. Ho diuen les cases fabricants. Bueno, i el registre, perquè els productes abans de ficar-los al mercat han de passar una sèrie de proves que els fa la Generalitat, diguéssim, i allà ho deuen de comprovar, dic jo, que no ho sé” (Maria: Tècnic ADV)

En general, doncs, es podria dir que els tècnics que assessoren els pagesos associats en cooperatives no tenen una idea gaire formada sobre els possibles riscos mediambientals dels pesticides. Aquesta sembla la tònica general, encara que alguns són conscients que l'abús que se'n fa té conseqüències negatives per al medi.

“És que aquí no t'hi se dir massa... és una cosa en la que no hi he entrat mai ¿no? Home, he sentit coses, per exemple, un comentari així una mica catastrofista que es va fer és que, per exemple, per les aplicacions de coure que es fan en pera Conference, no sols a l'esporgar, sinó també per a ronyar la pera, o després de pedregar... es fan bastantes aplicacions amb coure. Bé doncs, el laboratori que hi ha aquí a Lleida, de la Diputació de Lleida, després de fer anàlisis de les fulles deia que les concentracions que hi havia de coure... si fos una indústria no s'hi podria ni entrar als camps, és a dir, estaria limitat per l'excés de concentració de metalls pesants (...) Quasi es podria dir que aquelles fulles s'haurien de recollir i portar-les a algun lloc, a algun abocador especial... I això passa a tots els camps, eh! Però pel que fa a fitosanitaris en general no en tinc una opinió molt formada” (Tècnic ACTEL)

- Experts d'Administracions públiques:

Els experts d'institucions vinculades a l'agricultura treuen importància als possibles danys ambientals, encara que saben perfectament que tots els pesticides danyen els ecosistemes. En general, confien en els mecanismes de vigilància estatals per a evitar que es produeixin actuacions errònies per part dels pagesos en aquest sentit (bàsicament en el Servicio de Protección de la Naturaleza –SEPRONA- de la Guàrdia Civil).

“El registro español, y en toda Europa igual, ha ido restringiendo, pidiendo información, ... Todos dañan a los ecosistemas. Por lo menos, vamos a coger los

organohalogenados, los organofosforados, los carbamatos, todos dañan la fauna, y a los insectos, en mayor o menor cantidad (...) El Seprona debería controlar el uso de plaguicidas... No porque pueda haber grandes catástrofes ecológicas ni nada parecido. Se mete mucho miedo con los productos fitosanitarios, pero para mí es más peligrosa la papelera de tal sitio, o la incineradora, o muchas industrias... que cuatro gotas de insecticida. Hombre, puede haber algún imbécil que cargue el agua para el atomizador en el río, y si llevaba residuos de piretroides se va a cargar los peces en un kilómetro arriba y un kilómetro abajo. No es frecuente, la gente ya sabe que no puede hacer esas cosas” (CPV-Aragó)

Malgrat l'existència d'òrgans de l'Estat que fan la tasca de vigilància ambiental, també hi ha reflexions sobre les limitacions d'aquesta en certes Comunitats Autònomes.

“Des de fa uns anys hi ha un programa de vigilància que es diu ‘D’ús de productes fitosanitaris’ i en aquest programa es contempla, doncs, la contaminació del sòl, és a dir, s’agafen mostres de terra, s’agafen mostres de plantes, s’agafen mostres d’aigües, contaminació d’aqüífers, etc. El que passa és que el programa aquest de vigilància és Madrid qui fa la norma, però després correspon a cada Autonomia. I la veritat és que cada Autonomia ha fet el que li ha semblat. (...) A Andalusia i a València es van fer acords de coordinació entre el Seprona de la Guàrdia Civil i Agricultura. (...) Aquí no, encara no hi ha un acord. Sé que els del Seprona estan agafant mostres a Catalunya, però no hi ha l’acord amb l’Administració” (SPV-Catalunya)

11.3. Valoració de les estratègies de reducció del risc

A l'hora de reduir un risc hi ha diverses alternatives que, segons les recomanacions internacionals, s'haurien de seguir en un ordre determinat. En primer lloc caldria pensar en la possibilitat que el risc sigui zero, és a dir, en l'eliminació dels factors de risc (dels pesticides, en aquest cas) o en la seva substitució per altres productes que no siguin perillosos. Un cop revisada aquesta possibilitat, en segon lloc, caldria pensar en reduir l'exposició als factors de risc. En el tema que ens ocupa això es podria fer canviant els mètodes de treball per uns altres que no utilitzessin productes tan perillosos, o que en fessin un ús més reduït. Aquests mètodes *alternatius* ja existeixen i es coneixen com a *agricultura ecològica* i *producció integrada* respectivament. Es podria pensar també en l'establiment d'uns procediments de treball que tinguessin com a objectiu la reducció de l'exposició a pesticides, encara que no fossin procediments classificats com a propis de l'agricultura ecològica o de la producció integrada. En això consisteixen, bàsicament, les recomanacions institucionals actualment vigents. Finalment, i després d'haver explorat totes aquestes opcions, caldria pensar en la utilització d'equips de protecció individual. Aquesta hauria de ser la darrera opció, ja que és conegut que les proteccions individuals tenen una eficàcia molt limitada i sovint no faciliten la normal realització del treball. Tot això ha d'anar acompanyat dels corresponents procediments de treball segurs.

11.3.1. Eliminar el risc en origen: es podria treballar sense pesticides?

Segons l'anàlisi de les entrevistes, tant els pagesos com els experts consideren totalment impossible produir fruita sense emprar pesticides. Els motius adduïts en les argumentacions apunten principalment a les dificultats de venda d'aquesta fruita, així com a la baixa productivitat que s'obtidria.

a) Els pagesos

L'opinió generalitzada entre tots els pagesos de la mostra és que, actualment, no podrien treballar sense pesticides. Segons ells, els pesticides són necessaris, com a mínim, per dues raons: En primer lloc, i principalment, perquè sense pesticides els productes agrícoles

resultarien danyats i no es podrien vendre al mercat, perquè el consumidor no compraria la fruita perquè tindria senyals, taques, cucs, etcètera. En segon lloc, es diu també que si no s'apliquessin pesticides les plagues es desenvoluparien molt i afectarien el funcionament de l'arbre, amb la qual cosa la collita seria menor en quantitat i qualitat, amb la qual cosa els ingressos dels pagesos també es veurien reduïts sensiblement i, a més a més, l'arbre quedaria afectat per a anys posteriors.

“Hi hauria plagues per tots els costats. Clar, no, no, no. I a més ni la vendries. Tu vas a vendre mançanes cucades i no te'ls volen” (Otto-A10:VB)

“Si no tiressim productes químics... aviat se mos menjarien els mosquits, les plagues i la bíblia en vers” (Anton-A14:VA)

“Tenim un puesto que hi ha una finca abandonada a la vora, que fa sis o set anys que està abandonada, que van parar de fer res, ni esporgar, ni sulfatar, ni res. I, bueno, allò és de miedo, allò és de miedo. Quan començo a sulfatar la primera maquinada la faig allí, i quan acabo la darrera la torno a fotre allí una altra vegada. Però, clar, tot i amb això com et descuides... la nàrsia, la mosca... ara amb la mosca anem de puto cul allí.... Clar, allí és el criadero. I clar, les plagues no són tontes, allí estan molt tranquiles, però a menjar venen cap als arbres bons (...) Allí no s'equilibra res” (Jaume-C18:JB)

“Si no es sulfatés... malament. Jo crec que no collirem res. Enguany sí, si no sulfatessim ara sí que collirem encara, però crec que només d'aquí a dos anys no collirem res, eh! Ni l'any que ve tampoc (...) En fruita és impossible. Bueno, ni en fruita ni en el de demés. Jo crec que avui si nosaltres no tractéssim els fruiters, la fruita nostra no valdria res. I a més, amb els veïns... al tanto. (...) Hi ha hagut pagesos que s'han fet grans i han abandonat la terra, pues... el que està de veí... al tanto, allò és la gerra... allí s'hi cria de tot” (Rossend-C27:VB)

Però cal tenir present que el fet que, ara per ara, predomini la impressió que no és possible treballar sense pesticides, no vol dir que els pagesos en general siguin d'acord amb el seu ús. Tal i com es veurà més endavant, molts pagesos voldrien treballar d'una altra manera, però no veuen com poden arribar a fer-ho.

b) Els experts

Resulta significatiu observar que des de tots els sectors d'experts entrevistats es considera que els pagesos no podrien treballar sense pesticides, que l'eliminació dels pesticides o la seva substitució per altres substàncies no perilloses és impensable ara per ara. Els arguments aportats per a justificar la impossibilitat de prescindir dels pesticides fan referència bàsicament a motius de mercat, a la refracció que hi hauria per part dels consumidors i a la baixa productivitat que s'obtindria si no s'utilitzessin

“L'ús que hi ha actualment és el correcte, perquè a base d'agricultura ecològica és impossible controlar les plagues i malalties. Intentar controlar les enfermetats només a base de coure, sofres, arsènic, etc. és molt difícil” (Empresa fabricant B)

“Je, je, no. Treballar sense fitosanitaris és impossible. Impossible. Bueno, si fan cultius ecològics... jo tinc un cosí que en fa, però així li va. Enguany no ha collit res” (Venedor-1:Aragó)

“Sempre es busca tractar el menys possible, però com que el mercat no ho accepta, con té cap tolerància de... de la fruita tacada o així... qui té una taca de psila o alguna cosa així tindrà problemes per a vendre. Avui per avui no es pot evitar l'ús de plaguicides” (Diana:Tècnic ATRIA)

“Los productos fitosanitarios son imprescindibles, puesto que se está desarrollando últimamente la agricultura ecológica, pero hoy por hoy resulta antirrentable y es muy cara” (GSH-Aragó)

Quan es parla de la no utilització de pesticides, molts dels experts fan referència a l'agricultura ecològica (encara que no són coses equiparables, ja que en l'agricultura ecològica s'utilitzen alguns pesticides de tipus orgànic o minerals naturals –no de síntesi). Per tal de desenvolupar aquest nucli discursiu a continuació es farà referència a les valoracions que els experts fan d'aquesta forma d'agricultura, així com de la producció integrada, una altra estratègia per a utilitzar menys pesticides i, en conseqüència, reduir l'exposició dels pagesos.

11.3.2. Reducció del risc: L'Agricultura Ecològica

Una de les estratègies per a reduir al mínim l'ús de pesticides en la producció agrària és la agricultura ecològica, que basa el seu funcionament en l'absència de quasi tots els productes de síntesi, encara que estan permesos uns certs químics inorgànics i productes d'origen vegetal o biològics (bàsicament feromones, sofre, permanganat potàssic, sals de coure, bacillus thuringiensis, polisulfur de calci i de bari, i oli mineral blanc) utilitzats en determinades condicions. Aquests productes estan regulats en el Registre Oficial de Productes i Material Fitosanitari. La normativa referent a aquest tipus de producció es basa en el Reglament (CEE) 2092/91, del consell de 24 de juny de 1991, sobre producció agrícola ecològica i la seva indicació en els productes agraris i alimentaris i les seves posteriors modificacions; i a nivell estatal, en el Reial Decret 1852/1993, de 22 d'octubre, sobre producció agrícola ecològica i la seva indicació en els productes agraris i alimentaris, on també s'hi inclou el traspàs de competències a les Comunitats Autònomes.

a) Els pagesos

Resulta curiós comprovar com la gran majoria dels pagesos entrevistats consideren que l'agricultura ecològica no constitueix una alternativa viable, que es tracta d'un camí que no té futur. Cal afegir, però, que pocs d'ells coneixen com està regulada aquesta producció ni com funciona la seva comercialització, però això no és obstacle per a negar-la.

Entre els motius més adduïts per a argumentar la inviabilitat de l'agricultura ecològica destaquen els relacionats amb els preus de mercat, i es ve a dir que per a ser rendible la producció s'hauria de vendre a preus desorbitats.

“Home, perquè si no sulfatem malament rai! ¿no? Per això et dic que el que faig és anar vigilant més cada vegada. Procurar fer-ho millor, però sulfatar... has de sulfatar. O ens tornem ecologistes tots i anem a matar el polegó a pedrades. (...) Amb el que és l'agricultura ecològica es pot dominar molt poca cosa... ha de ser molt poca producció, i llavors hauria de tenir uns preus desorbitats per a poder viure-hi. Hauries de fer molts... és que no es pot fer quilos, perquè si tu tens un bancal de tometers i has de matar les cuques apretant-les, ¿quantas cuques pots matar al dia? ¿M'entens? Llavors un quilo de tomates d'aquells quan ha de valer

per a que tu hi puguis viure d'allò? 500 ó 600 peles? (...) Conec gent que ho ha provat, però han vist que no. No, no, no. A més a més, no hi ha infraestructura encara per a vendre productes així. Aquí, per exemple, on ho vendràs?” (Jaume-C18:JB)

“No es pot anar de ple a fer una lluita biològica. No s’hi pot anar. ... Anem per aquí, arribem aquí, i a veure si arribem aquí que ens estalviarem el cinquanta per cent dels insecticides i això serà bo per al món. Però anem a per la meitat, no anem a tope que no hi som aquí. Ja ells s’equivoquen amb aquell producte... llavors aquest any tots els que han fet lluita biològica l’han tingut que deixar perquè no podien parar el barreno, perquè no tenia cap depredador, perquè ho havien fet amb piretrina. (...) No ho han abandonat, però la fruita és dolenta. ...I la gent compra per la vista, al mercat. I aquella fruita, si està barrenada, la gent obrirà la poma i es trobarà el cuc a dins. Què t’estimes més tu, amb cuc o sense cuc?” (Ferran-C25:VB)

Amb tot, també es comenta que millor seria poder treballar sense pesticides, però aquesta possibilitat es concep només en un món irreal.

“A l’agricultura ecològica.... li’n deuen tirar menys, perquè jo crec que sense tirar-ne no poden, no poden ser capaços de sacar un cultiu a flote, eh! (...) Jo no li veig gaire futur a l’agricultura així. Home, si es poguessin criar sense sulfatar, millor seria ¿no? però jo crec que és molt difícil” (Otto-A10:VB)

També hi ha qui afirma que els productes anomenats *ecològics* no sempre ho són, ja que el seu mercat afavoreix el frau en aquest sentit.

“Penso que és bastant difícil de fer fruita de qualitat sense la utilització de pesticides (...) Home, es tendeix cada vegada més a que els productes que no estan tractats... biològics... Però clar, això val més perres, i tenen menys qualitat visual de comercialització. (...) A més, hi ha productes de segona categoria que estan tractats i així, i que, pues, a lo millor s’estan venent com a productes ecològics, i que potser no en tenen res d’ecològics (...) I clar, fer una producció biològica d’aquestes que no estan sulfatades, pues, a l’hora del mercat sí que seguiran el

preu, però penso que és bastant difícil de fer fruita de qualitat sense la utilització de pesticides” (César-A5:JA)

Alguns pagesos manifesten clarament que això és un altre món, que no té res a veure amb l'agricultura tal i com l'entenen ells. I inclús que es tracta d'un camí equivocat, que només pot portar al desastre.

“Sí, conec algú que fa agricultura ecològica, però no m'agrada. ... No ho sé. Jo em moc en un món totalment diferent. Jo treballo una producció extensiva, en una manera industrial. Clar, jo veig plantacions ecològiques que veus uns arbres allí que fan cara de pena tot l'any, i amb uns productes que són molt petits i amb uns gustos molt d'això, perquè els falten una sèrie de components... Jo penso que els components químics fan que la fruita o els cereals tinguin uns determinats graus de qualitat (...) Jo he vist plantacions ecològiques que no em fan el pes. Jo no les seguiria ni que em paguessin. ... Jo prefereixo un altre món” (Tonyo-A6:JA)

“Jo si et parlés de la lluita biològica, te'n parlaria, i he anat a escoltar moltes xerrades, i estan tan equivocats, pobra gent, que no saben res... Mai del món em pot venir un home que vol fer lluita biològica, que s'han de respectar els depredadors, que em vinguin i em diguin que tiri insecticides piretroides. Això no es pot tirar mai de la vida, perquè són els únics que no respecten cap depredador. No saben el què diuen, van completament equivocats. Van per diferents camins tan equivocats que no hi poden anar, ni ho saben, ni en tenen idea. (...) Diuen que els piretròides els fan dels centres de les flors... bueno, no ho sé exacte, feu-los del què vulgueu, però no respecten cap depredador, ho maten tot. (...) Al menys el que han de fer és uns productes insecticides, no fungicides ni herbicides, insecticides que matin un insecte del moment d'aquella plaga, però que no em toquin els depredadors... I ells diuen que l'únic amb el que es pot sulfatar és amb piretròides. Fillets meus! Per l'amor de déu! (Ferran-C25:VB)

Pocs dels pagesos entrevistats coneixen gent que es dediqui a produir fruita ecològica i, malgrat aquest desconeixement general, alguns inclús mostren una certa hostilitat i prejudicis negatius envers els escassos pagesos que la practiquen. Cal observar també que

aquests prejudicis els apliquen sovint també als consumidors de productes biològics o ecològics.

“La producció ecològica és fer només dos o tres tractaments, perquè no sé si l’has vista a algun mercat, jo quan vaig estar l’altre dia a l’Eroski... hi estava la que era mig integrada, i hi estava l’ecològica... unes mançanes amb cucs (...) Jo penso que algú ho devia de comprar, però la gent passava d’això. I fan tomates i moltes hortalíssies, que es fan ecològiques. Però clar, llavors, allí hi vols fer un ahorro d’un tractament però, clar, moltes plagues se t’hi fiquen. Llavors, clar, no ha sigut un futur. Però bé, ja saps tú molt bé que els ecologistes i l’ecologia i gent així... al món hi ha de tot” (Anton-A14:VA)

“Jo conec un faltat que fa ecologia (...) No crec que hi visqui, d’això. Però està... fa un any va fer pebrots i albergínies, i matava les cuques amb el dit... (...) Jo no ho faré, clar que no ho faré. Al menys avui per avui no ho faré. (...) No funciona, per lo que és el general de la població no. Vull dir, la societat demana qualitat. El que passa és que sempre hi ha aquests que van amb les sandàlies i d’això, que aquests potser sí que s’estimaran més fotre’s un préssec amb un cuc a dintre. Treuran el cuc i es fotran el préssec, i els semblarà que allò és... De gent n’hi ha de tota manera al món. Però avui per avui són els menys” (Roc-C17:JB)

“A l’agricultura ecològica no li’n veig cap, de futur. Això és natural. Si vostè va a la tenda i veu una mata d’enciam grossa i una de petita, ni que sigui ecològica i aquesta val deu pessetes i aquella dotze, me’n vaig a aquella. Em sembla, eh, no ho sé, són coses d’aquestes que el meu cap no hi arriba encara” (Rossend-C27:VB)

No obstant, també hi ha algun pagès que ha intentat fer producció ecològica però ho ha hagut d’abandonar, a causa de les dificultats de tota mena amb què es trobava.

“Jo també vaig ser un dels primers que va intentar crear una ADV de productes ecològics. Ho vaig intentar, però realment és molt difícil. ... Quan fas cultiu intensiu, per exemple, et veus obligat pel fred a tirar àcid giberí·l·lic, llavors jo no el tirava i tenia problemes amb les assegurances... Després el problema de la

distribució, cada vegada sembla que hi ha més canals, però realment costa”
(Marià-C23:JA)

Encara que també hi ha qui coneix algú que li va bé, però no en fruita dolça, sinó amb produccions de secà més susceptibles de rebre subvencions.

“Tinc un company que fa olives i ametlles ecològiques, que és el cultiu que hi ha al secà. No les sulfata ni hi tira cap tipus d’herbicida, ni hi tira res de res. ... I amb els ajuts i tal, bé. Gràcies a les subvencions que hi ha li va bé, de moment. (...) Jo de fruitals no conec a ningú...” (Pol-C30:VA)

El representant d’una de les organitzacions agràries entrevistades considera que l’agricultura ecològica no és factible actualment, però també atribueix responsabilitats d’aquesta manca de viabilitat a les pròpies organitzacions agràries i a les cooperatives, per no saber fer conèixer als consumidors el valor d’aquest tipus de productes.

“Home, els mercat dels productes biològics és molt petit. I el consumidor no està gaire conscienciat, és molt especial, vol els tomàquets o la fruita tot igual, tot com si eixís d’una fàbrica. (...) Potser també ha sigut culpa nostra... I també que productes de segona categoria...pues s’estaven venent com a productes ecològics, i no ho eren” (Responsable UAGA)

En general, es pot dir que l’agricultura ecològica no és vista amb bons ulls per part de la major part dels pagesos de la mostra. Per una banda els resulta com una mena de món a part, desconegut, i les persones que hi són vinculades són descrites amb connotacions de raresa i marginalitat. Però bàsicament ho veuen com un *risc* massa gran, perquè no ho consideren una opció que els permeti viure-hi, ja que els principals factors socioeconòmics i institucionals que els orienten (mercats, agroindústria, administracions públiques) pressionen en una altra direcció, i apartar-se d’aquest camí es veu com una incertesa inassumible.

b) Els experts

- Fabricants i distribuïdors-venedors:

Entre els fabricants entrevistats hi ha un rebuig total a l'agricultura ecològica, un mètode que consideren més una qüestió d'imatge que no pas una possibilitat real. Els motius adduïts per a rebutjar-la es basen en la manca de demanda d'aquests productes pel mercat i en la baixa productivitat que es pot aconseguir.

“Malament. Pensa que l'agricultura ecològica no s'ha imposat perquè és cara, si tens una plantació de pomera d'on poden sortir-ne vint-mil quilos, només en sortiran mil, i has tingut unes despeses. Clar, llavors et diria (...) L'agricultura biològica és molt respectuosa, i s'ha d'entendre, però tampoc no cal anar despullats, que algú es pensa que van despullats, no... que facin el què vulguin, s'ha de respectar... però és cara, perquè tens moltes baixes, tens aranya, tens pugó, etc. i en aquest equilibri algunes vegades dominen més els dolents que els bons. I aquella plantació pateix molt. I llavors tota la fruita tacada, i llavors què? ¿eh? què passa amb aquella fruita? (...) Perquè, per tant, l'agricultura biològica, a nivell de paper i de vendre imatge, perfecte, però després ens muguem per números, malhauradament... seria ideal. Per a nosaltres no, nosaltres no ens hi guanyariem la vida, evidentment. Però, és clar, no és tan fàcil” (Empresa fabricant C)

Així, aquest responsable d'una empresa fabricant manifesta que l'agricultura ecològica econòmicament és una ruïna per als pagesos, però reconeix que seria econòmicament fatal també per a ells.

Altres fabricants intenten atribuir l'etiqueta “ecològica” a una agricultura que faci un ús més racional dels pesticides, és a dir, desplacen la conversa vers el que es coneix normalment com a “producció integrada”. Però cal tenir present que això és una cosa totalment diferent, tal i com es veurà més endavant.

“L'agricultura ecològica... home, hi hauria molt que parlar. Ecològica dins d'uns límits i dins d'uns productes que no siguin tòxics i que puguin matar les plagues, i controlat. És a dir, mirar el moment de l'aplicació, el moment de la recollida, etc. Això és el que se'n diria lluita integrada. I això és el que realment funcionarà” (Empresa fabricant A)

Per altra banda, els venedors consideren també impossible el desenvolupament d'una agricultura ecològica, i entre els obstacles que hi veuen en destaquen la dificultat per a canviar els hàbits i la "mentalitat" dels pagesos.

"Je, je, no. Impossible. Bueno, si fan cultius ecològics... (...) No només és el sulfat, també són els adobs, i als arbres s'hi ha d'aportar alguna cosa o altra, si no... no funcionen. I caldria canviar la mentalitat... si vas allí el primer que has de tenir en compte és que els criteris que puguis tenir d'agricultura els has de deixar a l'entrada de la finca" (Venedor-1: Aragó)

En realitat, aquest discurs dels venedors vol posar l'accent en l'hipotètica existència d'alguna cosa profunda i arrelada en les pràctiques pageses que obstaculitza de manera insalvable la transició vers un model de producció alternatiu, no dependent d'agroquímics, com el que suposaria l'agricultura ecològica.

- Tècnics assessors de cooperatives:

Aquesta percepció dels venedors es repeteix també entre els tècnics que assessoren els pagesos associats en cooperatives de comercialització de fruita. En general, coincideixen que els obstacles per a fer agricultura ecològica són tan importants que els pagesos no volen enfrontar-s'hi. Diversos dels tècnics i tècniques entrevistades han conegut experiències de gent que ha volgut fer agricultura ecològica però ho han tingut que deixar o ho fan només com a activitat complementària. Aquests obstacles són sobre tot econòmics i de mercat.

"Hombre, lo ideal sería la agricultura ecológica ¿no? Pero es un mercado limitado, muy limitado. Tengo referencias de que aquí en el Bajo Cinca hay alguna explotación, pero, vamos, son mínimas. (...) No creo que hubiera nadie que estuviera dispuesto a hacerlo aquí ahora mismo, en esta cooperativa. Les da miedo. .. Supongo que estará destinado a gente más joven ¿no? más... con nuevas ideas i tal.. Cuesta mucho. Yo creo que costará mucho de hacerse eso, mucho" (Carlos: Tècnic ATRIA)

"Els que fan agricultura ecològica, que conec, són quatre. Però no hi viuen la majoria d'ells. Jo en conec un que ho fa... avui per a vull és difícil perquè el

mercat encara no ho accepta. Vull dir... és un mercat molt reduït. A lo millor hi ha un que ho farà i en viurà, però tots no hi podrien viure” (Diana: Tècnic ATRIA)

“Tinc una amiga que... van montar una ADV ecològica o biològica, i van haver de plegar perquè era molt difícil. Bàsicament perquè aquella tècnica tenia un pagès a Alguaire, un altre a Artesa, ... Però bueno, ho van intentar però no se’n van sortir, i van haver de plegar” (Maria: Tècnic ADV)

El possible mercat dels productes ecològics és vist com a molt reduït, tant que les cooperatives que comercialitzen un volum important de fruita ja no intenten entrar-hi perquè no podrien fer-ho amb eficàcia. Això té un efecte desincentivador sobre els pagesos que estan en l’òrbita d’aquestes cooperatives.

“Mira, com a comentari de carrer, de ràdio macuto, l’altre dia un dels gerents de zona ens va dir que a Mercabarna s’estaven venent peres i pomes ecològiques, que tenien un aspecte horrorós, i que en canvi s’estaven venent a un preu fort. Jo em penso que això no deixa de ser un mercat molt petit. Aquí, pensa una cosa, per a que et facis una idea del què és ACTEL, l’any passat vam comercialitzar cent-cinc milions de quilos, i el que busquem és un client que tingui uns consums regulars, no especulatiu, com pot ser el cas de Mercadona, o Eroski. O sigui, necessitem un client que digui que s’emportarà dos milions de quilos de pera conference cada any, i que se’ls emporti cada tres dies amb un camió i... Vull dir, que tots aquests mercats com la fruita ecològica... o com la producció integrada, que s’intentava que tingués un mercat a part.... Ja no s’hi entra” (Tècnic ACTEL)

En general, d’acord amb les manifestacions dels tècnics de les cooperatives, es podria dir que l’actual configuració de les xarxes de producció i distribució de la fruita (i dels productes agraris en general) es converteix en mecanismes dissuasoris a l’hora de produir sense pesticides i altres insums químics.

- Experts d'administracions públiques:

Entre aquests experts, especialment entre els d'Administracions agrícoles, l'agricultura ecològica és vista com una cosa estranya que queda molt lluny dels seus paràmetres habituals.

“Això de l'agricultura ecològica ja és un altre món” (SPV-Catalunya)

I a més a més, arriben a considerar que la gent que s'hi dedica és gent poc convencional, gent que s'aparta de la “normalitat”, i inclús es comenta que tenen un cert grau de marginalitat social. Algun d'aquests experts manifesta que només s'hi haurien de dedicar les persones que tinguin una mentalitat o una ideologia molt especials, però no aquells que s'hi vulguin guanyar la vida.

“Lo que no sé es si por hectárea sale tan rentable como la convencional. De todas maneras, me parece que hay muchos desesperados que quieren meterse ahí por sacar más dinero, cuando en realidad deberían acudir a ella los que por sus creencias quieren hacer agricultura ecológica. Y ahí está el problema, que se meterán dentro de estas asociaciones de agricultura ecológica gente que busca la pasta. (...) Hombre, vamos a ver, si a ti te puede engañar un productor de coches, cómo no te va a engañar un productor de patatas ¿no? (...) Yo digo que mientras la agricultura ecológica sea cosa de gente vocacional irá todo bien, pero...”
(CPV-Aragó)

Des de les institucions vinculades a la salut laboral tampoc es veu gaire factible l'agricultura ecològica, i tornen a aparèixer els arguments sobre el mercat i el preu, en lloc dels de la salut dels treballadors.

“Hoy por hoy no hay otra solución. Date cuenta que un tomate ecológico, o un melocotón ecológico, pues te cuesta aproximadamente, y según estadísticas, cuatro veces más que uno normal, llamándose normalidad a como se cultiva ahora” (GSH-Aragó)

11.3.3. Reducció del risc: La Producció Integrada

La producció integrada és un sistema de producció d'aliments de *qualitat* que prioritza els mètodes més respectuosos amb l'ecosistema, amb la finalitat d'augmentar la protecció del medi ambient i la salut humana. En aquest sistema productiu no es descarta la utilització de productes fitosanitaris de síntesi, però s'utilitzen únicament quan són necessaris, i escollint aquells que són de més baixa toxicitat i més respectuosos amb el medi ambient. Els productes fitosanitaris que es poden utilitzar en producció integrada venen regulats per normatives de rang autonòmic i estatal, i s'aproven per a cada producció agrícola concreta (pera, tomàquet, poma, cítrics, etcètera). Les competències autonòmiques en aquesta matèria han generat una gran dispersió normativa, perquè cada Comunitat Autònoma ha establert els seus propis criteris, de tal manera que el que en una Comunitat és considerat producció integrada pot no ser-ho en una altra. En definitiva, i pel que aquí interessa, la producció integrada de fruita implica una metodologia de treball que racionalitza l'ús de pesticides, i basteix una mena de “bones pràctiques” encaminades a evitar abusos en aquell ús i sobretot a disminuir residus persistents de pesticides en els aliments i en el medi ambient.

a) Els pagesos

Cal dir que la producció integrada és vista amb més bons ulls que l'agricultura ecològica per part de la major part dels pagesos entrevistats, i que, malgrat que tenen la consciència que la producció de fruita evoluciona cada cop més vers aquests criteris, ara per ara la perceben encara com una cosa difícil i llunyana.

“El que s'hauria de fer, és el que et dic, entre tots buscar de racionalitzar els tractaments. Mirar d'anar a una disminució de tractaments.... S'hauria d'anar a una lluita més racionalitzada, integral” (Ramon-A3:JB)

“La forma idònia ara és, en principi, el control integrat, la producció integrada. Fer un ús racional, mirar les plagues, ser-hi més a sobre, conèixer-les, estudiar-les, conviure-hi, i llavors saber quin és el moment oportú i el producte oportú. En principi aquest és un pas, perquè el que és arribar a l'agricultura ecològica ja no sembla possible” (Marià-C23:JA)

Amb tot, sovint s'esmenta que les condicions de mercat no faciliten gaire, ara per ara, produir d'aquesta manera.

“Alguna vegada m’ho he plantejat, el fer lluita integrada, però la veritat és que no ho he fet. No ho faig. L’únic que faig és el que et deia antes, procurar utilitzar productes que respectin els depredadors, que al fin i al cabo això seria lluita integrada, i després, amb algunes plagues tipus mosca o grafolita i això, posar trampes i no fer el tractament fins que les captures a la trampa justifiquin el tractament (...) Clar que si fas una producció integrada i després no la vens, pues, hauràs de deixar-la de fer. Per anar bé hauria d’haver-hi una demanda forta de productes , i quan hi hagi una demanda forta els pagesos nos dedicarem a fer estos productes. Però mentre no hi sigui aquesta demanda, no” (César-A5:JA)

“Amb esto sistema de producció nos estem carregant molts depredadors i, automàticament, només estem a expenses del producte que tirem. Que sí, que s’està canviant... Jo sóc més partidari d’un altre tipus d’agricultura, no d’un tipus d’agricultura ecològica, però sí d’un tipus d’agricultura a través de... ja entrant a practicar la lluita integrada. M’interessaria més. El que passa és que per les circumstàncies que sigui, pues, no té resultats conformes dins del mercat. No té resultats perquè automàticament, si tens un préssec tocat de mosca o de nàrsia, automàticament va al suc. ¿M’entens? Ja no és un préssec que es pugui vendre com un préssec de primera qualitat. I la lluita integrada o la producció integrada va encaminada a tractar única i exclusivament quan hi ha un umbral de plagues que està a un nivell com per a dir, ara s’ha de tractar.” (Tonyo-A6:JA)

Hi ha pagesos, però, que són molt conscients que la producció integrada arribarà a ser obligatòria en un futur proper. Pensen que els consumidors cada cop exigiran més productes amb menys residus de pesticides.

“No és que ho haguem decidit nosaltres, m’ho exigeix el mercat ja. Poc a poc t’ho van exigint. Fins avui cola tot, i hi ha mercat per a tot ¿no? però avui, que el futur està a les grans superfícies i són exigents... Anglaterra és un mercat també molt exigent, vol un gènere molt bo i paga bé, pero de residu que no n’hi hagi... bueno, hi ha un mínim, però aquest mínim és molt poca cosa. L’exigència del mercat et fa,

poc a poc, canviar la modalitat i llavors has d'anar a produccions integrades. Una producció integrada és, pues, una producció amb menys residus” (Anton-A14:VA)

Però al mateix temps també es comenta que costarà molt que els pagesos canviïn les seves pràctiques, especialment els pagesos de més edat.

“Mira, avui, inclús, nosaltres estem preparats per a l'any que ve... Nosaltres ja sabem de qui és la fruita quan surt al mercat perquè va tot amb codi de barres ¿no? Però la gent no ho acaben d'assimilar... És una assignatura que tenim pendent... Llavors, nosaltres estem preparats perquè tots els tècnics sortiran coordinats des d'allà baix, i han de dir els tractaments que s'han de fer i els productes que s'han de gastar per a cada plaga. Ho intentarem, però això costarà. Perquè un pagès ho farà, però la gent gran... ¿què li dius? ¿qué faci el quadern de camp? I et dirà...” (Anton-A14:VA)

Cal tenir present que fer fruita amb els mètodes de la producció integrada implica un major esforç del pagès a l'hora de fer controls de plagues, necessita una major atenció tècnica, li cal portar un registre de tots els tractaments que fa, es veu més limitat en les possibilitats de triar els pesticides i, possiblement, si les condicions climatològiques no acompanyen haurà de fer tractaments més freqüents amb productes menys “potents”.

A jutjar per les manifestacions dels pagesos, hores d'ara sembla que el principal problema per a que la gent es decideixi a seguir els sistemes de la producció integrada és la manca de canals de distribució i mercat per a aquests fruits, ja que actualment aquesta producció no surt més beneficiada econòmicament que l'altra. Això frena molts pagesos d'intentar-ho. Inclús hi ha pagesos que han fet producció integrada i ho han abandonat perquè han vist que encara no és el moment.

“Ara no en faig. N'he fet... en faig però teòricament no ho sóc, no hi poso l'etiqueta, perquè com que tampoc no es pot comercialitzar... Fem el que cal i el que diuen, però ja no sóc dins de l'estructura perquè tampoc ja no veig que funcioni. (...) No es ven, es barreja amb l'altra i tampoc no veig que... Has de fer anàlisis i has de fer coses que et portaven uns gastos que no recuperaves. Perquè anàlisis de terra i de fulles tu els fas quan et convenen, però una coses és fer-los quan et convenen i una altra aplicar la normativa. Al final tot és el mateix, si hi

dediques més estones i una mica més de diners, pues també hi voldries veure una mica de rendibilitat, i la rendibilitat no hi és. Sí que a la llarga segurament tothom haurem d'arribar-hi, n'estic convençut, però costa” (Marià-C23:JA)

No obstant, també hi ha pagesos que actualment estan fent producció integrada, i ho fan per una qüestió bàsicament de qualitat, com una estratègia per a diferenciar la seva fruita. Malgrat tot, tampoc en treuen una major rendibilitat en general. Aquests pagesos es consideren a si mateixos pioners d'un camí que tard o d'hora suposen que hauran de seguir tots els altres, encara que cal assenyalar que, de moment, sembla que estan trobant bastants obstacles.

“Hi ha plagues que se'ns escapen, i que abans no se'ns escapaven. I sabem que utilitzant determinats productes que ara no podem utilitzar perquè fem producció integrada, no se'ns escaparien. (...) Nosaltres vam començar la producció integrada a la cooperativa fa uns quatre anys, i a la cooperativa fruitera d'aquí ho fem, mira, un per l'altre, un setanta per cent (...) Llastimosament, després ens paguen el mateix per la fruita als que fem producció integrada que als que no. Igual. L'únic és que el que podriem dir subproductes, la poma petita per a concentrat de suc, llavors les indústries transformadores estan disposades a pagar una mica més, perquè, per exemple, fan productes per a infants, els potitos i tot això, amb fruita. Llavors, sí, tenen una fruita que tu els garanteixes amb el teu quadern de camp que no té cap producte tòxic, i et la paguen més” (Pol-C30:VA)

Segons apunten els pagesos, les Administracions públiques tampoc no faciliten l'adopció de la lluita integrada, en el sentit que no fan a penes actuacions per a fomentar aquests mètodes de conreu més respectuosos amb el medi ambient i la salut.

“El que passa és que a Europa es fomenta donant un ajut per hectàrea... I allà quasi tothom ho fa i els donen, aproximadament, cent mil pessetes per hectàrea de subvenció per fer producció integrada. Aquí, ara, el conseller d'agricultura ha anunciat fa pocs dies, ha dit que l'any que ve al que faci producció integrada li donaran quaranta mil pessetes per hectàrea, això ho subvencionaran durant uns anys amb el fi i l'efecte que la gent, ja que no trobem un major preu per vendre

productes de producció integrada, al menys que tinguem la compensació de fer-ho d'aquesta manera” (Pol-C30:VA)

De totes maneres, darrera de la producció integrada, més que motius de protecció del medi ambient o de la salut, el que s'hi detecta és una estratègia de mercat, un cert tipus de proteccionisme per a fer front l'arribada de fruita provinent d'altres contrades. Aquesta dimensió “oculta” de la producció integrada es reflexa en la gran diversitat de normatives diferents actualment existents: diferents Estats, i inclús diferents Comunitats Autònomes, han legislat amb criteris diferents, de tal manera que el que en un lloc és considerat producció integrada no ho és en un altre lloc. I això els pagesos, d'una manera o altra, ho saben.

“I cada país és diferent. Tos els països són diferents, i el que aquí està prohibit allà està autoritzat, i viceversa. Una mica en funció de... cadascú s'ha fet una producció integrada a la carta en funció, també, de les plagues que teníem. I al final, ojo, aquets és el gran problema, perquè al final o ho harmonitzem o ens carregarem la producció integrada... El que no pot ser és que aquí, per exemple, no podem tenir residus de coure, i a Alemanya i a aquests països nòrdics que hi plou més i tenen problemes de fongs, poden tirar coure per un tubo” (Pol-C30:VA)

Així, els pesticides que en un lloc (una Comunitat Autònoma, o un Estat) són permesos en la producció integrada en altres llocs estan prohibits, la qual cosa implica que els residus d'aquells pesticides en la fruita seran diferents, i això pot obstaculitzar la importació o exportació d'aquesta fruita.

Finalment, cal assenyalar que els pocs pagesos que actualment s'hi dediquen, ho fan perquè consideren que és l'única alternativa viable a les disfuncions de l'agricultura actual, ja que és una forma de racionalitzar el treball i la producció d'aliments, així com una estratègia de mercat per al futur. No obstant, coincideixen a assenyalar que en cap cas és una forma de reduir despeses en pesticides, ni s'usar-ne menys, sinó simplement d'utilitzar-ne de menys tòxics i menys residuals, els quals sovint són també els més cars.

“Però la producció integrada s'imposarà, sense cap mena de dubte. Als fabricants no els agradarà gaire, potser, però jo noto que des de que en fem cada vegada sulfatem més. Sí, perquè encara que la producció integrada és sulfatar menys, hi

ha determinades plagues que abans eren senzilles de matar i que ara hi has d'anar cada dos per tres. I clar, sulfatem més.(...) Gastem més productes . A veure, jo crec que, en definitiva, l'estalvi hi és però no és massa gran. El que sí notem és que els productes que tirem són més suaus per a la salut i més respectuosos amb el medi ambient. Eh! ara, estalvi de butxaca, pues, la veritat és que no ho notem gaire” (Pol-C30:VA)

Els representants d'organitzacions agràries entrevistats tenen clar també que en un futur pròxim s'hauran de seguir els mètodes de la producció integrada, ja que serà l'única manera de demostrar un cert nivell de qualitat que vagi més enllà de l'aspecte físic dels fruits. Amb tot, ara per ara no sembla que s'estigui duent a terme, encara.

“S'ha d'anar a productes de qualitat si volem que es vengen. El fer productes dolents o tòxics no ens interessa als professionals. Cal procurar tindre uns productes que vinguen de la lluita integrada, o bé productes biològics d'explotacions que tinguin les certificacions. (...) Amb la lluita integrada disminueixes els tractaments que fas, no són productes biològics, però sí que són més naturals perquè no s'està utilitzant de forma indiscriminada els pesticides. ... Pots reduir costos i no contamines tant els fruits” (Representant UAGA)

Des de les organitzacions agràries consideren també que per tal que es pugui fer producció integrada caldria eliminar molts dels actuals obstacles, especialment les dificultats de diferenciació d'aquesta fruita en el mercat, per a la qual cosa demanen ajuts a les administracions públiques.

“Nosaltres estem treballant a nivell de sindicat per a que hi hagi ajuts per a les cooperatives que facin una aposta d'empresa, perquè veiem interessant que sigui una cooperativa sencera o una empresa sencera qui aposti per fer producció integrada, més que no pas un pagès individual (...) Si és un pagès sol, segons a quina zona estigui és impossible. I si és tota la comunitat ja és tothom que va amb trapes, tothom que segueix els tractaments, i ja no et pot posar residus el teu veí. Perquè un que estigui al costat d'una finca abandonada no pot fer mai del món producció integrada, perquè la carpocapsa se'l menja viu (...) I en la reducció de despesa no hi crec, però bueno. Crec que amb la mateixa despesa el producte sortirà millor. I si hem d'anar a fer qualitat, sempre és bo... (...) A part d'això,

d'aquí a uns anys no és que es vendrà més cara la producció integrada, és que si no en fas no la vendràs. Perquè el mercat tira cap a aquí, cap a quan més lliure de residus, millor” (Responsable UP)

En definitiva, la producció integrada constitueix una metodologia de treball que, per a bona part dels pagesos, es pot convertir en la “bona pràctica” del futur proper. Cal assenyalar que aquesta visió es detecta sobretot entre els pagesos que estan associats a cooperatives fruïteres. Els motius que empenyen vers aquesta direcció semblen ser, segons les manifestacions dels pagesos, més de caire econòmic que de caire ambiental o de salut. Per a la major part dels pagesos que han reflexionat sobre el tema, conrreuar fruita de producció integrada arribarà a ser un requisit obligatori per exigències del mercat, per diversos motius, entre els quals s’hi pot trobar, en última instància, una mínima preocupació per la salut del consumidor. Però l’argument de fer-ho per una millor salut del pagès no sembla gaire present en els discursos actuals. Així com tampoc ho sembla l’argument de racionalitzar l’ús de pesticides per a tenir un estalvi econòmic, ja que, sovint, aquesta racionalització pot comportar tenir que fer tractaments amb més freqüència i amb productes més cars. De totes maneres, actualment sembla que encara no es donen les condicions per a que els pagesos es vegin obligats a treballar així, i ara per ara el tema és vist més bé com una tendència de futur.

b) Els experts

- Fabricants i venedors:

Els fabricants expressen explícitament el seu acord amb el desenvolupament de la producció integrada, que suposa una racionalització de l’ús de pesticides, entre altres coses, per tal de garantir uns nivells de residus i una traçabilitat dels productes, una qualitat especial, en definitiva. Podria resultar paradoxal aquest acord dels fabricants, ja que un ús més racional dels pesticides podria redundar en un menor ús, però ells mateixos apunten els motius de la seva satisfacció: sospiten que no hi surtiran perdent.

“L’agricultura ecològica... home, n’hi hauria molt que parlar. Ecològica dins d’uns límits i dins d’uns productes que no siguin tòxics i que puguin matar les plagues, i controlat. És a dir, mirar el moment de l’aplicació, el moment de la

recollida, etc. Això és el que se'n diria lluita integrada. I això és el que realment funcionarà” (Empresa fabricant A)

“La lluita integrada... ens fa una mica més petit el tema de vendes, però surt a compte, perquè normalment els productes de lluita integrada són els més cars” (Empresa fabricant B)

Els venedors i distribuïdors també es mostren d'acord amb aquest tipus de producció més racional pel que fa a l'ús de pesticides. Encara que reconeixen que actualment els seus clients a penes fan producció integrada, consideren que en un futur s'haurà d'anar en aquesta direcció. I expressen també l'expectativa d'obtenir uns beneficis iguals o millors, i a més a més aconseguir una major fidelitat del client ja que necessitarà d'un suport tècnic més continuat (que ells li proporcionaran).

“Amb la lluita integrada... reduiràs l'ús de sulfats. Però s'hi ha d'anar... És que... en vendràs més un any, però després... El que no es pot fer és fer sulfatar sense necessitat, perquè només ho faràs una vegada. Ara estan més preparats, els agricultors, i no pots enganyar ningú, perquè a la gent només l'enganyes una vegada, eh!” (Venedor-1: Aragó)

“Això de la producció i la lluita integrada no es fa anar gaire, perquè no té gaire rendibilitat encara. (...) Llavors, el pagès estalvia producte, la fruita rep menys producte i té menys residus després de cara al consumidor, i bueno... tothom hi surt guanyant. (...) Nosaltres menys... teòricament. Perquè també tu dones el servei aquest d'anar passant a veure la trampa, i el pagès també t'ho agraeix comprant-te altres productes, ... Econòmicament i a curt termini és potser menys rendible per a nosaltres, però a mig termini és rendible igual, perquè agraeixen que els facis estalviar, també.” (Venedor-2: Catalunya)

- Tècnics assessors de les cooperatives:

Tots els tècnics de les ADV's i de les ATRIA's entrevistats diuen que la tendència actual en la producció agrària va encaminada a fer lluita i producció integrada. El seu punt de vista no ha de sorprendre si tenim en compte que la seva funció és precisament anar acostumant els pagesos a prendre decisions raonades sobre l'ús de pesticides.

“Amb producció integrada sí, que és al que es va, a la producció integrada. Les administracions autonòmiques posen una reglamentació sobre els criteris concrets, que donaran lloc a una etiqueta que identifiqui la fruita que ha estat tractada amb uns productes controlats. (...) Avui per avui, aquesta fruita no es ven més cara, però es busca això” (Diana: Tècnic ATRIA)

Però, arran les seves experiències quotidianes, sospiten que aquests mètodes de treball seran difícils d'implantar en l'actual context pagès.

“Sí, con la producción integrada... (...) Esto es lo ideal, por eso estamos nosotros aquí, pues para la lucha integrada, que respeta los plazos de seguridad, ...se usarían productos menos peligrosos para el medio ambiente, y historia de estas. Pero... hombre, yo veo que los productos son caros. Y después... concienciar a la gente cuesta mucho. ... La mayoría de la población agrícola es gente yamayor, de más de 50 años. La mayoría aún están, pues, eso, con la idea de tratar cada quince días. Cuando les dices que no, que no hay plaga, que no hay capturas en las trampas... No se lo creen. Tienen miedo a que se les agusanen. Entonces, ... eso cuesta mucho. Esto con gente joven se puede hacer, pero con gente mayor no. No lo veo yo... (...) Y dicen ‘éste llega aquí con ideas nuevas y me va a arruinar’ ¿no?. Esa es la mentalidad” (Carlos: Tècnic ATRIA)

En els discursos dels tècnics i tècniques s'hi reflexen els temors que perceben entre els pagesos a l'hora d'adoptar noves pràctiques com les de la producció integrada. Una por relacionada sobretot amb el risc de perdre la collita, o amb el risc que aquesta perdi valor de mercat. A més a més, els tècnics també són conscients que la producció integrada implica més esforços i més inversions al pagès, i que, ara per ara, no se li garanteix ni tant sols la recuperació d'aquesta inversió.

“És una mala època per a això. Jo hi havia treballat, i aquí ho vaig intentar proposar... però la gent no està gaire conscienciada. I ara, com que tenim dos o tres plagues una mica desmarxades... no es pot començar. (...) Jo el que vaig intentar va ser que comencessin a ficar-se en el sistema, de ficar-se les trampes a l'explotació, ... Home, tot surt molt més car, perquè has de tenir una estació... i se'ls ensenya a reconèixer les plagues.... Però han de portar una metodologia de

treball, de ser constant, cada setmana anar-ho a mirar, fer un compteig... i els productes que es poden utilitzar són els de més baixa categoria, que curiosament són els més cars que hi ha al mercat..." (Cèlia: Tècnic ADV)

Aquests tècnics saben perfectament que la manca de rendibilitat que avui té aquesta forma de producció fa que molta gent que ha intentat fer-ne ho hagi abandonat. Per això perceben també que encara no es donen les condicions per a que els pagesos puguin racionalitzar l'ús de pesticides, i que el moment no arribarà fins que no hi hagi una pressió del mercat consumidor per a que es faci.

"El que sí que et vull dir respecte de la producció integrada és que a ACTEL hi ha hagut una sèrie d'agricultors que ho han anat fent i ho han anat abandonant. Llavors, si parles amb altres centrals importants de fruita, com ara aquí a Lleida el Català, un privat, sí que fa producció integrada, però no ho fa per buscar un valor afegit, que és el que s'intenta dir als agricultors. En aquests moments el fer producció integrada o no, no és pre buscar un valor afegit, sinó per poder-la vendre o no. Clar, per poder exportar fora, per poder tindre que allò s'ha fet com Déu mana respecte a tractaments, i coses d'aquest tipus" (Tècnic ACTEL)

A més a més, també assenyalen un altre motiu que ajuda a explicar la poca acceptació d'aquests mètodes en la pràctica: la facilitat amb què avui dia es fan enganys al respecte, ja que, segons diu una de les tècniques (i corroboren alguns pagesos) hi ha fruita que es diu que prové de producció integrada però en realitat no ho és.

"Home, la lluita integrada jo crec que sí... però hi ha hagut una mica de... fracàs, pel sentit que molta gent diuen que fan lluita integrada quan se sap que no en fan, mentre que nosltres els tècnics ho sabem. Llavors hi ha fruita al mercat, amb l'etiqueta de la marieta, que realment no l'haurien de dur. I després hi ha la gent que fan lluita integrada realment, però que, per exemple, són socis d'ACTEL i... si ACTEL té vint milions de quilos de fruita i només en té 500.000 de producció integrada, pues no s'ha molestat mai en diferenciar aquest producte. (...) Però en quant a control de plagues i maneig de la fruita i així... s'ha vist que sí, que funciona, i que moltes vegades abarateix els costos de producció. Però a nivell de comercialització, no sé perquè no, però no acaba d'anar" (Maria: Tècnic ADV)

Fin i tot, els tècnics plantejen que la producció integrada no hauria de ser res d'excèpcional, ja que no hauria de constituir altra cosa més que la forma més raonable de treballar.

“La lluita i producció integrada són bones pràctiques agrícoles, i punt. Seria el normal, el que hauria de ser normal i corrent. De fet, el tècnic que s'aprecia com a tal el que et porta és a això, a fer les coses raonadament. Per a mi no té altre sentit” (Tècnic UP)

- Experts d'administracions públiques:

Els experts d'institucions públiques vinculades a l'agricultura també expressen la convicció que tard o d'hora tothom haurà de fer producció integrada, ja que serà l'única manera de fer les coses correctament (*bones pràctiques*). No obstant, alguns desconfien de la capacitat de molts pagesos per a adaptar-se als requeriments d'aquest tipus de producció. Cal assenyalar que entre aquests tècnics es detecta una certa tendència a considerar els pagesos com a gent amb poca capacitat d'aprenentatge.

“Yo creo que sí. Sobre todo a medida que se vaya tecnificando el campo. El agricultor de la boina lo tiene un poco crudo, le viene justo para escribir, pero... Claro que es mucho más fácil el decir, pues, cada catorce días lleno el tanque y hago el tratamiento, y me despreocupo. Y más precio no, ni lo tendrán nunca. Pero es que la lucha integrada tampoco es para sacar más dinero a la fruta, sino para mantener el cultivo de manera sostenible y bien” (CPV-Aragó)

Per una altra banda, els experts d'institucions vinculades a la salut laboral tenen moltes esperances en l'assoliment d'una agricultura basada en la producció integrada. Conscients de l'escàs marge de maniobra dels pagesos avui en dia, suposen que l'única via factible per a reduir la seva exposició a agroquímics és la producció integrada. Amb tot, també consideren que això no suposarà uns majors beneficis econòmics per als pagesos, però sí en termes sanitaris.

“(…) No és possible en aquests moments una agricultura sense pesticides, però sí que és possible una agricultura amb menys pesticides. Llavors, hem d'anar a la

lluita integrada, i en un futur a una agricultura ecològica, que aquí diuen que no és possible, però que en altres països com Alemanya cada vegada té més sentit, es demana, i funciona. (...) Els pagesos de la lluita integrada, amb el que s'estalvien en pesticides poden pagar el tècnic, això és evident. Si tú tens un cost anual en pesticides, tu el baixaràs i la resta el pagaràs al tècnic per a que t'assessori, per tant el que pagaràs serà el mateix. I les cases fabricants el producte que et venien a 500 pessetes, te'l vendran a 2000, i tu en lloc de comprar-ne vint pots, en compraràs quatre, però pagaràs el mateix. Perquè ells no hi pedran, això és evident” (CSCST-Catalunya)

Alguns d'aquests experts coneixen experiències de pagesos que fan producció integrada, i diuen que en general els pagesos tenen por de fer unes inversions i de seguir uns procediments de treball nous (un temor a la pèrdua de la collita o del valor d'aquesta). Aquests experts han constatat que només aquells pagesos que tenen altres fonts d'ingressos en la unitat familiar s'han decidit a seguir aquestes noves pràctiques. En realitat, aquí torna a aparèixer la debilitat econòmica del sector, una crisi socioeconòmica que afecta especialment els pagesos autònoms (petites i mitjanes explotacions)

“Saps què passa, al Maresme ens ho deien, per a fer lluita integrada necessites tenir un tècnic al darrera, i tenir els nervis molt templats, perquè tu tens tres bitxos i no tractes, i en tens cinc i no tractes, i tractes quan n'hi ha set. I clar, si la collita se te'n va a l'aire és tot un any de feina, i un grapat de milions. Llavors, saps perquè al Maresme ho poden fer? Perquè els tios que s'hi dediquen són aquells que la dona té un sou, la dona és mestra, és infermera... i si falla això, doncs no estan tan nerviosos com els que només tenen això” (CSCST-Catalunya)

11.4. Equips de protecció individual i procediments de treball segurs

11.4.1. Equips de protecció individual: coneixement i valoració

Les recomanacions institucionals (Timoner, 1998; FACA, 1999) estableixen la necessitat d'utilitzar equips de protecció individual adequats a la toxicitat del producte. Si es considera que no hi ha productes inofensius (Clavé et al., 1991) i que tots tenen un major o menor nivell de toxicitat que es multiplica quan els pesticides es mesclen entre si (Carbonell, 1993), caldrà concloure que la utilització de proteccions durant l'aplicació hauria de ser necessària en tots els casos. No obstant, les manifestacions verbals dels pagesos apunten en direcció contrària. Curiosament tothom sap que hauria d'anar més protegit però gairebé ningú en va. Les proteccions haurien d'impedir l'entrada dels pesticides a l'organisme per les diverses vies (dèrmica, respiratòria, digestiva i parenteral), la qual cosa implica que les proteccions individuals haurien de ser dissenyades especialment per a evitar el contacte del pesticida amb la pell, ulls i ferides, i per a protegir les vies respiratòries. El disseny dels productes hauria de contribuir també a obstaculitzar la possible ingestió del producte, per tal d'evitar també exposicions per via oral.

a) Els pagesos

En general, els pagesos entrevistats afirmen que normalment només es posen una granota de roba, una gorra i poca cosa més, i només en cas de productes molt tòxics intenten posar-se alguna protecció addicional. Alguns diuen que s'intenten protegir també mínimament les vies respiratòries:

“Bueno, porto un mono i una gorra (...) I ... guants potser sí, segons com sigui... Si no és un producte una mica complicat, no.” (Otto-A10:VB)

“Porto una mascarilla, una gorra i unes gafes. I després el mono” (Sisco-A11:VB)

“Una mascarilla d’aquestes blanques, el mono i un sombrero una mica gran”
(Anton-A14:VA)

“Pues, ara me poso una careta, una careta de filtres, et poses una gorra, i... si toques algun producte molt contaminant, guants, unes botes i una roba vella. I quan acabes pues, et treus la roba vella i et llares ben llavat, això sobretot.”
(Ramon-A3:JB)

“Porto mascarilla. Mascarilla, guants i sombrero. Sombrero d’ala ancha (...) I un mono normal” (Tonyo-A6:JA)

Cal afegir que alguns dels que diuen que es protegeixen amb mascareta ho fan perquè han tingut experiències negatives prèvies amb els pesticides.

“Sí, porto una careta amb dos boquilles. Perquè una vegada, quan anava així arromangat i d’això, vaig ensolfatar i pels poros me va entrar i me vaig intoxicar.”
(Ferran-C25:VB)

Alguns diuen utilitzar proteccions més sofisticades i adequades, però malgrat això no els atribueixen una eficàcia completa:

“Sí, un mono, un casc amb filtre i tot això. (...) Sí, millor que no portar res, des de luego. Però quan se’n traga més és quan lo preparem, i quan lo preparem no portem res. (...) Ja et dic, jo ensolfatant vaig amb lo casco i no m’entero de res (...) Fes-ho com vulguis. Vull dir, ficat casco o ficat lo que vulgues, que acabes respirant allò” (Jaume-C18:JB)

Cal advertir que els pagesos no utilitzen sempre les mateixes proteccions sinó que, segons el producte i les condicions climatològiques, decideixen posar-se’n unes o altres:

“Em poso proteccions.... Segons quins i segons com. Vull dir, si són insecticides o que m’afectin la pols, sí, me’n poso, una mascarilla. Però si són tractaments que sé que no... pues no. El que sí que procuro és que no faci vent, que faci un bon horatge (...) I si veig que fa una mica de vent i em mullo, paro i ho deixo per a una altra estona. A veure, això del casc i grans proteccions... no. I tampoc tinc cabina al tractor, no. Però les mínimes, sí. (...) Tinc una mascarilla d’aquestes per a la pols, perquè toca la moral. Prenc aquestes mesures per a tres o quatre productes,

que a més a més procuro no fer-los anar, lo mínim, l'indispensable. Tres o quatre insecticides d'aquestos... I em poso guants i impermeable” (Marià-C23:JA)

“Botes sí, però no sempre, i amb oli groc i coses d'aquestes que ara deixaran de produir sempre portava guants. Però a l'estiu no en porto de guants. Però vaig tapat fins aquí, quasi no es veuen les mans. (...) Sí, sempre porto un sombrero, en porto un d'aquells de llana d'hivern, sempre en porto un d'aquests perquè així la careta no em fa mal aquí. Lo xubasquero porta també gorra, encara que dugui el sombrero. Agafes i quan ve l'aire cap a mi, llavors em poso el gorro del xubasquero, llavors, com que és de plàstic, no absorbeix. (...) No, no porto ulleres, perquè al cap de cinc minuts ja no pots més. Ja les pots fregar o el que vulguis, ja les pots llençar. Ja ho he provat amb ulleres. L'únic que no m'ha anat bé són les ulleres.” (Ferran-C25:VB)

“Un mono i, moltes vegades, un anorax, perquè segons quins productes, si són tòxics, me'n porto l'anorax encara que faci calor. Però si no és una mica murgós, perquè amb el calor et molesta. Però si el producte amb el què sulfato no el considero molt tòxic, perquè ja ho veus a l'etiqueta, pues llavors, amb el mono (...) Botes també hi ha vegades que me'n poso, si és el producte perillós, però la majoria de les vegades no” (Sisco-A11:VB)

Cal recordar que la utilització de proteccions individuals no és més que una manera de reduir l'exposició als productes químics però que, en un bon sistema preventiu, no hauria de ser més que la darrera de les opcions preventives. Abans de pensar en proteccions individuals, caldria pensar en eliminar la font del risc, o reduir-lo en origen, i si malgrat tot el risc continués sent elevat, llavors caldria pensar en actuar sobre el medi de propagació dels pesticides per tal de posar obstacles o mecanismes que els diluïssin o en reduïssin l'exposició. En el cas dels pesticides la primera fase és complicada, ja que per a aquests treballadors l'ús dels pesticides els sembla inevitable, i per tant, com es veurà més endavant, no preveuen que es pugui eliminar el risc. En tot cas es pot reduir mitjançant una racionalització de l'ús i la utilització de pesticides menys tòxics, cosa que podrien tenir en compte els pagesos a l'hora de comprar els productes, i, segons sembla, hi ha una certa tendència en aquesta direcció (tendència vers la *producció integrada*, especialment entre els pagesos que estan assessorats per tècnics vinculats a les cooperatives). Pel que fa

a la segona fase esmentada, cal assenyalar que alguns pagesos han optat per actuar sobre el mitjà de propagació del pesticida, l'aire, i, per exemple, han decidit utilitzar cabines per a treballar aïllats de l'atmosfera contaminada.

“Estic acollonit. I enguany m’he comprat un tractor per a tractar amb cabina, aire condicionat i tot, perquè ja no podia ser. Antes feia anar el casc, el típic casc, ... i, a veure, és una solució parcial. Entre no portar res, portar casc o portar una cabina, pues el millor és portar una cabina. Llavors et queda que entre no portar res i portar casc, pues, potser val més portar casc. Vull dir, que és una solució parcial. (...) Ara ho faig amb un tractor que m’he comprat ara i, bueno, enguany, té tres o quatre mesos. I porta cabina, aire condicionat, filtres, ...” (Roc-C17:JB)

En definitiva, pel que fa a l'ús de proteccions personals, els pagesos entrevistats no n'utilitzen gaires només alguns afirmen intentar protegir-se les vies respiratòries i la pell, però amb moltes deficiències. Entre els més conscients hi ha la gent que ha patit danys a la salut prèviament. I entre els que empren més proteccions tampoc no se'n fa un ús regular, sinó que va en funció del tipus de producte a manipular i de les condicions climatològiques del moment de l'aplicació. A més a més, es percep que malgrat tot no hi ha manera d'evitar l'exposició als pesticides.

Així, es podria dir que els pagesos posen en pràctica uns comportaments (aparentment) arriscats, ja que saben que els pesticides els poden danyar la salut però, al mateix temps, no es protegeixen prou a l'hora de treballar (i ells mateixos també ho reconeixen).

Per tal d'explicar aquesta paradoxa caldrà tenir en compte el coneixement que tenen sobre el funcionament dels pesticides, unes substàncies que estan dissenyades per a introduir-se en els insectes i en els vegetals, per la qual cosa la seva capacitat de penetració epidèrmica és molt elevada. D'aquí que la principal via de contaminació sigui la via dèrmica. No obstant, a jutjar per les proteccions que diuen emprar els pagesos, que bàsicament són mascaretes per a protegir les vies respiratòries, i granotes i gorres, normalment de material tèxtil no impermeable, i només en algunes ocasions botes, ulleres i guants, es podria aventurar, doncs, que possiblement no atorguen prou importància al contacte del pesticida amb la pell.

En aquest sentit, es pot suposar que subestimen el risc de contaminació per contacte directe del pesticida amb la pell, cosa que es dóna en molts dels entrevistats, especialment en els més grans.

“Això sí que no ho sé. Hi ha alguns que potser es desintegren més ràpidament que uns altres, suposo. Però això ja no ho sé. No m’ho ha amostrat ningú ni ho he sabut veure” (Sisco-A11:VB)

“Jo, per a mi... això no ho sé jo, però això jo penso que respirant. Això és respirant. Aquella coseta que flota. Si te’n fixes veuràs aquest polset. Tu tires i mires i si estàs al revés del sol, veuràs que allí flota una coseta que allò entra ligero a dins, eh!” (Sebastià-A12:VB)

Però no tot és tan clar, ja que es dóna la circumstància que molts dels pagesos entrevistats diuen ser conscients també d’aquest risc.

“Home, n’hi ha que poden entrar respirant, n’hi ha que poden entrar pel contacte amb la pell, n’hi ha que poden entrar... de ... jo què sé, de moltes maneres, per les mucoses... A mi me n’entra, perquè sempre que sulfato me’n toca, con que...” (Xep-C22:JA)

“Sí, home, penetren pels ulls, per les parts tendres del cos. Per les mans..., sobretot no pixar quan estàs tractant. Perquè és una de les zones... totes les parts tendres, siguin les parts púbiques, sigui els llavis, siguin els ulls, la boca,.. la pell tendra...” (Colàs-A2:JB)

Per tant, no es podrà atribuir *totalment* la deficient utilització de proteccions al desconeixement del risc. Pel que sembla, els pagesos identifiquen el factor de risc, però en fan una estimació acorde amb les seves experiències i percepcions. A més a més, el identificar un risc i interpretar-lo *correctament* no implica necessàriament comportar-se de manera *segura* (entenent la seguretat des del punt de vista dels observadors experts). Per tal de veure una mica més de llum sobre les paradoxes de l’ús de proteccions, veiem a continuació quins motius argumenten per a justificar la poca o nul·la protecció.

És comú entre els pagesos entrevistats reconèixer l'escassa utilització de proteccions, però també ofereixen arguments per a justificar aquests *comportaments arriscats*. El principal motiu adduït per a no portar proteccions rau en la incomoditat que suposa treballar amb elles, tant a causa de la climatologia com dels obstacles per a fer la feina (manca de visió, manca de tacte a les mans, etc.). Aquestes raons han d'acompanyar-se també del fet que els danys a la salut apareixen diferits en el temps, la qual cosa relaxa la precaució.

“Home, jo sempre intento sulfatar quan fa fresca, ¿no? cara a la nit, o em llevento a les quatre del matí. Però a l'hora de la calor, tapar-te amb la careta, el mono, el sombrero i tot això.... Sudes com un toro,... no hi ha qui ho resisteixi... al menys els que no tenim tractor amb aire acondicionat...” (Anton-A14:VA)

“Hi va haver un temps que tenia un casc d'estos que valen quaranta-mil peles. Aquell casc es va trencar i ara el que faig és portar careta i gorra. És que el casc... el problema que té és que s'empanya i, llavors, no h veus. S'empanya total i això és problemàtic. És més segur i efectiu el casc, però me fa mal treballar amb lo casc perquè se m'empanya el cristal i no hi veig res” (César-A5:JA)

“Porto un mono i una gorra. Vam tindre un casc però suava massa. Sí, a l'estiu era... suaves, suaves molt. Sí que portava un ventilador a dins, però suava molt i... A més, si s'empanya te l'has de treure i llimpiar-lo. Jo moltes vegades em posava el casc i el que feia era aixecar la visera. Home, no n'agarraves tant de sulfat, però... Et pujaves la visera perquè si no, si s'empanya, és un quènto” (Rossend-C27:VB)

Cal recordar que, com s'ha vist anteriorment, els que són més rigurosos en l'ús de proteccions individuals són precisament aquells pagesos que han patit previament intoxicacions o trastorns de salut considerables.

No obstant, gairebé tots els pagesos entrevistats asseguren que en l'actualitat es protegeixen molt més que en èpoques anteriors, o, al menys, actualment tenen una major preocupació pels efectes perillosos dels pesticides que manipulen. Entre els motius d'aquest canvi es poden citar les innovacions tècniques en la maquinària per a fer les aplicacions de pesticides (el canvi de sulfatadores de pistola a màquines atomitzadores genera una major exposició al risc), en els propis pesticides, i en el fet que actualment

s'hagin de fer tractaments amb molta més freqüència que abans. A més a més, avui en dia tots coneixen ja algun cas d'intoxicació o de danys a la salut relacionats amb pesticides.

“Jo sí que me'n poso més. No sé si és que ara hi tinc més precaució que antes o...”
(Sisco-A11:VB)

“Mira, el que em preguntaves antes de quan vaig començar a sulfatar... jo era un crio, eh! i sulfatava en banyador, amb pantalons curts, i no paraves compte. No pares compte, i no mos n'adonem que això és veneno” (Anton-A14:VA)

“Abans em protegia menys. Però bueno, sempre he procurat tenir una careta. Això ho he tingut molt clar, lo de la careta. En línies generals, a la zona la gent anava molt amb un mocador a la cara” (César-A5:JA)

“Jo amb això dels tractaments... antes a una cooperativa hi havia cent pagesos que feien 50.000 kilos de fruita de mitja i tots junts feien 5 milions de kilos de fruita. Avui, aquests cent pagesos s'han tornat en vint, que hi ha deu que fan 400.000 kilos, i els altres fan el resto. Llavors, què vol dir això? Pues que cada vegada es tracta més, més del que tractaves antes, que cada vegada tractes a més productes i tot això. Els pagesos d'antes podien passar tota la vida i no els passava res. I el pagès d'avui es pot trobar que amb set o vuit anys la pell et reacciona d'una manera que et tornes al·lèrgic als productes. Jo quan acabo de sulfatar... ara amb el tractor ja no, però l'altre dia ho vaig fers amb el casc i... jo arribo a casa amb coisor a la cara, als braços...” (Roc-C17:JB)

“Jo, d'aquí del poble, sóc potser el que vaig començar a ensolfatar més aviat. Potser fa quaranta-cinc anys. Vull dir, sempre ensolfatava i entre una cosa i una altra, ensolfatar amb pistola, pues sempre amb aquest fungicida, amb l'altre, i amb l'altre... sempre has de respirar allò. Llavors no portava careta.” (Ferran-C25:VB)

“Home, abans, quan ensolfatavem a ma, a pistola, anaves com anaves perquè no et mullaves tant com amb l'atomitzadora. Amb l'atomitzadora si fa una miqueta de vent te mulles molt, et va tot al damunt, i amb la pistola, mira, anaves contra el vent” (Rossend-C27:VB)

“Això ha canviat molt, perquè abans s’ensolfatava sense camisa i sense res, mullant-te. I ara vigilem un amica. L’únic és que ara hi ha productes que ara eren molt tòxics i s’han anat retirant del mercat, per exemple, los clorats o el paration, que abans el tiravem amb un 50% de concentració i ara el tirem amb un 20%. Vull dir, s’ha millorat bastant amb això” (Pol-C30:VA)

b) Els experts

- Fabricants i distribuïdors-venedors:

Els fabricants entrevistats venen a dir que ja saben que els pagesos no acostumen a posar-se les proteccions necessàries, i inclús apunten alguns dels motius pels quals no ho fan, com per exemple la incomoditat que suposen els equips de protecció en condicions climàtiques caloroses (que són les que es troben els pagesos la major part de les vegades). Aquestes manifestacions dels fabricants es poden confrontar amb les que feien en parlar sobre els riscos dels pesticides per a la salut dels aplicadors, on els minimitzaven perquè consideraven que el risc era menyspreable si es prenen les precaucions adequades. Però els mateixos entrevistats ara diuen que saben que els pagesos no es protegeixen adequadament, i que tenen els seus motius per a fer-ho.

“Això és una mica... imagina’t que ara has de fer un tractament a Lleida i fa molta temperatura, i has d’anar amb guants, careta,... tu saps el calor que fa tot allò? I en el cas dels cítrics, que està tan atapeït, estas respirant l’atmosfera contaminada, i l’aplicador si no es posa una protecció ho passa malament, (...) No tothom ho està fent malament, clar. Però aquests inconvenients com el calor... i molts van... i en lloc de posar-se guants ho remenen amb la mà, o... (...) Però cada vegada hi ha més consciència. Encara que algú vagi a l’engròs, cada vegada hi ha més consciència dels danys i del perjudici que poden portar. La gent, també, és més culta, més tecnificada ¿no?” (Empresa fabricant C)

També es diu que hi ha pagesos que sí que es protegeixen correctament, però amb la consciència que temps enrera la situació era molt pitjor ja que molta menys gent emprava les proteccions per a fer tractaments.

“El seguir les normes de seguretat... hi ha gent que sí, i hi ha gent que no. Això passa com totes les coses. Hi ha gent que porta el seu casc, que porta el seu equip de tractament, que va molt ben equipat, i hi ha gent que va fumant dalt de la màquina, que diu ‘això no mata res’. (...) Però abans la gent tractava més sense proteccions, amb banyador, i sense banyador, i en acabar de tractar i sense rentar-se posar-se a menjar... Avui dia això es mira més, la gent és més conscient. (...) Home, això és la cultura, hi ha més cultura, i això hi influeix molt. Abans qui feia de pagès eren els que no havien estudiat, o gent que no... i avui dia no, avui hi ha gent molt ben preparada al camp. Continua havent-hi gent gran que potser no, però en general la gent al camp està molt més ben preparada” (Empresa fabricant A)

El canvi de comportaments i actituds dels pagesos és atribuït per aquest darrer entrevistat a l’existència d’una major “cultura” i “professionalitat” d’aquests actualment.

Aquesta apreciació contrasta vivament amb el discurs dels venedors, els quals suposen que, actualment, els pagesos que tenen més precaució i es protegeixen més, són precisament aquells que han patit algun tipus d’efectes sobre la seva salut, o si més no han vist patir-ne a d’altres.

“La situació és que... el cigarro encara el deixen, però... poca cosa més. Home, hi ha gent que sí, que porta el casc i tal... Amb el mono impermeable n’he vist molt pocs, eh!. Però la gent que es posa casc són gent que ja es troben malament. Estan tocats d’alguna manera... Sulfatar amb un mocador a la cara... es veu. (...)”
(Venedor-1: Aragó)

Els venedors locals de pesticides tenen un coneixement més o menys directe de les pràctiques dels pagesos al respecte i, segons diuen, l’ús de proteccions és escàs o sovint són mal utilitzades.

“Hi ha molta gent que té el casc però no se’l fica per a fer la mescla. Que el moment de la mescla és el pitjor, perquè buides el sac i et ve tota la vaporada... Això ho notem naltros també, la gent demana més líquids que no productes en pols, si es pot. Jo no hi estic quan ho fan, la mescla, però t’ho comenten després...” (Venedor-1: Aragó)

Segons els venedors, és una situació molt habitual el fer tractaments sense prendre proteccions, i ho atribueixen sobretot a la ignorància que tenen els pagesos sobre els riscos als quals estan exposats però, paradoxalment, per una altra banda sostenen que actualment hi ha més gent que es protegeix perquè ja han notat els efectes adversos per a la salut.

“Tenen la mala costum de fer els tractaments sense protegir-se. (...) I no porten proteccions... per comoditat. I per inconsciència. No són conscients de que allò els està afectant. Perquè ells sí que noten un olor, que pot ser més o menys dolent, però ningú no els ha ensenyat estadístiques del dolent que pot arribar a ser. L'únic cas que fan és quan fan servir un producte com... un mataherbes, que és molt comú, que és el paraquat, que de nom comercial el més conegut és el Gramoxone, i que si el tires a l'estiu duent xancles o sandàlies o pantalons curts, si et toca la pell et pot deixar unes cremades i unes unflors... i és l'única manera que la gent creu que allò realment fa mal, quan veuen el mal, clar. (...) Jo, a nivell personal, els adverteixo alguna vegada, si veus que algú va a tractar... i li dius, home, ja que no et fiques un mono ni guants, al menys ficat una màscara. O sigui, pot penetrar algo per la pell, però el pitjor és si s'inhala, el que s'inhala ja és terrible. I llavors dic 'fiqueu-vos una màscara, hòstia', però diuen 'oh, és que em fa nosa'. Ja et dic, això es soluciona... més que amb el que els puga dir jo... mitjançant cursos”
(Venedor-2: Catalunya)

- Tècnics assessors de les cooperatives:

Els tècnics de les cooperatives, a l'igual que els venedors, són testimonis privilegiats de les pràctiques dels pagesos a l'hora de manipular pesticides. Els tècnics entrevistats coincideixen que l'ús d'equips de protecció individual és molt escàs entre els pagesos. Malgrat que no ho consideren entre les seves funcions, ells asseguren que intenten advertir-los de la necessitat de protegir-se encara que sigui poc, però sembla que els seus consells no tenen gaire èxit.

“Eso se recomienda siempre, taparos y tal. Pero bueno, hay de todo. (...) Desde aquí se aconseja protección. O sea, guantes, taparse.... Mascarilla y tal. Hay gente que lo hace, otra que no lo hace. Hay de todo.” (Carlos:Tècnic ATRIA)

Hi ha coincidència també a afirmar que la gent jove acostuma a protegir-se una mica més, però que la gent gran no canvia gaire les rutines que han fet durant anys. Els tècnics també apunten alguns motius que expliquen aquests comportaments, especialment la incomoditat que suposa portar les proteccions, sobretot a l'estiu. I tot i això, consideren que els pagesos semblen tenir més cura dels possibles danys als consumidors que no pas de la seva pròpia salut.

“El pagès para més compte a l'hora de seguir un plazo de seguretat que no pas a l'hora de posar-se un casc o una mascareta, i de tapar-se a l'hora de fer una aplicació. El problema greu és aquest, que veus gent que tracten en samarreta, i sense careta i sense casc, i tot... Es pot posar protecció la gent jove, que es compren un casc i tal, i es tapen... però això només ho faran en els tractaments d'hivern, quan no fa gaire calor. Però ara quan han de fer un tractament en aquest temps, que fa una calor horrorosa, a lo millor veus algú que... a vegades he vist gent amb el casc posat i tractant en banyador. I dius, bueno, aquí de què vas.... Llavors, sí, conec gent que ha tingut problemes d'intoxicació... per exemple, pel paraquat, que és un herbicida i que no se li dóna importància i que és tòxic. (...) Jo els hi dic, ... però en això no en fan cap cas... ja et dic, es compren la mascareta, el casc, però quan fa calor... És perquè és incòmode, és molt incòmode, clar. Ja et dic, a l'hivern la gent es tapa, no els importa posar-se un mono, un traje de plàstic, botes, ... Però ara amb aquest temps que fa... si es posen la mascareta ja n'hi ha molt de guanyat” (Diana: Tècnic ATRIA)

“No en tinc la impressió, n'estic segura de que no es protegeixen. S'ha demostrat que això dels tractaments és superperillós, i a més a més has de pensar que se'n fan molts de tractaments (...) Enguany, aquí al poble van fer un curset de seguretat i higiene, i el primer dia va vindre un metge i bueno... el senyor va intentar posar-los la por al cos, als pagesos, però... a l'endemà sí que es van agafar més precaucions, però l'altre ja no se'n recordaven. Haurien de portar casc, gants, ... moltes coses... S'hauria de vigilar molt i no vigilen res. La gent... mira, molta gent sulfata amb la gorra i amb un mocador així en plan Oeste, i molts altres ni això, i van fumant, ... i amb les mans has manipulat productes i llavors fumes i t'ho poses a la boca i ... bueno... Un desastre, un desastre, jo penso que sí. (...) A veure, la gent jove potser se'n preocupa una mica més, però la gent gran que ho han fet tota

la vida i els sembla que no els afecta res... pues van tirant. (...) I ara el que ja la gent jove s'està comprant els tractors amb cabina, i això ja és molt” (Maria: Tècnic ADV)

Segons aquests tècnics, entre la gent gran pesen molt les rutines adquirides en una època on, en general, ningú no donava gaire importància als possibles riscos dels pesticides.

- Experts d'administracions públiques:

Els experts d'institucions vinculades a l'agricultura manifesten la mateixa impressió que els tècnics i venedors anteriors, i, en general, diuen que els pagesos no es protegeixen gaire a causa de la incomoditat de treballar amb les proteccions. No obstant, també s'afirma que en els darrers anys “s'ha millorat molt”, és a dir, es percep hi ha més gent que empra proteccions.

“No, pero... Hombre, yo creo que se ha mejorado bastante. Nosotros damos cursos de aplicadores, que es donde más incidencia se hace sobre la toxicidad de los productos, su manipulación y las medidas de protección. Ellos tienen información. Otra cosa es que lo apliquen, porque todas las medidas de seguridad suelen ser incómodas. En cualquier construcción de edificios verás obreros que no llevan casco, o que no se poenen los guantes, o que no se enganchan el cinturón. Que son un coñazo. Pues con esto ocurre lo mismo, la mascarilla no te deja respirar bien, el casco te da calor, los guantes como tienen que ser impermeables no transpiran, la ropa... joder, si estás a 45 grados dentro de los árboles no voy a llevar ahí un mono cerrado hasta aquí, pues...” (CPV-Aragó)

Aquestes institucions són les encarregades de garantir uns serveis als pagesos per a la lluita contra les plagues i la manipulació de pesticides. Als pagesos assalariats, que treballen per compte d'altri, se'ls obliga legalment a tenir una formació acreditada com a aplicador de productes fitosanitaris, però resulta si més no curiós, que aquesta obligació no es demani als pagesos autònoms, que són els que estan més desprotegits ja que cauen fora de l'àmbit de la llei de prevenció de riscos laborals espanyola (LPRL 31/1995). Cal recordar que els pagesos aquí estudiats són tots treballadors autònoms.

“Els pagesos, en l’actualitat, a no ser que apliquin productes considerats com a molt tòxics, seria el cas del bromur de metil, no tenen l’obligació de tenir el carnet. Els pagesos no assalariats” (SPV-Catalunya)

En aquest sentit, els experts d’institucions vinculades a la salut laboral es manifesten preocupats pel fet que la major part dels pagesos no tingui accés a formació ni a informació sobre els riscos als quals estan exposats, ja que la seva condició d’autònoms els deixa fora de joc. Això redunda en que les seves pràctiques es configuren d’acord amb les seves experiències i percepcions particulars.

“La sensación que puedo tener de este tema es que, por lo general, el agricultor desconoce totalmente los peligros que comporta la utilización de productos químicos en la agricultura. No existe una formación, ni un organismo que los pueda formar de una forma seria y práctica. Entonces de qué se trata? Se trata de que estos agricultores actúan un poco por libre. Sin ningún tipo de formación y haciendo las cosas un poco según quieren y su experiencia personal” (GSH-Aragó)

Aquesta situació és detectada pels diversos experts de les institucions públiques vinculades a la qüestions de salut. Algun dels entrevistats inclús manifesta que hauria de ser responsabilitat de les administracions públiques autonòmiques el formar i informar aquesta gent, ja que la situació actual els sembla poc sostenible i bastant preocupant.

“No s’adopten mesures de seguretat, primer, perquè la consciència del risc, tot i que és més gran que uns anys endarrera, no és prou elevada com per a que predisposi, no hi ha un nivell suficient de consciència. Es comença a conèixer però no amb un grau suficient. Segon, és evident que l’ús de proteccions i mesures d’aquest tipus a la pràctica comporta una incomoditat, tanta incomoditat que hi ha llocs en els quals pràcticament és impossible de portar-les. En climes molt càlids, pot ser impossible d’utilitzar aquestes mesures. Estic parlant de proteccions, el que passa és que hi ha altres mesures que no són proteccions estrictament. Per això el que s’ha de fer és millorar les condicions de treball, i això s’ha de fer operació per operació, per a veure com s’ha de fer, però a la pràctica no es fa un estudi rigorós del sistema de treball dels treballadors agrícoles (...) Això... a

través del Departament d'Agricultura... incidir en aquest pagesos. I les cooperatives també, el que passa que hi ha pagesos que no hi són agrupats. Aleshores, en el cas dels autònoms, que és el cas més complicat, és evident que el que s'ha de fer és conscienciar-los a ells, i agrupar-los per administrar la formació que necessiten en aquest terreny. Això és factible.” (CNCT)

Normalment, aquests experts consideren que la manca d'ús de les proteccions és deguda fonamentalment a la incomoditat que aquestes comporten, de tal manera que s'arriba a dir que en certes condicions climàtiques de molta calor “és impossible portar-les”. Però no és aquesta l'opinió de tots els experts, ja que hi ha qui considera que és més que res una qüestió d'ignorància dels pagesos, i que amb una bona informació sobre “bones pràctiques” la situació quedaria resolta. Aquí es nota la diferència entre un discurs descriptiu i un altre normatiu.

“Respecto a las protecciones, la receptividad de los agricultores es de escepticismo total. Ellos no creen en la prevención, porque seguramente sea por ignorancia. Conforme se van formando los trabajadores van siendo conscientes cada vez más de la prevención que deben de tener a la hora de aplicar un producto químico. (...) Desde el Gabinete de Seguridad e Higiene yo he propuesto en infinidad de veces, y en todos los cursos lo digo, la utilización de equipos de protección individual, puesto que es la única solución para prevenir el efecto tóxico de los productos químicos. En este sentido la gente ya va entrando, y es consciente cada vez más, ... Normalmente son los jóvenes los que llevan la prevención como bandera, de decir 'yo trabajo mejor que tú' ... la gente mayor no entra de ninguna manera en el tema, pero de ninguna manera, que toda su vida lo han hecho así y que para qué van a utilizar otros equipos” (GSH-Aragó)

Es podria dir, però, que la formació no és l'única acció factible, ja que abans caldria analitzar les operacions concretes del treball per tal de millorar-ne les condicions en què es realitza.

11.4.2. Procediments de treball segurs per a l'aplicació

A l'hora d'avaluar les pràctiques dels pagesos en l'ús dels pesticides es tindran en compte les seves manifestacions sobre les operacions prèvies a l'aplicació o tractament, les operacions que fan durant el tractament i les que en acabar-lo. Per tal de tenir un model de referència des d'on avaluar-les, abans de cada fase es farà esment de les recomanacions (o *bones pràctiques*) que les institucions públiques promouen al respecte.

11.4.2.1. Abans de l'aplicació

Un cop el pagès ja ha decidit fer un tractament i ha triat els pesticides que hi vol aplicar, s'entra en una fase de preparació d'aquell tractament. Abans, però, el pagès ha de comprar els pesticides, guardar-los en algun lloc apropiat i, arribat el moment adequat, preparar-los per a ser utilitzats. Totes aquestes operacions comporten una sèrie de riscos per a la salut i el medi ambient.

Les recomanacions institucionals sobre el transport i emmagatzematge segurs de pesticides s'exposen a les taules 15 i 16:

Taula 15: Recomanacions institucionals per al transport i emmagatzematge de pesticides

<i>Transport i emmagatzematge</i>
<ul style="list-style-type: none">◆ Durant el transport cal mantenir els plaguicides separats dels passatgers i dels productes alimentaris.◆ Cal mantenir sempre els productes en el envasos originals, ben tancats i lluny de menjars i begudes. I prendre mesures per a evitar trencaments o vessaments.◆ Els plaguicides i utensilis de tractament s'han d'emmagatzemar en llocs destinats a aquest ús, frescos i ventilats, tancats amb clau, fora de l'abast dels nens, persones no capacitades per al seu ús, animals i sortidors d'aigua o aigüeres.◆ S'ha de posar a la porta un cartell amb una calavera i la paraula "perill".◆ No es pot fumar en el magatzem.◆ Els herbicides s'han d'emmagatzemar separats de la resta de productes fitosanitaris. A més a més, els productes sòlids es separaran dels líquids, i els

Font: Timoner, 1998.

Taula 16: Recomanacions institucionals per a la preparació dels tractaments amb pesticides

<i>Preparació del tractament</i>
<ul style="list-style-type: none">◆ S'han d'aplicar els productes adequats en el moment idoni per a combatre cada plaga. És convenient seguir els avisos tècnics al respecte.◆ Cal llegir atentament l'etiqueta del producte, i seguir les recomanacions sobre mesures de precaució en la manipulació de productes, terminis de seguretat,

Font: Timoner, 1998.

Un cop recordades les recomanacions institucionals, passem a veure les manifestacions dels pagesos sobre els seus actes al respecte.

- El transport dels pesticides:

Pel que fa al transport, cap dels pagesos entrevistats afirma prendre cap tipus de precaució. Es tracta d'una operació que sembla que és percebuda com a poc perillosa per tothom tant pels associats a cooperatives com pels que no n'estan. No obstant, algun dels entrevistats comenta les incomoditats de portar-los a l'automòbil:

“Hi ha empreses que els envasos venen fatals, que no són estancs, no tanquen perfectament, sobretot el que és en pols.... Els sacs estos que quan marxa l'aire marxa la pols també. Vull dir, que tu poses un sac de sulfat al cotxe i se sent l'olor...” (César-A5:JA)

Malgrat l'absència de consciència de risc que els pagesos entrevistats observen en l'operació de transport dels pesticides, es coneixen casos de danys a la salut. Així, una de les tècniques de cooperatives comenta que *“Sé d'un senyor que... el que passa que la manera com es va intoxicar és una mica així... però bé, ... era una llauna que no estava precintada, estava tancada però havia caigut el precinte, i el senyor va vindre a comprar-*

la a la cooperativa, la va ficar a la furgoneta i es veu que se li va tombar, i com que no estava precintada se li va escampar el líquid per allà pel cotxe. I l'home diu que sí, que va sentir una olor... total que li va agafar un patatús, un mal de cap i un mal de panxa, i va estar un parell de dies així malament” (Maria: Tècnic ADV). En general, però, cal dir que tampoc els experts atorguen gaire importància a la possibilitat de risc de contaminació en l'operació de transport.

- *Emmagatzematge:*

Una de les exigències de la normativa sobre pesticides és la de tenir un lloc adequat on emmagatzemar-los, de tal manera que hi ha tot un seguit de recomanacions preventives i de seguretat referides a les característiques del magatzem. Cal tenir en compte que la concentració en l'espai i el temps de productes perillosos com els pesticides incrementa considerablement els riscos que comporten.

Segons les manifestacions verbals dels pagesos entrevistats, la majoria guarden els pesticides en magatzems destinats a altres coses, bàsicament maquinària i estris de treball, o inclús on temporalment s'hi posen fruits o conreus recol·lectats. Els magatzems normalment són situats al camp, aïllat d'altres construccions, però no és estrany que formi part de la mateixa vivenda familiar del pagès. Inclús hi ha pagesos que es mostren reticents a guardar els pesticides en magatzems aïllats perquè s'han donat casos de robatoris. Cal assenyalar que es tracta de productes que poden arribar a ser molt cars (alguns parlen de productes de més de 20.000 pts/kg)

“Els guardo a un racó, a un racó del magatzem. Que la majoria fem lo mateix (...) Jo tinc una caseta al tros on tenim totes les coses. Fa un temps pensava posar el sulfat allí, però com que em vaig trobar a faltar algo... desapareixia, de manera que allí només hi deixo les llaunes empeçades, però tot el que no està empeçat sempre ho guardo a casa” (Tomàs-A1:JB)

“Els guardo a un magatzem que tinc allà baix al tros ... un cobert gran, hi passa l'aire, està ventil·lat, ... els tinc a una esquina, sí, a una esquina, és un magatzem on hi tinc l'atomitzador i la talladora d'herba i així... I els productes els tinc en un raconet, sí. ... Sí que s'haurien de tenir, potser, més endreçats, però bueno, allí estan.” (Ramon-A3:JB)

“Els guardo aquí dintre. És un pasillo, un magatzem... Els trobo, el que passa és que no el tinc d’allò ordenat... no em fa falta. Normalment, cada vegada que he de tractar, pues, compro el producte que necessito per a aquell tractament, et pot sobrar una culada, et pot sobrar un saquet, te’n poden sobrar dos... I en el pròxim tractament, antes d’anar a comprar, pues dones un vistazo al que tens i al que necessites” (Roc-C17:JB)

Normalment, els pagesos diuen que no tenen gaires estocs, ja que acostumen a comprar només els que calen a mesura que els necessiten. A més a més, malgrat que sembla que no tenen gaire en compte criteris d’ordre i neteja, sí que asseguren separar-los per tipologies en funció de la seva funció (insecticides, fungicides i herbicides), bàsicament per a no confondre’ls a l’hora de fer cada aplicació concreta.

“Home, tampoc és que en tinga molt d’estoc, perquè normalment ja hi està la cooperativa i, llavors, pues, cada vegada que haig de sulfatar els agafo. Home, sempre me’n sobra o en tinc. I des de luego, els tinc ordenats, lo que és fungicides, lo que és insecticides i lo que és herbicides, pues, bueno, una mica a part. (...) Els tinc a part i cada vegada te’n assegures de que no anéssis a mesclar algun herbicida, que a molts els ha passat. A mi no m’ha passat mai, però a molts els ha passat.” (José-A4:JA)

“Tinc un cuarto dedicat exclusivament als pesticides. Està a un magatzem agrícola i està separat... (...) En estanteries els tinc separats per insecticides, herbicides i fungicides.” (César-A5:JA)

- Preparació del brou (mescla i dissolució dels pesticides en un volum d’aigua):

Una de les operacions més delicades dels tractaments amb pesticides, i que més risc comporta, és la barreja dels productes i la seva preparació per a ser aplicats als arbres o llocs que es tractin (la preparació del brou). Les recomanacions institucionals estableixen que s’han de llegir amb deteniment les etiquetes dels productes, manipular-los en llocs ben ventilats, mesurar les dosis correctes, mesclar els productes en l’ordre adequat sense posar-n’hi més de dos, assegurar-se que els productes són químicament compatibles, i a més a més portar les proteccions personals adients per a protegir el contacte amb la pell i

els ulls. Cal assenyalar que en aquesta operació es manipulen pesticides amb concentracions molt elevades, bastant més que en l'aplicació que es farà posteriorment.

Pel que fa a llegir l'etiqueta dels envasos dels productes gairebé tots reconeixen que s'hauria de fer sempre, encara que no tots ho fan. Allò que més diuen llegir-se són les dòsis per a fer la mescla i els terminis de seguretat que cal observar entre l'aplicació del pesticida i la recol·lecció de la fruita.

“De normal sí, les llegeixo. El primer que miro és la composició, el plazo de seguretat i, després, la dosi, clar.” (Oriol)

No obstant, en els casos de productes que fa temps que són al mercat i que són utilitzats amb freqüència, alguns entrevistats afirmen que no es llegeixen les etiquetes perquè ja coneixen el producte, per la rutina de l'experiència.

“Home, si és un producte que no has vist mai del món, sí. Si no ja quasi t'és igual perquè... ja te'l coneixes” (Xep-C22:JA)

Pel que fa a la forma de manipular els pesticides per a fer la mescla, la majoria diuen que mesuren les dosis i els tiren directament a la cisterna de la màquina atomitzadora.

“La mescla la faig a la mateixa sulfatadora. Tiro el producte i li aboco l'aigua i a córrer. Tiro el producte dins, al tap, a la rejilla. Primer poso una mica d'aigua, dono la toma de força sense el ventilador, que funcione la màquina i, llavors, li va caient l'aigua i ja... enlloc de desfer-lo a una galleda el desfaig allí” (Colàs-A2:JB)

“Això és el pitjor de tot. Jo ho faig a la màquina, la màquina porta un filtre i l'aboco directament i ja es desfà” (Roc-C17:JB)

Pel que fa al nombre de pesticides mesclats en el brou, entre els pagesos entrevistats oscil·len entre tres i sis, depenent de les necessitats percebudes pel pagès en el moment de fer el tractament. Alguns pagesos suposen que conforme augmenta el nombre de productes mesclats, disminueix la seva efectivitat. A més a més hi ha el temor a que facin algun tipus de reacció inesperada, encara que amb els productes més usats la gent ja confia en la seva experiència. No obstant, sembla ser habitual que en alguna o altra ocasió tothom ha experimentat alguna reacció indesitjada entre els productes, amb conseqüències negatives,

que van des d'una precipitació que ha impedit la bona dissolució dels pesticides en l'aigua, fins afectar els arbres o els fruits (tacar-los o cremar-los).

“Jo un any em vaig carregar tota la collita de mançanes. Tota. Per una barreja mal feta” (Roc-C17:JB)

Els pagesos que pertanyen a cooperatives i que compten amb assessorament tècnic ja se'n despreocupen més, perquè confien la compatibilitat química dels productes a les recomanacions que fa el tècnic en el full periòdic d'avisos de plagues.

“Al llegir l'etiqueta ja t'ho posa ... Però això, d'alguna manera, ja et vé determinat de que segur que el primer pas ja l'ha fet el tècnic, i ja te posa els productes que pots mesclar o els que no pots mesclar ja no te'ls posa” (Colàs-A2:JB)

“Normalment hasta tres, més ja no m'agrada. (...) Com que normalment gastes los mateixos, ja quasi ho saps (si són compatibles)” (Tomàs-A1:JB)

“Per regla general els que fan falta, ni més ni menys. El que no pots fer és fer un tractament per a un producte i l'altre per l'altre, perquè no acabaries mai. Per regla general sempre se'n barregen tres o quatre” (Tonyo-A6:JA)

“Depén, hi ha vegades que quatre, cinc i hasta sis. A vegades, pues, pots tirar un producte per a... un fungicida, un insecticida, un acaricida, un abono foliar. Ja te n'he nombrat quatre ací. I un regulador de creixement, cinc; i un mullant, sis. Fins a sis productes diferents pots arribar a mesclar” (Ramon-A3:JB)

Una queixa reiterada de gairebé tots els pagesos entrevistats és la incomoditat per a manipular els productes que es presenten en forma de pols, ja que resulten molt difícils d'obrir i de mesurar-ne les dosis sense exposar-se al pols que generen.

“El que sí trobo més incòmode és el pols, lo líquid... La pols, a vegades obres un sac d'aquests i... Jo, segons la dosi del sac i lo que hi tens que posar, si és per poca cosa, jo la foto a dintre ... Si el sac és de cinc quilos i n'has de tirar quatre i mig, ja van los cinc quilos a dintre” (Tomàs-A1:JB)

“Procuero utilitzar productes que l’envàs em vagi bé a la màquina. O sigui, és molt freqüent, per exemple, dosis de 250 cm cúbics. Això són dos quilos i mig per mil litres d’aigua. Llavors, si l’envase és de cinc quilos, i la màquina la tinc de 2000 litres, llavors tot l’envàs és per a la maquinada. Hi ha productes, també, que ja et venen amb bosses hidrosolubles, que només et cal tirar la bolsa a dins i desfà sola, i no et cal ni pesar, ni medir, ni...” (César-A5:JA)

“Una vegada... el més asquerós de sulfatar, per a mi, és tirar els productes a dins de la màquina. És asquerosíssim. Un dia vaig obrir una bossa de sulfat de pols i la vaig obrir tan malament que quasi em va explotar. I em va pujar tot el sulfat cap aquí... i vaig passar una hora fatal. Estava fet pols.... Mal de cap, i... i era del pols. ... Ojalà que tots els productes fossin líquids” (Oriol)

“Home, no em marejaré ni res, no m’ha passat mai, però... notes l’olor i, clar surts pitant. Sobretot hi ha productes com el TMTD o productes d’aquests que són fungicides, que fan una pols molt fina i... no sé perquè no ho fan tot amb una bossa hidrosoluble que la tires dintre i adieu. (...) Clar, és que només obrir el sac... ja tragues més que no pas fent l’aplicació. Clar, és una cosa que encara no sé per què...” (Lluís)

Cal assenyalar, a més a més, que la gran majoria dels pagesos entrevistats no acostumen a portar proteccions personals per a fer l’operació de la barreja. Només alguns diuen posar-se careta i guants, i tampoc aquests ho fan sempre.

“Jo a l’hora de la barreja no me la fico (la careta) però intento, per exemple, estar sempre a favor de l’aire, no en contra i que et vingui el producte al damunt” (Tonyo-A6:JA)

“Quan se’n traga més és quan el preparem, i quan el preparem no portem res. (...) Ja et dic, jo sulfatant vaig amb el casc, i no m’entero de res ¿no? però quan ho preparo, pues no el pots portar el casc, si no hi veus un pijo amb allò! La solució fora això, que fessin els sulfats així, que els puguéssis tirar dins.... Que si vulguessin ho farien, per a ells no els suposaria cap gasto afegit, la gent gastaria d’aquell... perquè és molt còmode. Però bueno, pel que sigui no...” (Jaume-C18:JB)

“No, quan els poso no porto màscara ni ulleres ni res. Antes de posar-los mires d’on tira el vent, si veus que vé d’aquí o veus que vé d’allà... si ve d’allà, pues et fots aquí i... no res. Horrorós, és horrorós. Quan s’omple la màquina és horrorós, perquè buides el pols... (...) Si em preocupa? Molt em preocupa. A veure, em preocupa fins al punt de que ja sóc al·lèrgic als productes. Estic acollonit. I enguany m’he comprat un tractor per tractar amb cabina, aire acondicionat i tot, perquè ja no podia ser” (Roc-C17:JB)

No obstant, cal dir que també es donen casos de pagesos que afirmen posar-se les proteccions per a fer la mescla, però que, curiosament, se les treuen a l’hora de fer l’aplicació.

“Clar, després a l’hora de sulfatar, potser, si fa calor me la saco la careta, però a l’hora dels productes concentrats, amb la careta” (Colàs-A2:JB)

En general, es pot dir que el risc en el transport i emmagatzematge és més elevat del que seria previsible si es complissin les recomanacions institucionals. Els locals d’emmagatzematge no acostumen a ser els adequats i la forma de tenir els pesticides tampoc. Pel que fa a la preparació del brou, els pagesos de la mostra hi tiren més productes dels aconsellats, bàsicament per tal d’estalviar-se la geina de tenir que tornar a tractar. No sempre es llegeixen les etiquetes, i no es posen proteccions a l’hora de fer la mescla. A més a més, els pagesos expressen el seu malestar per la dificultat de mesclar els pesticides en pols.

11.4.2.2. Durant l’aplicació

La forma més habitual de fer un tractament consisteix a impregnar amb pesticides, degudament diluïts en aigua, els cultius previsiblement danyats o potencialment afectats per les plagues. Tots els pagesos entrevistats utilitzen per a aquesta tasca una màquina atomitzadora, enganxada al tractor, mitjançant la qual es pulveritza la mescla per a que en forma de núvol arribi als arbres fruiters. Aquestes màquines tenen una capacitat d’entre 1000 i 2000 litres. Per a altres conreus, com els cereals o els ferratges, s’utilitzen mecanismes similars però amb diferents formes (bàsicament màquines amb braços horitzontals que envien el pesticida al terra). En casos de conreus hortícoles utilitzen

també màquines portàtils de poca capacitat, una mena de motxilles que els pagesos carreguen a l'esquena.

Durant l'aplicació de pesticides el pagès avança amb el tractor i l'atomitzadora per entre mig dels arbres, per tal de deixar-los tots ben mullats amb la mescla de diversos pesticides dissolta en aigua. Segons testimonis dels entrevistats, la mescla acostuma a estar composta per entre tres i sis pesticides diferents, per tal d'estalviar temps i treball en l'aplicació. Cal assenyalar que sovint la mescla de diversos pesticides pot comportar uns efectes sinèrgics que fan augmentar la seva toxicitat. Mentre dura aquesta operació el pagès, si no pren les mesures preventives adequades, està exposat a mullar-se amb el líquid tòxic, cosa que també els pot passar a altres persones alienes que siguin a prop. Els pagesos de la mostra asseguren que tiren al voltant de 1.000 litres per hectàrea cada vegada que fan una aplicació (excepte dos d'ells –C20 i C21- que tenen unes màquines especials i que només tiren uns 650 l/ha, i altres dos –A4 i A5- que diuen tirar-ne 1500).

Les recomanacions institucionals per a la realització dels tractaments s'exposen a la taula 17.

Taula 17: Recomanacions institucionals per a la realització de tractaments amb pesticides

<i>Realització del tractament</i>
<ul style="list-style-type: none">- Si hi treballen diverses persones, és convenient fer una rotació constant entre els treballadors que formen l'equip de tractament (maquinista, barrejador, polvoritzador, etc.) per tal que l'exposició sigui menor i de forma intermitent.- Evitar que persones no directament implicades amb el treball estiguin en els llocs on es manipulen o apliquen plaguicides.- No fer el tractament amb calor excessiva (especialment dins d'hivernacles), vent o pluja. Les millors condicions se solen donar a primera hora del matí i al capvespre. Cal realitzar el tractament sempre d'esquena al vent, evitant així que el producte caigui sobre l'aplicador.- Cal comprovar durant el tractament el bon funcionament de la maquinària d'aplicació.- Cal utilitzar equips de protecció adequats a la toxicitat del producte (ulleres, caretes, botes, guants, etc.). Cal que els pantalons recobreixin les botes, i els guants s'han de portar dintre de la màniga de la granota de treball.- No menjar, ni beure ni fumar durant la realització dels tractaments.- No tocar-se la cara ni cap zona nua del cos amb els guants o les mans brutes de producte fitosanitari.- No desembussar ni netejar mai els boquets bufant amb la boca.- És preferible no portar tabac, però si se'n porta s'ha de guardar en una caixa o recipient ben tancat perquè no es contami ni durant el tractament.

Font: Timoner, 1998.

- Rotació de llocs de treball:

Aquesta recomanació institucional està pensada per a empreses amb treballadors assalariats que es dediquen a fer tractaments amb pesticides, però aquesta situació no es dona entre la població estudiada. Els pagesos entrevistats són treballadors autònoms i rarament treballen en equip, per la qual cosa no acostuma a ser possible fer rotacions a l'hora de realitzar tractaments amb pesticides. A més a més, malgrat que sovint el pagès autònom rep l'ajut de la resta de la família per a diverses tasques, la manipulació i ús de pesticides és una de les poques activitats que sembla recaure sempre sobre ell.

- Condicions climatològiques adequades:

Tots els pagesos entrevistats, excepte un, asseguren que a l'hora d'aplicar pesticides intenten seguir tant com poden les recomanacions institucionals sobre condicions climatològiques. En aquest sentit intenten no fer tractaments amb calor excessiva, vent o pluja, i tractar cara al vent per tal d'evitar que el producte caigui sobre l'aplicador.

“Procuero sulfatar en les condicions adequades, o sigui, o bé per la tarda, a la tardada, o bé pel matí, o per la nit. Que no faci calor, que no faci aire, que no hi hagi risc de que hagi de ploure ni hagi plogut recentment, que estiguin els arbres secs” (César-A5:JA)

“S'ha de vigilar, ja et dic, la majoria de sulfats... si els tires amb calor, malament (...) Pues que cremes les fulles, estan molt calentes i fotre-les un producte al damunt amb aquella calor i això... pues les danya” (Jaume-C18:JB)

“Normalment a l’estiu sulfato al matí o a la tarda, bueno al matí aviat o al tard. A el calor no. I si fa vent fora, si fa vent no es pot ensolfatar. Al matí a la fresqueta. A l’hivern no, a l’hivern només miro que no faci vent” (Rossend-C27:VB)

No obstant, sovint s’afirma que no sempre és possible aconseguir les condicions climatològiques ideals, ja que en ocasions no disposen d’altres moments per a tractar i per tant els cal fer-ho passi el que passi.

“A vegades sulfates que fa una mica de calor, perquè, dius, és que si no sulfato ara no em queda més temps. Però jo al menys sempre intento buscar més la fresca...” (Anton-A14:VA)

“Sí, clar, has de mirar que no faci aire, has de mirar... Però també hi intervenen molts altres factors, vull dir, si se t’està passant el plaç en el que has de tractar i fa aire i això... pues tractes. Però bueno, si pots has de mirar que no faci vent, que no faci calor...” (Roc-C17:JB)

“És que clar, si puguéssis dir... demà pel matí podré sulfatar i entre demà i demà passat ho acabaré. Però resulta que demà has de tocar la tecla, o fa aire, i a les nou ja has de plegar perquè, per exemple, has de fer altres feines. I a vegades apures una mica...” (Anton-A14:VA)

Contràriament al que tothom considera correcte, un dels pagesos entrevistats assegura que la major part dels productes s’han d’aplicar quan fa calor. Curiosament, les seves argumentacions estan basades en les seves pròpies observacions empíriques, i ho recomana constantment a altres pagesos, però sembla que els seus consells no són gaire apreciats pels seus veïns.

“Jo crec que si amb determinats productes ensolfates amb calor, funcionen més bé i no cremen. I té una explicació molt senzilla. I la pràctica m’ha ensenyat a mí això. És a dir, si tu ho preguntes tothom et dirà que amb calor no es pot sulfatar, això t’ho dirà tothom. I jo et dic exactament lo contrari i aconsello la gent a fer-ho al revés. ¿Per què? Perquè jo no sóc un teòric, sóc un pràctic i ho he vist. Jo l’única vegada que he vist un producte que tacava la fruita i l’he tirat de cara al tard, a la nit, i la vaig tacar. Però vaig observar per què vaig tacar. Com que era de nit i feia més bó, allí hi quedava la gota, al cul de la fruita. I és allí on vaig

tacar, allí on s'escorria la gota. Si jo el mateix producte el tiro a les cinc de la tarda, no hi ha gota. Fa tanta calor que la gota s'evapora. I no he cremat mai, jo (...) Jo ho dic a tothom i la gent ho enten perfectament. I els aconsello que ho facin, i de moment... mai ha passat res. Tampoc s'atreveixen a fer-ho, molts, és clar, mira que els ho dic, però la majoria no volen... (...) Això és la pràctica. (...) Hi ha plagues que només surten en ple estiu, ¿què vol dir? Que aquelles plagues quan funcionen... quan el bitxo funciona, ha de fer calor. Si no surtirien més a l'hivern o a la primavera. I surten a l'estiu. Pues, com que tenen més activitat a les hores de calor, si sulfates a les hores de calor els faràs més mal. És una teoria meva, eh! No teoria, pràctica. Ho tinc comprovadíssim” (Pol-C30:VA)

Com es pot observar, darrera les pràctiques dels pagesos amb els pesticides hi ha uns raonaments i unes rutines que poden arribar a ser molt consistents, per la qual cosa els canvis no poden ser tan fàcils i immediats com es podria pensar en una població sovint titllada d'irreflexiva per part dels diversos experts.

- Comportaments saludables durant el tractament:

Gairebé tots els pagesos entrevistats diuen que mai fumen ni beuen ni menjen durant l'aplicació de pesticides. No obstant, alguns diuen haver-ho fet com una cosa normal en el passat, la qual cosa és un altre indicador dels canvis que s'han produït pel que fa a la preocupació i les precaucions davant els pesticides.

“Jo, moltes vegades.... Jo, antes fumava també sulfatant. Pues, ara, quan paro intento fer un cigarret una mica apartat de la màquina. Una mica de precaució (...) No sé des de quan la tinc esta precaució, no ho sé, potser des de que em faig vell o em faig gran, des de que potser tens una mica més de responsabilitat.... Però és igual, no en tinc prou de precaució...” (Anton-A14:VA)

“Quan erem més joves sí que ho feiem, fumar, menjar... fumar i lo que convenia. Llavors anàvem molt equivocats. I després mos fotiem farts de llet, que, a vegades, segons amb quins productes encara és pitjor. (...) I podies anar rossigant alguna mançana o alguna cosa, sí. Ara no, eh!” (Ramon-A3:JB)

A causa de les minses proteccions que acostumen a portar, no els és difícil mullar-se alguna zona nua del cos amb producte fitosanitari, com el front, la cara, els braços o les mans. Les mans resulten exposades completament en cas que el pagès hagi de dessembusar algun boquet que hagi quedat obturat, ja que en aquests casos acostumen a descargolar-los amb les mans nues, bàsicament a causa de la dificultat de fer-ho amb guants (que tampoc en porten tots, d'altra banda).

“Pues se saca la boquilla i es mira a veure si està embussat el foradet, i si n'està, pues, s'hi passa... que hi ha qui diu que bufen, que això al curset mos han dit que no es pot fer... Jo hi acostumo a passar una herba, un tallo d'herba i el desembusso. I si està embussat el filtre... que hi ha un filtret a cada boquilla, saques el filtre i el llimpio amb aigua. (...) Si veus que algun no funciona, pues, te pares i el llimpies si és per causa de brutícia o algo... I ho toco amb les mans, oh claro... I pues a vegades porto guants, pero normalment no. Però encara que en portes si són guants de cuero o això s'empapen i encara és pitjor. Ho tens que tocar amb les mans. O al menys hauries de portar uns altres guants... guants de goma..... Però llavors resulta que els guants de goma, també a lo millor se t'entren per dins, encara que no sigui l'aigua, sinó el vapor o l'allò, i tens les mans totes impregnades de sulfat o de producte... i no transpires. Vull dir, que això de les mans jo ho veig bastant complicat de complir” (Sisco-A11:VB)

Resulta curiós que inclús la gent que ha assistit recentment a cursets d'aplicador de pesticides, com l'entrevistat Sisco, que en teoria coneix les recomanacions i formes adients (bones pràctiques) per a tractar amb major seguretat i precaucions, vulnera algunes de les mesures higièniques bàsiques durant l'aplicació.

11.4.2.3. Després de l'aplicació

Les recomanacions institucionals per a després del tractament apareixen a la taula 18.

Taula 18: Recomanacions institucionals per a després dels tractaments amb pesticides

<i>Després del tractament</i>
◆ Les quantitats sobrants de preparat al tanc es diluiran en aigua i es polvoritzaran sobre els mateixos cultius. Mai no s'abocarà el producte sobrant en corrents d'aigua o clavegueram.
◆ La maquinària d'aplicació, els dipòsits i el material de preparació, s'han de netejar sense contaminar els cursos d'aigua.
◆ Els envasos buits no han de reutilitzar-se per a altres fins. En especial mai no s'utilitzaran per a contenir aliments, pinsos o begudes.
◆ Una vegada esgotat el contingut dels envasos cal buidar completament les

Font: Timoner, 1998.

Com es veu, després d'haver realitzat el tractament amb pesticides cal tenir en compte uns criteris per a desfer-se dels líquids sobrants i dels envasos buits, així com seguir unes mesures d'higiene personal.

- *Els líquids sobrants:*

Segons les manifestacions dels pagesos entrevistats, la majoria de la gent intenta utilitzar la quantitat de líquid adequada per tal que no en sobri. No els resulta gaire difícil perquè sempre tracten la mateixa quantitat d'arbres i per experiència ja coneixen la capacitat del tanc que porten i la distribució per superfície de cultiu. No obstant, si alguna vegada els sobra líquid, les reaccions són diverses però es poden sintetitzar en dues:

O bé repeteixen el tractament pels cultius que acaben de fer, fins acabar-lo:

“Miro que no me'n sobre, i si me'n sobra algo torno a acabar de gastar-lo per allí. Sigui a lo que ja he fet o a algo que està per sulfatar” (Sisco-A11:VB)

“Home, has de mirar que te'n sobri poc perquè les sobres... pel que perds ja directament.. O l'acabes de tirar o ho guardes per a la pròxima. Normalment si et

queda poqueta cosa poses una marxa llarga i ho acabes de tirar com sigui i ja està” (Roc-C17:JB)

“Repaso algun arbre... Sí. Els puestos més perillosos els repaso. Allí on tinc algun veí poc curios o coses d’aquestes” (Jaume-C18:JB)

O bé el llençen allà on millor els convé:

“Si em sobra líquid el llenço, a la faixa, a la faixa (...) home, segons com siga.. si en queda poc el tiro... De totes maneres ja miro que no me’n sobri” (Otto-A10:VB)

“Llençar-lo. Pues l’elimines, el llences a terra, o a un lloc que vegis que no pugui contaminar. Al mateix plantat, a dins del mateix plantat. A on sigui” (Ramon-A3:JB)

“Si me sobra líquid procuro... mira aquest matí me n’ha sobrat una mica i he anat tirant-lo. ... Fins que l’acabo. Alguna vegada també trec lo tap i el llenço (...) O si tinc un tros lluny vaig pel camí i el vaig llençant pel camí” (Pol-C30:VA)

Aquesta segona opció constitueix una greu vulneració de les recomanacions institucionals, i podria ser entesa com un comportament de risc, ja que els pesticides llençats al terra o en llocs descontrolats poden arribar a cursos d’aigua i contaminar-los. No obstant, sembla dubtós que els propis pagesos que ho fan tinguin una consciència clara dels danys que poden provocar amb aquestes accions.

- *Higiene personal:*

Tal i com estableixen les recomanacions institucionals, en finalitzar l’aplicació cal rentar-se amb aigua i sabó, especialment mans, cara i braços (millor dutxar-se), i s’hauria de dutxar i canviar de roba al finalitzar el treball. No s’ha de portar el risc d’intoxicació a casa, per la qual cosa la roba de treball ha de rentar-se separatament de la resta. Així mateix, també s’ha de rentar la resta de l’equip de protecció (guants, botes, mascareta, etc.). I no s’ha de menjar, beure ni fumar sense haver efectuat les operacions anteriors.

Els pagesos entrevistats afirmen que, normalment, segueixen unes mínimes normes higièniques: es renten les mans, la cara i els braços després d'aplicar els pesticides. El que ja no sembla ser tan freqüent és la dutxa immediata, ja que normalment, en el millor dels casos, la deixen per a quan arriben a casa en acabar la jornada.

“Sí, normalment les mans i la cara me les acostumo a llavar. Més les mans. Però, no, hasta que no arribes a casa no et dutxes” (Anton-A14:VA)

“Amb aigua i sabó ben llavat. Cara, mans, tot lo que t'hagi pogut tocar el sulfat, ben llavat. Sí. (...) Immediatament després de sulfatar. Tinc un lavavo allí i aigua i sabó i... això sí. (...) I la dutxa per la nit, quan arribes a casa” (Ramon-A3:JB)

“Dutxar-me no. Però al menys llavar-me ben llavat amb sabó i aigua, sí” (Tonyo-A6:JA)

“En acabar et rentes les mans i la cara... a la força. Quan et cou i et pica i de tot, pues, fas el que sigui. (...) I la dutxa... no, al arribar a casa. Normalment acabes i te'n vas cap a casa i et dutxes” (Roc-C17:JB)

“En acabar de fer el tractament em rento i em dutxo i això. La maquinària no, eh! perquè si no hauriem de rentar-la cada dia, i ja la tenim acostumada així...” (Rossend-C27:VB)

Fins i tot algun dels pagesos de més edat afirma que abans no es rentava perquè veia que no li passava res, però la seva dona l'obligava a fer-ho.

“Llavar-me la cara i les mans... home, això sí... Com canviar-me de roba... Això com que és el més fàcil que pots fer, pues, ho fas. ... Però quan no ho feia no passava res, no passava res tampoc. M'entens? No ho feia sempre això de llavar-me. Advertir-m'ho sí que m'ho advertien. Me deien 'rentes ben rentat' em deia la dona... Però hi ha vegades que no m'he llavat i no m'ha passat res, i dic ... 'perquè m'he de llavar, pues'?” (Manel).

En general, i a jutjar per les manifestacions dels pagesos, la neteja de la roba no sembla ser gaire satisfactòria ja que no la renten cada vegada que es la posen per a aplicar pesticides. Normalment, els pagesos tenen una roba amb la que fan els tractaments de pesticides, consistent la majoria de les vegades en una granota de roba normal i una gorra. Habitualment, la persona encarregada de rentar aquesta roba no és el pagès sinó la dona que li fa les tasques reproductives (la dona o la mare, principalment, entre els entrevistats).

El que sí és habitual és que aquesta roba sigui rentada a part, possiblement més a causa de la mala olor que fa que per la mateixa consciència de risc de contaminació.

“La roba? Això no ho sé. Bueno, a vegades, igual fa tota la campanya que tinc la roba sense llavar. (...) S’aguanta dreta ja. No et sabia contestar si la llavo quan... mira quan me pareix l’agafó i la porto. (...) Sí, quan llaven els monos els llaven a part perquè allò eixís... Però no ho fa perquè siguen de sulfatar, no. ho fa perquè quan ho porto ja està ple de grassa i ple de tot (...) Ho llava la dona... no diu res, sol me diu que sóc una mica guarro, que la podria portar antes, la roba” (Anton-A14:VA)

“El traje de goma la dona el llava a part. I lo demás, el mono i això, pues es llava però ja no és com el traje de goma. De totes maneres, les prenes de sulfatar sí que es llaven a part del resto de la roba” (César-A5:JA)

“La roba no tinc el costum de rentar-la. La deixo i quan em pareix que està prou bruta la porto cap a casa” (Eduard-A15:VA)

“El mono, ensolfato amb un mono, i quan acabo me’l trec lo mono, lo banyo i au! (...) Això ho hauries de preguntar a la meva mare. Suposo que els monos els deu de rentar a part, que no els deu rentar amb l’altra roba” (Jaume-C18:JB)

“Quan ensolfatem lo fill i jo agafem los monos i la dona meua i, llavors, renta els productes d’ensolfatar a part, no els barreja amb l’altra roba, que si no fotrem...” (Ferran-C25:VB)

“Alguna vegada la rento, també. Home, normalment, com que porto un xubasquero pues... un xubasquero gran. (...) Sí, el rento de tant en tant” (Pol-C30:VA)

A mena de síntesi, es pot dir que entre les tasques que fan els pagesos després de l’aplicació, es detecten diverses situacions de risc (jutjant-ho des d’un punt de vista expert) que coincideixen amb les vulneracions de les recomanacions institucionals. Així, per exemple, els pagesos intenten que no els sobrin líquids després del tractament, però si això passa no és estrany que el llencin al terra, amb el consegüent risc de contaminació que això suposa. Per últim, en acabar totes les operacions dels tractaments els pagesos acostumen a rentar-se les mans, braços i cara, i a canviar-se de roba, encara que no en tots

els casos. Una neteja més profunda (dutxa i resta de la roba) només es dona en certs casos, principalment en pagesos joves. La roba bruta es porta al domicili particular, on la renta la dona que fa les tasques reproductives en la família del pagès, amb la qual cosa es duu una part de la contaminació a l'interior de la llar.

11.4.3. La qüestió dels envasos buits

Un dels procediments de treball per a evitar o minimitzar danys a la salut i al medi ambient és la recollida i gestió adequada dels envasos buits de pesticides. Malgrat que forma part de les operacions a fer després de l'aplicació, aquest tema es tracta en un apartat independent de l'anterior perquè hi ha una normativa legal que ho regula, amb la qual cosa és més que una recomanació institucional de bones pràctiques, és una obligació ferma.

La normativa vigent a Espanya pel que fa als envasos és la Llei 11/1997, de 24 d'abril, d'Envasos i Residus d'Envasos, i la Llei 10/1998, de 21 d'abril, de Residus. I a més a més, els envasos de pesticides són considerats residus tòxics i perillosos d'acord amb el R.D. 833/1988. Aquestes normatives estableixen que el comprador d'un producte passarà a ser responsable de la correcta gestió de l'envàs usat. Però en el cas dels pesticides, com que l'envàs poseeix la qualificació de residu perillós, es defineixen dues alternatives, o bé s'han de retornar al comerç que l'ha venut, o bé s'han d'entregar a un gestor autoritzat de residus perillosos. Actualment cap de les dues opcions són possibles de portar a la pràctica, ja que els venedors no estan preparats per a fer-se'n càrrec, i encara no hi ha a penes empreses que facin les funcions de gestors autoritzats que reclama la normativa.

a) Els pagesos

Els pagesos entrevistats diuen desfer-se dels envasos buits mitjançant dues pràctiques principals: o bé els cremen o bé els llencen als contenidors dels residus sòlids urbans. Entre els que es decanten per aquesta segona opció es detecta una certa consciència de culpa, ja que són conscients que es tracta de residus perillosos. Inclús es detecta un cert

malestar perquè ningú fa res per evitar que s'escampin i puguin contaminar l'entorn i les persones, sobretot en una societat on es parla molt de reciclatge i recuperació de residus.

“Pues, els envasos els tirem al contenedor, de moment, al contenedor de les basures del lloc” (Otto-A10:VB)

“Quan sulfatem els deixem a un contenidor que hi ha a baix, allí on omplim les màquines. Fiquem el líquid i els tirem allí a un contenidor i passen a recollir-los... els mateixos de la basura, em sembla. Em sembla que ho foten tot junt (amb la basura domèstica) ..., els del consell comarcal. (...) Home, tant que estem reciclant avui en dia, que es recicla tot, amb el perilloses que arriben a ser aquestes coses i encara no... Arroplegarem bombilles, arroplegarem mil xorrades... i en canvi això no. Són modes, tot són modes, no pateixis.” (Jaume-C18:JB)

“Los envasos tots cap al contenidor. (...) No, no és cap contenidor especial, ... Aquí al poble hi ha un pou que s'utilitza per a omplir les botes, i allí hi ha un contenidor però no és de residus. Ve el de la brossa i s'ho endú tot. Suposo que poc a poc se'n tindrà consciència i s'aniran col·locant al menys un o dos d'especials, perquè la gent els necessita. Ara, també s'ha de dir que ja no se'n veuen tants de tirats pels trossos, ja és un pas. I suposo que el següent pas és aconseguir contenidors de residus” (Marià-C23:JA)

D'altra banda, no deixa de resultar xocant que els que els cremen estan bastant convençuts que fan el millor que poden fer, quan en realitat aquesta pràctica està prohibida per les normatives i recomanacions al respecte.

“Els envasos pues, pel general, els que es poden cremar, els cremo: plàstics, papers... I els que no, els tiro als contenidors, al vertedero (...) al vertedero comarcal. O si coincideix que tinc algun forat per casa, alguna vegada, pues l'hi he tirat i l'he enrunat” (César-A5:JA)

“Si estan buits els guardo i quan faig una foguera que cremo llenya, els cremo” (Sisco-A11:VB)

“Pues els poso en un puial a un lloc que no estorben i després los cremo. S’haurien... segons el curs que vam fer s’haurien de foradar, s’han... o enrunar o cremar... no, s’han d’eixaiguar, primer s’han d’eixaiguar, després s’han de foradar i després s’han de posar a un puesto que no d’allò... i s’han d’enterrar. O s’han de portar a un puesto especial de... Però, normalment, els cremes” (Ramon-A3:JB)

“Los envases los cremem. Si no aquí a baix tenim un d’allò per a omplir les màquines i hi ha un contenidor i els tirem allí (amb la brossa normal) (...) Los que tirem allí, pues allí, i si no quan en tenim uns quants al magatzem ¿no? pues los portem al tros i... foc” (Rossend-C27:VB)

Les obligacions que estableix la legislació vigent semblen desconeguts per a la majoria dels pagesos entrevistats. I en el cas d’alguns que n’estan assabentats parlen de la impossibilitat de complir el que diuen les normatives al respecte.

“Jo el que faig és agarrar-los tots cada volta que tracto ... i cremar-los. Lo de l’etiqueta i les normatives és un cuento chino que fica en les normatives, però no hi posen cap mitjà per a que es compleixen les normatives. Sí, hi posa que et posis en contacte amb una empresa que es dediqui a reciclar els productes, però i ¿on està esta empresa? I com es porten i com se fa?. I ningú sap res. Per consiguient, solució: molt fàcil, emplees els productes i els cremes, i ja està” (Tonyo-A6:JA)

Cal dir, però, que alguna cosa està canviant entre aquesta desorientació generalitzada, i s’apunten alguns trets de futur pel que fa a la gestió d’envasos perillosos. Així, en algunes localitats de l’àrea catalana de l’estudi, algunes cooperatives s’han organitzat i han posat en marxa un pla pilot per a desfer-se dels envasos buits de pesticides. Amb tot, els pagesos que hi participen tampoc tenen gaire clar quin és el mecanisme de funcionament del pla, qui l’organitza ni on van a parar els envasos.

“Els envases els deixem allà, ara que hi ha uns contenidors per a deixar els envasos.(...) Això és de la Generalitat, em penso que és de Medi Ambient (...) Quan estan plens un camió els ve a buscar, sí. Però no fa gaire temps que ho fan, no gaire. Aquí l’any passat encara hi havia molts als contenidors de la basura normal. (...) Jo abans els cremava, els cremava o els llençava perquè eren de

llauna. I ara són de plàstic. Ara els posem allí i ve un camió i els carrega, però antes els tiravem a la basura, però ara ja no” (Ferran-C25:VB)

En definitiva, pel que fa als envasos buits, tal i com es pot observar, ningú sap gaire bé què fer-ne, i les formes de desfer-se'n més comuns consisteixen a cremar-los o llençarlos amb la brossa domèstica. Curiosament, entre molts pagesos hi ha el convenciment que el més correcte és cremar-los, quan és una de les coses expressament prohibides. Entre els que els llencen als contenidors de residus urbans es detecta un cert malestar, ja que perceben que allò no és prou correcte. Però ara per ara no semblen tenir altres alternatives. De totes formes és un tema que preocupa entre els pagesos, i hi ha alguns que expressen clarament el seu desconcert al respecte.

b) Els experts

En general, les entrevistes mostren que respecte a aquest tema hi ha una certa confusió també entre els experts. No obstant, la idea general entre aquests és que en un futur pròxim hauran d'aparèixer empreses dedicades a gestionar aquests envasos com a residus perillosos.

“Es crearan empreses que facin la recollida d'envasos. És que imagina tu que els de la Coca-cola haguessin de recollir tots els seus envasos. Sí que hi ha una llei que ja està aprovada, i ja es comencen a moure.. es crearan empreses, potser els propis distribuïdors... això ja s'està parlant” (Empresa fabricant C)

Els més preocupats, hores d'ara, són els venedors-distribuïdors, ja que es temen que els tocarà a ells la tasca de recollir els envasos buits i portar-los als punts de tractament especialitzat.

“Els envasos són responsabilitat del ‘último tenedor’. Encara que m'imagino que d'ací a quatre dies nos obligaran a naltros a recollir-los. Serà com la gasosa, pagaràs cinc duros i quan em tornes l'envàs et retornaré els cinc duros. El que passa és que de reciclar... m'ho va dir un de Montsó... em pareix que a Aragó només hi ha dos empreses que es dediquen a reciclar envasos de plàstic, i és car, bastant car. (...) Ara la gent els crema. Cremar-los. I altres tirar-los a la basura

normal. L'altre dia vaig estar al vertedero d'ací i... de bidons d'oli groc i blan per als arbres n'hi havia una passada, a patades.” (Venedor-1: Aragó)

No obstant, cal fer notar que aquest nova situació, que els venedors i distribuïdors esperen per a dins de poc temps, els atorgarà un pes més important encara en la qüestió de l'aplicació de pesticides, i en conseqüència un major control sobre els pagesos.

“És que en teoria ... no pots ni portar una garrafa de fitosanitari al cotxe ni al tractor. No són vehicles per a transportar matèries perilloses. ... Te l'hem de dur naltros a la finca. En el futur... haurem de començar perquè tu hauràs de tindre un carnet d'aplicador. És que si prens una garrafa de plaguicida i te l'endús amb el tractor, i el tractor potser no duu ni llums, ni... i potser bolques i cau al canal o al riu... mira.” (Venedor-1: Aragó)

“Per exemple, s'està preparant una llei d'envasos... Perquè normalment el que fa el pagès és tirar-lo al camp, o cremar-lo, amb la qual cosa es produeixen residus a l'atmosfera, ... o tirar-los a un contenidor normal, i van a un abocador amb restes de residu, el que tampoc no és bo perquè acaba passant al sòl. Llavors, el fet d'haver-hi una Conselleria i un Ministerio de medi ambient fa que apareguin unes lleis que controlin tot això. I és més control per a nosaltres, més control per als pagesos i més control per a la fàbrica” (Venedor-2: Catalunya)

Entre els experts també hi ha qui discrepa de les propostes de la llei d'envasos, i suposa que la situació actual ja és prou correcta.

“Hay una ley muy ambigua, que deja un poco la pelota en manos de las comunidades autónomas. Andalucía ha cogido el toro por los cuernos y ha legislado por su cuenta, y acabaremos todos igual, de manera que el vendedor de productos tiene que hacerse cargo de los envases. El agricultor se lo lleva, lo usa, y luego lo devuelve al vendedor, para que lo lleve a otra empresa que haga el tratamiento de residuos adecuado. Ahora van todos al vertedero municipal, cosa que está prohibida. Muchos también los queman periódicamente, pero si les pesca el Seprona se les puede caer el pelo. (...) Hombre, yo creo que quemarlos... sería lo mejor. Pero la ley lo dice muy claro que no. También... Son residuos peligrosos, pero tampoco hay cantidades muy grandes. És decir, creo que más vale que la

gente se sehaga de los envases a su libre albedrío que no que se concentren y luego no se sepa qué hacer con ellos. Que es lo que ocurrió con las pilas. Por eso nadie se ha movido en el sentido de recogerlos, porque luego ¿qué haces con ellos?” (CPV-Aragó)

Cal assenyalar que aquesta posició és expressada per una persona que no atorga gaire importància als possibles riscos derivats dels pesticides.

11.4.4. Terminis de seguretat

Cal dir que, posteriorment a la pròpia operació de l'aplicació de pesticides, els pagesos tenen una altra important obligació: observar uns terminis de seguretat entre l'últim tractament i el moment de recollida de la fruita. Una obligació legal, que teòricament és molt més vinculant que les recomanacions institucionals de bones pràctiques, i que va encaminada a garantir que els consumidors no trobin residus de pesticides a la fruita o als productes que hagin estat tractats. La regulació prové del Reial Decret 280/1994, de 18 de febrer, i ordres ministerials posteriors, que estableixen els límits màxims de residus de plaguicides i el seu control en determinats productes d'origen vegetal. No respectar els terminis de seguretat pot implicar la presència de residus perjudicials per als consumidors i les consumidores, o danys per a les persones o animals que accedeixin a les zones tractades. Per tal d'evitar la comercialització de productes vegetals amb continguts de residus superiors als permesos, les diferents Comunitats Autònomes estableixen cada any un pla de seguiment i control dels residus en origen que, en el cas de la fruita, es tradueix en inspeccions de mostres en les cooperatives o en les cambres frigorífiques d'empreses o agrupacions comercialitzadores.

a) Els pagesos

Una de les obligacions més clares en relació a l'ús de pesticides és el compliment d'uns terminis de seguretat des de la darrera aplicació fins el moment de la recol·lecció del cultiu, de la fruita en el present cas. Segons les manifestacions dels pagesos entrevistats, aquesta obligació és ben coneguda però no sempre es troben en condicions de complir-la

ja que la pròpia dinàmica de les plagues els hi impedeix. Sobretot perquè, segons les seves paraules, el mercat no els admetrà una fruita amb senyals d'haver patit un atac de plaga, la qual cosa fa que, en moltes ocasions, prefereixen tenir residus a la fruita que perdre la qualitat visual d'aquesta. A més a més, molts pagesos realitzen comentaris irònics en parlar d'aquest tema, i en general asseguren que fan tot el que poden però que quan les condicions no acompanyen ningú és capaç de complir els terminis de seguretat.

“Normalment sí, els plaços de seguretat, ara, en plena campanya, és quan intentem seguir-los més. Intentem respectar-los. Inclús el tècnic a les fulles d'avisos mos ho diu. Ara... que cada qual els respecti... Jo penso que molta gent... pues.... (...) Perquè mira, hi ha molta gent que diu, bah!... i mirant, pues venga, i mirant. Joder, pues si estàs a deu dies de la recol·lecció i l'Imidan, per exemple, té vint-i-un dies de plaç, pues ja t'hi posa a la fulla que gastes un altre producte. Però mira, com que el tenia ací no he volgut anar a comprar-ne mes. Jo això ... potser me poso a casa dels altres, però jo n'estic segur perquè alguna vegada també ho he fet jo. I com que jo ho he fet, m'imagino que molta gent també deu de pensar com a jo” (Anton-A14:VA)

“Respectar el plaç de seguretat? Què vols que et contesti? Et puc contestar dues coses: una és que sí, i l'altra és que per a mí, el meu sustento és la fruita, llavors, si jo veig que la fruita té algun problema i el plaç de seguretat són 30 dies i estic collint, pues jo vaig a solucionar el problema. ... Això és de calaix. Jo no em deixo perdre la collita per no poder ficar-hi un producte perquè el plaç de seguretat són 30 dies i ja estic collint. Vull dir, jo agafo la màquina, pujo i ensolfato. I ja està. (...) Això... I si algú et diu el contrari, t'està enganyant. (...) Sempre vas a mirar de respectar el que pots, el que pass és que ara mateix, per exemple, amb la mosca no s'ha respectat. No s'està respectant” (Roc-C17:JB)

“Els plazos de seguretat se respecten dins de lo que cap. Es vigila una mica, però no es porta al peu de la lletra, eh!. ... Si li has de fotre, li has de fotre. Home, procures tirar sulfats que no siguin massa forts, que no tenen plaços massa llargs o coses d'aquestes. Però no es porta al peu de la lletra. Si, per exemple, hi ha moltes coses que 15 dies abans de collir no les pots tirar, però saps que amb allò ho mataràs i has de collir a la setmana següent, pues, ho faràs, potser una mica

més flux, però ho faràs. (...) I en acabat envies la fruita cap a Alemanya i ens la tornen a baixar. Però bueno. (...) Aquí no fan gaires inspeccions, però la fruita que s'exporta, sobretot a Alemanya, que són molt verds per allà dalt... Més d'un camió ens l'han retornat cap aquí baix. Fer anàlisi de la pela... i a baix una altra vegada. Enviem bombes” (Jaume-C18:JB)

Fins i tot, els que diuen complir els terminis ho fan amb una certa ambigüitat.

“Algo sí. Bastant. ... Ara collim ¿no? pues per a la mosca gastem una piretrina que en tres dies pots collir. No gastem productes que hagin d'estar quinze dies... I si estem collint ja no d'això. Però vull dir que si hem de començar d'aquí a vuit dies a collir, pues , hi posarem una piretrina que als tres o quatre dies ja...” (Rossend-C27:VB)

En general, hi ha la sensació que ningú no els farà una anàlisi dels residus de la fruita, ja que encara que coneguin aquesta possibilitat normalment no coneixen cap cas que hagi passat. La possible inspecció que els puguin fer perceben que pot ser més en productes que van a l'exportació a Europa, ja que en aquests casos sí que es coneixen partides retornades per tenir excés de residus químics. Entre els pagesos entrevistats, es podria dir que els que més afirmen respectar els terminis de seguretat, sembla que ho fan més per tal d'aparentar una ètica de responsabilitat, per a semblar més bons pagesos (sóc un “*professional*”) davant l'entrevistador.

“Ho faig per seguretat meua i dels que van a consumir el producte. Vaja, és que ja és una cosa de responsabilitat professional. No és que mirin residus de la fruita. Poden mirar-la, perquè a lo millor la fruita meua pot anar a exportació i de vendre cap a fora, i tenir la casualitat que miressen alguna partida amb residus. Hi ha vegades que poden agafar lo fil al revés i arribar al productor” (César-A5:JA)

“És que els has de respectar! S'han de respectar sempre. Si un pagès és professional, respectarà sempre els plaços de seguretat. Si no és professional li donarà igual, però ja sap a què s'arriesga. (...) hi ha controls, però no són tan rigurosos. Sobretot quan vas a països europeus sí que hi ha control” (Tonyo-A6:JA)

“I inclús si no es respecten els plazos de seguretat et podrien arribar a aplicar sancions... A tu t’agarren la fruita a la cooperativa i te l’analitzen, i si aquella fruita va sobrecarregada d’algun producte que no ha complert els plazos de seguretat, podries tindre una sanció. Penal i tot, eh! de l’Administració, la DGA (...) Per ací no han aplicat mai sancions, però han fet advertències” (Ramon-A3:JB)

Curiosament hi ha pagesos que diuen respectar el termini de seguretat per tal de no danyar la salut dels consumidors, però no tenen la mateixa precaució amb la seva pròpia salut.

“Miro de respectar-lo, sí (...) Ara, per a menjar, per a menjar jo particularment no massa li he fet cas. Ara, per a menjar-lo un altre, sí. (...) Home, miro de llavar la fruita, o pelar-la o això, i tampoc no en menjes cap quantitat, a lo millor te menjes una pera o un préssec i potser l’he sulfatat el dia d’antes. Vull dir que, a lo millor quan me l’he menjat dic... ep! Però si el vaig sulfatar ahir! I ja me l’he menjat sense pensar-ho. Però, vull dir, no he notat mai res, i penso que deu de ser tant poc el producte allí acumulat que no... Ara, per als altres sí, perquè no me pareix bé que es vengui un producte contaminat de sulfat i que no guardi les feches que indica el producte” (Sisco-A11:VB)

Finalment, no deixa de resultar significatiu que hi hagi pagesos que, fins i tot, dubten de la bondat dels criteris amb els que es fixen els terminis de seguretat.

“Mira, això dels terminis de seguretat també sé que és una qüestió de la política de la casa comercial. Perquè hi ha productes que tècnicament són, si fa o no fa, iguals, i tenen plaços de seguretat molt diferents. Suposo que si hi ha diners per a investigació fan que els productes molt similars tinguin plaços molt diferents. (...) Hi ha molts interessos comercials, això per descomptat” (Marià-C23:JA)

Els representants de les organitzacions agràries entrevistades tampoc s’acaben de fiar de la bondat dels criteris d’aquells límits i terminis, de tal manera que sospiten que la informació de les etiquetes de pesticides al respecte respon a interessos econòmics més o menys ocults.

“Els terminis de seguretat no es poden respectar. Això dit per un tècnic d’aquest curset mateix que et deia. En préssec, per exemple, si t’agafa monília o mosca, o

tractes o no culls. Has de triar entre o tractar o no collir. I és curiós, perquè el mateix producte, per exemple, pel tomàquet o per una altra cosa, de plaç de seguretat et posa tres dies. I això tampoc no té... clar, com que els productes hortícoles s'han de tractar abans de collir, pues, ja els figuren tres dies. Això em sembla que és més aviat... és més polític que no pas... científic. No ho sé, però no té lògica que un producte si el tiro a la poma hagi d'esperar 21 dies, i si el tiro al tomàquet 3 dies. El que s'ha de dir és que aquí a la zona de Lleida estem baixos de residus en fruita, però també s'ha de comptar amb el sol que hi fa. El sol els degrada molt ràpid, se'ls menja. Cosa que a altres països, la climatologia no ho permet..." (UP)

En definitiva, l'obligació de respectar uns terminis de seguretat és coneguda per tots els pagesos, però sembla que es veu transgredida amb més freqüència de la que seria desitjable, ja que la pròpia dinàmica de les plagues i les exigències del mercat els impedeix respectar els terminis en moltes ocasions. A més a més, els pagesos perceben que a penes hi ha inspeccions que ho controlin, i només se'n preocupen en cas que la fruita sigui venuda per a l'exportació a països més estrictes. Amb tot, els pagesos mostren una certa desconfiança vers els criteris amb què es decideixen aquests terminis de seguretat, ja que sovint consideren que responen més a interessos comercials i polítics que no pas a criteris científics.

b) Els experts

- Fabricants i distribuïdors-venedors:

Els fabricants afirmen que, en preparar els formulats, tenen molt en compte el temps que trigaran a degradar-se els residus de pesticides en els aliments (fruites, productes d'horta).

“La contaminació dels aliments també es té en compte, perquè tots els productes tenen un termini de seguretat i un mínim de residus. Quan es compleix aquest termini no té per què haver-hi problemes” (Empresa fabricant B)

Consideren que el pagès ha de complir amb aquests terminis. Cal notar que els fabricants parlen en clau normativa, no descriptiva, és a dir, difícilment parlen del què fan realment

els pagesos al respecte, i les poques vegades que ho fan acostumen a ser sempre referències al passat.

“Hi ha unes autoritzacions determinades, i el pagès n’ha de fer un bon ús. És a dir, hi ha unes indicacions a les etiquetes que diuen ‘quinze dies abans de la collita apliqueu-lo, més endavant no’, hi ha un període de temps que aquest producte es pot aplicar. Perfecte, si es fa això no hi ha cap risc. Ara, jo m’havia trobat fa anys que al Prat de Llobregat hi havia pagesos que tenien pugó a la carxofa, i tractaven avui i collien la carxofa a l’endemà mateix. Això era un desastre. S’han fet bestieses, però cada vegada sortosament menys. Ha evolucionat en positiu, però encara hi ha camí per a recórrer. Això està clar” (Empresa fabricant C)

Amb tot, amb aquestes expressions donen a entendre que actualment no tots els pagesos segueixen els terminis establerts.

Els fabricants consideren que les inspeccions són poques, i que els controls seriosos normalment només es fan en aquelles fruites i productes que van a l’exportació més que per al mercat espanyol. Els propis fabricants diuen no fiar-se’n gaire dels residus que pugui portar la fruita, i quan en menjen prenen precaucions a l’efecte de no ingerir-los.

“Els residus en aliments... cada vegada es controla més, per exemple, per a exportacions i així. I encara s’hauria de fer més de cara al consum intern i de control per Mercabarna o així... que arriben fruites.... (...) S’ha de millorar molt, molt. (...) No hi ha una pressió dels consumidors perquè la gent ho desconeix. Si els dius que quan agafen una pera o un tomàquet l’han de rentar i tirar-hi unes gotes de lleixiu... se’t queden mirant... hi ha molta desconeixença (...) Jo ho tinc claríssim. Ho rento tot ben rentat, perquè sé que si me l’empaso ingereixo uns pols contaminants. Cal més informació i més conscienciació per part de la gent” (Empresa fabricant C)

Els venedors, en canvi, assenyalen explícitament i directament que no sempre es respecten els terminis de seguretat, especialment en els casos de productes que no van directament al mercat.

“Hi ha gent de tot. Home, depen del cultiu... també. Per exemple, els que van directes al mercat, com el préssec i la nectarina, allí s’han de respectar per força. Però la mançana... com que saps que la fotran a una cambra frigorífica, allí ja no es respecta tant el plazo de seguretat” (Venedor-1: Aragó)

Els venedors també observen que els pagesos no acaben de tenir confiança en els criteris que s'utilitzen per a decidir i normativitzar els terminis de seguretat de cada producte, una desconfiança que atribueixen a la ignorància d'aquells sobre el funcionament dels pesticides.

“Els pagesos que no es creuen els terminis de seguretat... això és perquè no han fet un curset de fitosanitaris. Si el fessin i tinguessin un bon professor sabrien que un mateix producte en l'horta té un plaç de seguretat molt més curt que en fruiters perquè, per exemple, l'enciam té molta fulla i creix molt ràpidament, i l'aplicació el pesticida queda repartit en més superfície i com que va creixent va perdent densitat. En canvi si fas l'aplicació en fruita, el plaguicida es queda sempre a la mateixa superfície, perquè aquesta varia molt poc en el temps, i llavors hi queda una major densitat que en horticòles. Les reticències d'aquests pagesos són lògiques, però clar, se'ls ha de formar, i se'ls ha d'explicar perquè els plazos són diferents per a diferents cultius” (Vendor-2 :Catalunya)

- Tècnics assessors de les cooperatives:

Els tècnics que els assessoren afirmen que actualment els pagesos són ja molt conscients de l'existència d'uns terminis de seguretat, encara que això no vol dir que els compleixin sempre.

“Això ha canviat molt, la mentalitat... inclús el tema dels plazos de seguretat, potser no els respecten tots, però en són conscients. (...) Si es fan les coses bé no té perquè passar res a la salut dels consumidors. I si es fan malament... costa molt que hi hagi problemes, s'haurien de fer molt malament. Perquè normalment hi ha una sèrie de productes que estan autoritzats per a unes plagues, i tú fas servir aquests productes, que tenen uns límits de residus i tal que estan permesos de cara a la persona. Hi ha més problemes a l'hora d'aplicar el producte, o sigui, de cara al pagès, que no pas de cara a la gent que compra la fruita” (Diana: Tècnic ATRIA)

Els tècnics diuen comprendre perfectament els casos en què el pagès no compleix els terminis ja que, per la seva tasca, ells també viuen la pressió de la situació. En les seves paraules, s'arriba a dir que si depengués de la voluntat dels pagesos, ells ja ho farien prou bé, però que no sempre és possible fer-ho bé i respectar els terminis adequats.

“Hi ha de tot, hi ha de tot. Hi ha, per exemple, aquesta plaga de la mosca que és difícil de respectar els plazos de seguretat, perquè els productes que realment van bé, en el cas del préssec, no es pot. Ho intentes fer, però ... clar, al final la responsabilitat és d'ells. Jo dono l'explicació, i llavors si un ho vol fer ho fa i si no no” (Cèlia:Tècnic ADV)

“Jo crec que si es pugués triar entre fer-ho bé i fer-ho malament, la gent sempre ho faria bé. Però és que arriba un moment en què és bastant difícil fer-ho bé. Els productes que tens a l'abast i les condicions a vegades de les plagues... no t'ho permeten. (...) Sí, és com quan tu veus que fas una cosa mal feta, però com que tens pressa o el que sigui... sí que ho voldrien ells, però a vegades no és tan fàcil” (Maria:Tècnic ADV)

Aquests tècnics diuen saber que amb periodicitat es fan inspeccions dels residus en la fruita, per sorpresa, però ningú coneix cap lloc on s'hagin fet.

“Eso yo no tengo medios para hacerlo. Esto te lo hacen de Zaragoza. Te pueden venir un día y te cogen residuos. Entonces, controlan eso. Yo ya no sé si habrá algún tipo de sancion o no, no sé. Eso se hace de vez en cuando. Vamos, aquí no han venido. Pero vamos” (Carlos:Tècnic ATRIA)

“Ara fa un parell d'anys la DGA fa controls per sorpresa, venen sense avisar i agafen unes quantes mostres” (Diana: Tècnic ATRIA)

En general, els tècnics pensen que els controls i inspeccions es fan més que res en les partides de fruita que van a l'exportació, ja que determinats països posen traves duaneres a certs productes amb motiu dels residus químics que contenen.

“Inspeccions no se'n fan a penes. De cara a les exportacions sí que hi ha... el problema és que... ja fa dies que es diu que a nivell de la Comunitat Europea es posarà el mateix nivell de límits de residus, perquè ara representa que aquí a

Espanya pots utilitzar un producte perquè el límit de residus és una quantitat, i a Alemanya és molt més baixa, ¿no? llavors aquí estas complint la normativa... però els pagesos quan cullen no saben si aquella fruita l'enviaran a Alemanya o a on. I a lo millor n'envien una partida i aquella fruita té un residu d'un producte massa elevat per allà, i la retornen” (Cèlia:Tècnic ADV)

- Experts d'administracions públiques:

Els experts d'institucions vinculades a l'agricultura diuen que ells són els encarregats d'agafar les mostres de fruita corresponents segons els criteris d'un programa estatal coordinat pel Ministeri d'Agricultura. No obstant, segons el que es despren de les seves manifestacions sembla que amb aquestes actuacions pretenen més cridar l'atenció dels pagesos que no pas imposar-los sancions.

“Eso lo controlamos nosotros, pero no hacemos los análisis. Nosotros tomamos muestras y las enviamos a Madrid, porque hay un plan nacional de residuos en alimentos. En Aragón somos nosotros los encargados de eso. (...) Madrid nos da un programa, de manera que tenemos que buscar cierto número de muestras de cada cultivo. Entonces nos organizamos para distribuir las por toda la región, y nos presentamos sorpresivamente en los centros de recogida de cosechas, en las cooperativas, en los almacenes... (...) No se pone ninguna sanción. Pero sí se inmoviliza la fruta, el lote del cual provenía la muestra. ... Nosotros lo que hacemos es decirle al agricultor ‘te hago lo que te van a hacer en Madrid, y si encuentro algo te digo lo que ha pasado, te inmovilizo la fruta y así no la envías a Madrid’ Lo que queremos es que sepan que corren el riesgo de que si envían un camión de peras a Madrid, allí te lo pueden devolver o decomisar. Ha pasado más de una vez. Pero las sanciones corresponden a los de Sanidad, que van a los mercados y tal...” (CPV-Aragó)

“Nosaltres, quan el producte ha estat recol·lectat però no està comercialitzat, és a dir, les mostres les agafem quan estan al magatzem, a les cooperatives, és a dir, a la fase prèvia a la comercialització. Després ja és una competència de Salut Pública. ... És a dir, anem a les cooperatives, o anem als frigorífics de Lleida, que

n'hi ha la tira, i agafem unes mostres de peres, o de pomes,.... Hi ha un programa nacional que respon a un programa de Brusel·les que ens diu quantes mostres li correspon agafar a Espanya de, per exemple, pomes (...)I el Ministeri el que fa és repartir la feina entre les Comunitats Autònomes. (...) Jo... puc assegurar que fem els programes de vigilància que ens corresponen” (SPV-Catalunya)

Per altra banda, els experts d'institucions vinculades a la salut laboral relativitzen encara més l'eficàcia dels criteris d'establiment dels terminis de seguretat, i afirmen que, en part, es tracta d'uns límits fixats d'acord amb criteris polítics i d'interessos econòmics de diversos sectors empresarials i estatals implicats.

“Ui, aquests límits són polítics. Els límits de residus són polítics, eh. Són per problemes d'importació i exportació. La definició del límit és política” (CSCST-Catalunya)

A mena de síntesi, la postura dels experts respecte els terminis de seguretat es pot resumir de la següent manera: Els fabricants i els venedors saben que no sempre es respecten aquests terminis de seguretat, però insisteixen que l'obligació del pagès és complir-los, i consideren que el control és molt escàs. Coneixen també la desconfiança dels pagesos envers els criteris amb què es fixen aquests terminis, però la consideren injustificada i l'atribueixen a la seva ignorància sobre el funcionament dels pesticides. Els tècnics assessors de les cooperatives es feliciten que avui dia tots els pagesos són conscients de l'existència dels terminis de seguretat, però comprenen que no sempre els puguin complir. Per a aquests tècnics els pagesos ja fan el que poden, però les circumstàncies els impedeixen fer-ho “millor”.

Els experts de les administracions públiques relacionades amb l'agricultura són els responsables de fer el control i seguiment del compliment dels terminis de seguretat, però assenyalen que la seva funció consisteix més a advertir els pagesos que no pas a sancionar-los. Finalment, els experts de les administracions públiques relacionades amb la salut laboral consideren també que els terminis de seguretat estan fixats, en part, amb criteris polítics i comercials.

